

Βιβλίον

Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΑ ΝΑΥΤΙΚΟΥ
ΚΑΙ ΤΑ ΙΔΙΑΤΕΡΑ ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΤΗΣ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ

Η Σπουδάστρια: ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ ΠΕΡΙΜΕΝΗ

Υπεύθυνη εκπαιδευτικός
Αμαλία ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ · JOHNSON - ΤΟΥΡΝΑ

Πτυχιακή για τη λήψη του πτυχίου στην Κοινωνική
Εργασία της Σχολής Επαγγελμαίων Υγείας και Πρόνοιας
του Τεχνολογικού Εκπαιδευτικού Ιδρύματος.

Σεπτέμβριος 1996

ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ	1825
----------------------	------

Η επιτροπή για την έγκριση της πτυχιακής εργασίας.

Υπογραφή

Υπογραφή

Υπογραφή

Αφιερωμένο στην οικογένειά μου

Αναγνώριση

Στην αρχή αυτής της πτυχιακής θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους όσους συνέβαλλαν στην ολοκλήρωση της.

Τις καθηγήτριες μου κα. Αμαλία Jonson - Τουρνά και κα. Επέτυ Γραβάνη Ψυχολόγο του Κ.Ψ.Υ. Αθηνών για την πολύτιμη βοήθεια τους στο έργο της επεξεργασίας, οργάνωσης και συγγραφής της συγκεκριμένης εργασίας.

Την Βιβή Ηεσολογγίτου Εκπαιδεύτρια του Παραγωγικού Εργαστηρίου του Κ.Ψ.Υ. για τη συμβολή της στην επεξεργασία, εκτύπωση και διαμόρφωση των κειμένων.

Τις φίλες μου Σοφία Διαμαντοπούλου, Ολυμπία Ζαγγανά Ειρήνη Λουλουδάκη, Γιούλη Νικολάου και Ειρήνη Χρονοπούλου για την συμπαράσταση που μου προσέφεραν.

Την επόπτρια μου Κλεοπάτρα Σαργιώτου, Κ.Α. του Κ.Ψ.Υ. Αθήνας υπομονή και την κατανόηση που έδειξε καθ' όλη την διάρκεια της πρακτικής μου.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ.....	1
ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΜΕΛΕΤΗΣ.....	8

I. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Το πρόβλημα.....	12
2. Σκοπός της μελέτης.....	15
3. Ορισμοί όρων.....	16

II. ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΆΛΛΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ ΚΑΙ ΣΧΕΤΙΚΩΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

(I) Η ΔΟΜΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΤΟΥ ΝΑΥΤΙΚΟΥ

1.1. Λειτουργίες που επιτελεί η οικογένεια.....	18
1.2. Η οικογένεια του Ναυτικού.....	20
2.1. Ιδιαιτερότητες και προβλήματα της οικογένειας του Ναυτικού.....	23
2.2. Συγκριτική θεώρηση της οικογένειας των ναυτικών.....	26
3. Θεωρίες για την οικογένεια του ναυτικού.....	29
3.1. Η κοινωνιολογία του γάμου του ναυτικού.....	29
3.2. Η χρήση του χρόνου στην οικογένεια του ναυτικού.....	30
3.3. Η δομή και τα όρια σε μια οικογένεια.....	31
3.3.1. Η οικογένεια Ακορντεόν.....	32
3.3.2. Διαμόρφωση της δομής της οικογένειας του ναυτικού.....	36
3.3.2.1. Το συζυγικό υποσύστημα.....	36
3.3.2.2. Το υποσύστημα των παιδιών και το γονεϊκό παιδί.....	38

II. Ο ΝΑΥΤΙΚΟΣ

1.	Κίνητρα επιλογής του επαγγέλματος του ναυτικού...	40
2.	Η ζωή του ναυτικού μέσα στο καράβι.....	44
2.1	Η σύνθεση του πληρώματος.....	44
2.2	Οι κίνδυνοι του επαγγέλματος του ναυτικού.....	45
2.3	Η ζωή μέσα στο καράβι.....	47
2.4	Το δυναμικό και οι σχέσεις του πληρώματος.....	49
2.5	Οι επιπτώσεις ως προς τα παραπάνω στον ναύτιο - - - - -	52
3.	Η ζωή του ναυτικού μέσα στην οικογένεια.....	53
3.1.0	σύζυγος ναυτικός.....	56
3.2.0	πατέρας ναυτικός.....	57
3.2.1	Αναδρομή και αναφορά στο ρόλο και τις λειτουργίες που επιτελεί ο πατέρας.....	57
3.2.2	Ο ρόλος του πατέρα-ναυτικού - - - - -	64
4.	Η υγεία του ναυτικού.....	71
5.	Κοινωνικά προβλήματα.....	73

III. Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΤΟΥ ΝΑΥΤΙΚΟΥ

1.	Κίνητρα επιλογής συζύγου ναυτικού.	75
2.	Η σχέση της συζύγου του ναυτικού με τον ναυτικό.	76
3.	Η σχέση της συζύγου του ναυτικού με το παιδί.	83
4.	Ψυχική Υγεία.	86
5.	Κοινωνικά προβλήματα.	89

IV. Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ (ΕΦΗΒΟΥ) ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΤΟΥ ΝΑΥΤΙΚΟΥ.

1. Τα αποτελέσματα του κύκλου ναυτολόγησης του πατέρα ναυτικού. 93
2. Οι κύκλοι των αποχωρισμών και των συναντήσεων στην εργασία του ναυτικού και οι επιπτώσεις του στο παιδί του ναυτικού. 97
 - 2.1. Ο κύκλος των αποχωρισμών και των συναντήσεων. 98
 - 2.2. Θεωρητικές τοποθετήσεις πάνω στον αποχωρισμό. 99
 - 2.3. Ο ρόλος του παράγοντα της ηλικίας στις επιπτώσεις του αποχωρισμού στο παιδί. 101
 - 2.4. Αναφορά στο επηρεασμό του ψυχικού αποχωρισμού-αναχώρησης στο παιδί του ναυτικού. 102
3. Η απουσία του πατέρα.
 - 3.1. Αναφορά σε μελέτες που διαπραγματεύονται την πατρική αποστέρηση και τις επιπτώσεις της. 104
 - 3.2. Ψυχαναλυτική θεώρηση των επιπτώσεων του αποχωρισμού και της πατρικής αποστέρησης. 108
 - 3.3. Η προσωρινή απουσία του πατέρα από το σπίτι. 111
4. Επιπτώσεις της πατρικής απουσίας στη ψυχική ανάπτυξη του παιδιού.
 - 4.1. Συναισθηματικά προβλήματα. 114
 - 4.2. Προβλήματα συμπεριφοράς. 117
 - 4.3. Οι επιπτώσεις στις γνωστικές ικανότητες του παιδιού. 120
 - 4.4. Η επίδραση της απουσίας του πατέρα στην ανάπτυξη της ταυτότητας του φίλου. 122
 - 4.5. Ψυχοπαθολογικές εκδηλώσεις. 127
5. Γενικά συμπεράσματα. 131

**V. Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΡΟΝΟΙΑΚΗ ΜΕΡΙΜΝΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΝΑΥΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΩΝ ΤΟΥΣ ΣΤΗ ΧΩΡΑ ΜΑΣ.**

1. Η κοινωνική πρόνοια και η οικογένεια του ναυτικού. 134
2. Φορείς κοινωνικής προστασίας των Ελλήνων ναυτικών και των οικογένειών τους στη χώρα μας. 135
 - 2.1. Ο οίκος του ναυτικού.
 - 2.2. Ο ειδικός Λογαριασμός Οικογενειακών Επιδομάτων. 137
 - 2.3. Διεύθυνση Πρόνοιας των Υ.Ε.Η. 138
 - 2.4. Η εστία Ναυτικών. 138
 - 2.5. Σωματείο Ναυτικών γονέων Παιδιών με ειδικές ανάγκες. 140
 - 2.6. Ναυτικό Απομαχικό Ταμείο. 143
 - 2.7. Οι Ναυτιλιακές Εταιρείες. 144
3. Κριτική θεώρηση της κοινωνικοπρονοιακής μέριμνας της ελληνικής ναυτικής οικογένειας. 143

**VI. ΜΕΘΟΔΟΙ ΨΥΧΟΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΗΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ
ΤΟΥ ΝΑΥΤΙΚΟΥ.**

1. Μέθοδοι ψυχοθεραπευτικής παρέμβασης στα παιδιά των ναυτικών. 150
- 1.2. Μεθοδολογικά προγράμματος ομαδικής συμβουλευτικής για παιδιά ναυτικών. 152
- 1.2.2. Μέθοδοι αιτιολόγησης. 152
- 1.2.3. Περιγραφή της θεραπείας. 152
- 1.3. Πιλοτικό πρόγραμμα ομαδικής συμβουλευτικής στα παιδιά των ναυτικών. 154
- 1.4. Τα αποτελέσματα. 158
2. Οικογενειακή θεραπεία στην οικογένεια του ναυτικού. 159
3. Φορείς θεραπευτικών παροχών. 162

VII. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΛΕΙΤΟΥΡΓΟΥ 165

III. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ.....167

IV. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ.....174

V. ΠΕΡΙΛΗΨΗ-ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....203
ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

A. ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ.....225

B. ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ.....232

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....256

Περίληψη μελέτης

Σκοπός της μελέτης είναι η έρευνα πάνω στην οικογένεια του ναυτικού και η εξέταση του ακόλουθου ερωτήματος-υπόθεσης: "Η οικογένεια του Έλληνα ναυτικού αντιμετωπίζει κάποια ιδιαίτερα ψυχοκοινωνικά προβλήματα;"

Η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε στην παρούσα μελέτη, χαρακτηρίζεται από την εκτενή βιβλιογραφική ανασκόπηση που πραγματοποιήθηκε πάνω στο συγκεκριμένο θέμα και τη διερευνητική περιγραφική έρευνα στις στάσεις και γνώμες των συζύγων ναυτικών για την οικογένεια του ναυτικού όσον αφορά το αρχικό μέρος αυτής της μελέτης επιχειρήθηκε η συγκέντρωση όλων των σχετικών με το θέμα δεδομένων και ερμηνειών που υπάρχουν στα διάφορα είδη εντύπων πηγών, προκειμένου να δοθεί απάντηση στο ερευνητικό πρόβλημα. Η εργασία της αναζήτησης σχετικής βιβλιογραφίας απαιτήσε παραμονή και εργασία για πολλές ημέρες σε διάφορα σπουδαστήρια και βιβλιοθήκες (Βιβλιοθήκη Τ.Ε.Ι. Πάτρας, βιβλιοθήκη Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών, Βιβλιοθήκη Πάντειου Πανεπιστημίου, Ηπενάκειος Βιβλιοθήκη ανγνωστηρίου αρχείου εφημερίδας 'Εθνος, Βιβλιοθήκη τμήματος Ψυχολογίας φιλοσοφικής Πανεπιστημίου Αθηνών, Ε.Κ.Κ.Ε., Βιβλιοθήκη εκπαιδευτικού τμήματος Κ.Ψ.Υ. Αθήνας). Χαρακτηριστικό αυτής της προσπάθειας ήταν η έλλειψη ανεύρεσης σχετικών στοιχείων με το θέμα στην ελληνική βιβλιογραφία. Η ξενόγλωσση βιβλιογραφία, όμως, αποδείχτηκε ένα πρόσφορο έδαφος για μια αρχική τοποθέτηση των διαστάσεων του προβλήματος. Επίσης, μέσω του

Εθνικού Κέντρου Τεκμηρίωσης του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών αντλήσαμε βιβλιογραφικές πληροφορίες σχετικές με τις έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί στο εξωτερικό πάνω στο συγκεκριμένο θέμα.

Ακόμη, στα πλαίσια πραγματοποίησης μιας εμπειρικής έρευνας πάνω στα δεδομένα για την οικογένεια του ναυτικού στον ελληνικό χώρο πραγματοποιήθηκε μια σειρά συνεντεύξεων, οι οποίες παρατίθενται στο παράρτημα Β. Συγκεκριμένα ερωτήθηκαν οι παρακάτω εμπειρογνώμονες σχετικά με το θέμα:

1. Συνέντευξη από την Π. Βλάχου, Κ.Π. Εστίας Ναυτικών.
2. Συνέντευξη από την Α. Αποστόλου Κ.Π. Κ.Ψ.Υ. Πειραιά
3. Συνέντευξη από τον Ν. Δέλγερη, ψυχίατρο Κ.Ψ.Υ. Πειραιά.
4. Συνέντευξη από την Κ. Σούκου, παιδοψυχίατρο.
5. Συνέντευξη από την Ε. Καβαθά, διευθύντρια διεύθυνσης Πρόνοιας των Ναυτικών του Χ.Ε.Ν.
6. Συνέντευξη από την Ηακρή, διευθύντρια του Ναυτικού Απομαχικού Ταμείου.
7. Συνέντευξη από την κα Φουντουλάκη, προϊστάμενη του τμήματος Προστασίας του Οίκου Ναύτου.
8. Συνέντευξη από την Κατσαίτη (μέλος σχολής γονέων Γαλαξιδίου) και την κα Χουρδάκη, επίτιμη πρόεδρος του

τμήματος ψυχολογίας στην Κρήτη.

Το υλικό των συνεντεύξεων χρησιμοποιήθηκε ως επιπρόσθετο μέρος στην βιβλιογραφική ανασκόπηση και ως έναυσμα στη διατύπωση ερωτημάτων-υποθέσεων για τον σχεδιασμό της διερευνητικής-περιγραφικής έρευνας.

Τέλος, στη διερευνητική-περιγραφική έρευνα μελετώνται οι στάσεις και οι γνώμες των συζύγων των ναυτικών για την οικογένεια του ναυτικού, περισσότερες πληροφορίες για τη μεθοδολογία που ακολουθήθηκε στην έρευνα παρατίθενται στο αντίστοιχο κεφάλαιο.

Το αρχικό μέρος αυτής της εργασίας εξετάζονται η δομή της οικογένειας του ναυτικού, ο ναυτικός και τα ιδιαίτερα προβλήματα και ο ιδιαίτερος τρόπος ζωής τους που αντιμετωπίζει η σύζυγος του ναυτικού, το παιδί του ναυτικού και οι επιπτώσεις της εξέλιξης του μέσα στο συγκεκριμένο είδος οικογένειας, η κοινωνικοπρονοιακή μέριμνα της οικογένειας του ναυτικού, μέθοδοι ψυχοθεραπευτικής παρέμβασης σε αυτή την οικογένεια και ο ρόλος του Κ.Α.

Στα αποτελέσματα αυτής της εργασίας γίνεται εμφανής η ύπαρξη ενός επιβεβαρυσμένου τρόπου ζωής της συζύγου, οι αλλαγές που επέρχονται στην προσωπικότητα του ναυτικού και η δυσκολία του να προσαρμοστεί στην οικογένειά του, ο ιδιαίτερος ρόλος που διαδραματίζει στην οικογένειά του, ο ιδιαίτερος ρόλος που διαδραματίζει στην οικογένεια του ναυτικού το παιδί του.

Τελικά, καταλήγουμε στην αναγκαιότητα της αναδιαμόρφωσης της κοινωνικής πολιτικής για τις οικογένειες των

ναυτικών και τον σχεδιασμό ειδικών μέτρων για την αντιμετώπιση των ψυχοκοινωνικών προβλημάτων που αντιμετωπίζει. Κρίνεται απαραίτητη η ύπαρξη μιας εξειδικευμένης υπηρεσίας για τη στήριξη των οικογενειών των ναυτικών.

Ι. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Το πρόβλημα.

Ανέκαθεν, η χώρα μας, ήταν χώρα ναυτική στηρίζοντας την οικονομία της στην ναυτιλία και το εμπόριο. Την 32-12-90 οι ναυτικοί ασφαλισμένοι στο ΝΑΤ (Ναυτικό Απομαχικό Ταμείο) ανερχόντουσαν σε 108.000 περίπου, από τους οποίους οι 500 ήταν γυναίκες.

Από τους πιο πάνω ναυτικούς οι μισοί κα πλέον (51 %) είναι άγαμοι και οι άλλοι μισοί (48 %) έγγαμοι, ένα ποσοστό 0,4 % είναι χήροι και 0,6 % διαζευγμένοι και από τους έγγαμους το 38 % έχουν ανήλικα παιδιά.

Εξάλλου, ο μέσος όρος της υπηρεσίας που πραγματοποιεί ο Έλληνας ναυτικός είναι 7 μήνες το χρόνο. Έτσι σήμερα έχουμε 648 οικογένειες διαζευγμένων ναυτικών, 432 μονογονεϊκές οικογένειες λόγω θανάτου και 17.860 συζυγικές οικογένειες με παιδιά, ηλικίας κάτω των 21 ετών.

Κατά συνέπεια, στη κατηγορία των ναυτικών έχουμε περίπου 1100 μονογονεϊκές λόγω θανάτου ή διαζυγίου και 18.000 περίπου συζυγικές οικογένειες, που θα μπορούσαμε να τις αποκαλέσουμε "οινοεί" μονογονεϊκές οικογένειες με αρχηγό μητέρα και με βάρη ανηλίκων παιδιών, αφού 7 μήνες, κατά μέσο όρο το χρόνο, ο πατέρας λείπει από το σπίτι του αφήνοντας τη μητέρα να παίζει ουσιαστικά δύο ρόλους: γυναίκας και άνδρα, μητέρας και πατέρας.

(ΝΑΤ 19-5-90)

Σύμφωνα με τον Τσαούση, η οικογένεια του ναυτικού εκπί-

πτει στην κατηγορία της "οιονεί" ή "χωλής" οικογένειας. Το χαρακτηριστικό του τύπου αυτού είναι η μακρά απουσία του ενός συζύγου χωρίς αυτό να δηλώνει διάσπαση της συναισθηματικής ενότητας και της λειτουργίας της οικογένειας. (Τσαούσης σελ. 442).

Η οικογένεια του Έλληνα ναυτικού χαρακτηρίζεται από μια πλειάδα εξειδικευμένων προβλημάτων, ορισμένα από τα οποία εκπίπτουν σε έκταση με εκείνα που αντιμετωπίζουν οι τυπικές μορφές της μονογονεϊκής. Τα προβλήματα αυτά δημιουργούνται από την απουσία του άλλου γονέα και την υπερφόρτωση του έχοντα τη φύλαξη των παιδιών με ευθύνες και κόπους.

Έτσι τόσο οι τυπικές όσο και οι "οιονεί" μονογονεϊκές" οικογένειες, έχουν το κοινό γνώρισμα της μοναξιάς και της υπερευθύνης του ένα γονέα. (Κανελλοπούλου 1982 σελ.20).

Τα προβλήματα της "χωλής" ή "οιονεί" μονογονεϊκής οικογένειας έχουν πάρει διαστάσεις στην εποχή μας (όπου η συνήθης μορφή οικογένειας είναι η πυρηνική) αφ' ενός λόγω της απουσίας ενός ισχυρού δίκτυου κοινωνικής υποστήριξης και αφ' ετέρου λόγω της παντελώς έλλειψης κοινωνικής πολιτικής για την ενίσχυση των λειτουργιών της.

Η έρευνα μας θα εστιαστεί στην οικογένεια του Έλληνα ναυτικού του Εμπορικού Ναυτικού, δηλαδή του ναυτικού που απουσιάζει τουλάχιστον έξι μήνες από το σπίτι του. Όσον αφορά τις γυναίκες ναυτικούς είναι ευνόητο ότι αντιμετωπίζουν διαφοροποιημένα προβλήματα τα οποία όμως απαιτούν μία εξειδικευμένη μελέτη.

Έτσι λοιπόν οι αρχικές μας υποθέσεις στηρίζονται στο ότι η οικογένεια του ναυτικού αντιμετωπίζει σοβαρά προβλήματα ύπαρξης. Μέσα από την μελέτη μας αποσκοπούμε να δούμε αν η συγκεκριμένη υπόθεση ισχύει ή όχι.

Κατά αυτό τον τρόπο θα διερευνηθεί το πως διαμορφώνεται η δομή αυτής της οικογένειας και κατά πόσο επηρεάζεται αρνητικά ή θετικά απ' την ύπαρξη μίας εκτεταμένης ή πυρηνικής μορφής. Επίσης θα ερευνηθεί το είδος των επιδράσεων που δέχεται το κάθε μέλος αυτής της οικογένειας (ο ναυτικός, η σύζυγος του ναυτικού και το παιδί του ναυτικού). Ακόμη πρόκειται να μελετηθεί το αν η σύγχρονη κοινωνική πολιτική για τις οικογένειες των ναυτικών επαρκεί και ποιο ρόλο διαδραματίζει ο Κ.Α. στο πλαίσιο εφαρμογής της. Περαιτέρω θα ανιχνεύσουμε τα είδη ψυχοθεραπευτικής παρέμβασης που απευθύνονται στα προβλήματα που αντιμετωπίζει αυτό το είδος οικογένειας. Και τέλος μέσω μιας διερευνητικής περιγραφικής έρευνας θα προσεγγίσουμε τις τάσεις και γνώμες των συζύγων ναυτικών πάνω στα ιδιαίτερα ψυχοκοινωνικά προβλήματα που αντιμετωπίζει η οικογένεια του ναυτικού.

2. Σκοπός της μελέτης

Καταρχήν, το συγκεκριμένο θέμα προκρίθηκε για μελέτη και έρευνα επειδή αποτελεί ένα πρωτότυπο θέμα με σκοπό να καλύψει κάποιο κενό στην επιστημονική γνώση. Η εξαντλητική ανασκόπηση της σχετικής ελληνικής βιβλιογραφίας απέδειξε την έλλειψη προϋπαρχουσών ερευνών ή συγγραμμάτων πάνω στο συγκεκριμένο θέμα. Για αυτό το λόγο, αναζητήθηκαν στοιχεία στην ξένη βιβλιογραφία και, παράλληλα πραγματοποιήθηκαν συσχετίσεις βάση των υπάρχουσων θεωρητικών γνώσεων.

Ακόμη, αναφέρεται σ' ένα καίριο και σπουδαίο πρόβλημα, που μελετάται ερευνητικά για πρώτη φορά. Στην πραγματικότητα, η συγκεκριμένη έρευνα αποτέλεσε μια απαιτητική διαδικασία σε χρόνο και χρήμα. Σκοπός, λοιπόν, της έρευνας ήταν η οικοδόμηση της γνώσης αλλά και η πρακτική της χρησιμότητα. Με αυτό, εννοούμε, ότι η εργασία αυτή επιδιώκεται να χρησιμοποιηθεί ως έναυσμα για την πίεση αντίστοιχων συνδικαλιστικών οργάνων των ναυτικών, με σκοπό την επίτευξη αλλαγών όσον αφορά την ψυχοκοινωνική στήριξη αυτών των οικογενειών.

Επίσης, σκοπός της μελέτης είναι η ικανοποίηση των προσωπικών - ατομικών ενδιαφερόντων. Το γεγονός της γέννησης και ανατροφής σε μια ναυτική οικογένεια με κινητοποίησε να ασχοληθώ με το συγκεκριμένο θέμα, προκειμένου να δώσω και εγώ με τη σειρά μου απάντηση σε ορισμένα θέματα που με απασχολούσαν.

Ακόμη, ένας επιπλέον σκοπός, είναι η χρήση των συμπερασμάτων της συγκεκριμένης έρευνας προκειμένου να

γίνουν ορισμένες εισηγήσεις στα αντίστοιχα συνδικαλιστικά όργανα των ναυτικών, επιδιώκοντας την προώθηση κάποιων αλλαγών στο χώρο της κοινωνικοπρονοιακής μέριμνας των οικογενειών του ναυτικού.

Το θέμα, πρόκειται να μελετηθεί διεξοδικά, βιβλιογραφικά και παράλληλα συνοδεύεται από την διεξαγωγή μιας διερευνητικής έρευνας με σκοπό τη συλλογή των στάσεων και των γνώμών των συζύγων ναυτικών για την οικογένεια του ναυτικού.

3. Ορισμοί όρων

Με τον όρο οικογένεια εννοούμε μια ευρύτερη ομάδα από το ζευγάρι που αποτελεί τη διαρκή και νόμιμη γενετήσια ένωση. Περιλαμβάνει τους συζύγους, τα τέκνα τους και συχνά και τρίτα πρόσωπα που συνδέονται με τους συζύγους με στενούς συγγενικούς δεσμούς. Περιλαμβάνει ένα δίκτυο διαπροσωπικών σχέσεων, σαφώς προσδιορισμένων μέσα στα πλαίσια της οικογενειακής εστίας (σύζυγος—> σύζυγο / μητέρας ή πατέρας—> παιδί / παιδί—> παιδί). Οι κοινωνικοί αυτοί ρόλοι - σήμερα αισθητά περιορισμένοι, λόγω ιδιαίτερων κοινωνικών συνθηκών - προσδιορίζονται κατ' αρχήν από βιολογικούς νόμους.

(Γεώργιος Κρουσταλάκης, 1991 σελ. 69).

Με τον όρο "Έλληνα Ναυτικό" προσδιορίζουμε μία ακόμη ιδιότητα του συζύγου και πατέρα αυτής της οικογένειας που διαμορφώνει, ουσιαστικά, και τη δομή της. Η άσκηση του επαγγέλματος του ναυτικού προϋποθέτει μεγάλες περιόδους αποχωρισμού των μελών της οικογένειας από

τον πατέρα και σύζυγο ναυτικό.

Τέλος, με τον όρο "ψυχοκοινωνικά προβλήματα" αναφερόμαστε, στο σύνολο των προβλημάτων που απορρέουν από τη διαμόρφωση της συγκεκριμένης ιδιότυπης δομής της οικογένειας. Στην πραγματικότητα, το άτομο και η οικογένειά του αποτελούν μια ψυχολογική και κοινωνική ενότητα, ένα δυναμικό αλληλοσχετιζόμενο σύνολο, που αντιδρά πάνω στο δυναμικό σύνολο του περιβάλλοντός του.

Ο όρος "πρόβλημα" έγγειται στην ανικανότητα του ατόμου να λειτουργεί ικανοποιητικά σε έναν ή σε περισσότερους από τους κύριους ρόλους όπως το ορίζει η κοινωνία στην οποία ζει ή στην ανικανότητά του να αντιμετωπίσει τις στερήσεις και τις επιθέσεις των περιστάσεων της ζωής τους. (H. Perman, Κ.Ε.Α.).

II. ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΆΛΛΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ ΚΑΙ ΣΧΕΤΙΚΩΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

(I). Η ΔΟΜΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΤΟΥ ΝΑΥΤΙΚΟΥ

1. Λειτουργίες που επιτελεί η οικογένεια

Η οικογένεια που αποτελεί το πρωταρχικό και το φυσικό κύτταρο της κοινωνίας και που εμφανίστηκε με τις πρώτες ανθρώπινες ομάδες, είναι ένας θεσμός που τον χαρακτηρίζει το στοιχείο της καθολικότητας δηλαδή ένας θεσμός που παρατηρείται ανεξάρτητα από τα είδη των κοινωνιών και τις μορφές, που πήρε κατά καιρούς η οικογένεια.

Σαν ένας τέτοιος θεσμός η οικογένεια επιτελεί και καλύπτει ένα μεγάλο φάσμα βασικών βιοκοινωνικών λειτουργιών, οι σπουδαιότερες από τις οποίες είναι: α) η λειτουργία της αναπαραγωγής β) ένα πλέγμα ψυχολογικών λειτουργιών που περιλαμβάνουν την σεξουαλική ικανοποίηση των συζύγων και τη δημιουργία του οικογενειακού περιβάλλοντος γ) λειτουργίες οικονομικές, που με τον καταμερισμό της εργασίας αναπτύσσουν την οικονομική συνεργασία των φύλων δ) λειτουργίες που οδηγούν στην κοινωνικοποίηση των μελών με την εμπέδωση και μεταβίβαση αξιών, τη δημιουργία προτύπων και τη διαμόρφωση των ρόλων, που θα παίξουν τα μέλη της στην κοινωνία.

Κανελλόπουλος, 1990 , σελ. 736).

Οι παράγοντες που συντελούν στη διαμόρφωση του παιδαγωγικού χαρακτήρα της οικογένειας, σύμφωνα με το Γ. Κρουσταλάκη είναι οι εξής: 1- Η ύπαρξη ιδιαίτερων φυσικών θεσμών μεταξύ των μελών της οικογένειας. Οι δεσμοί αυτοί δημιουργούν κάποια αμεσότητα στις ενδοοικο-

γενειακές διαπροσωπικές σχέσεις και κοινότητα ζωής την οποία διέπει πνεύμα στοργής. 2- Η χαρακτηριστική συναισθηματική ατμόσφαιρα του οικογενειακού περιβάλλοντος. Όπως είναι γνωστό η οικογένεια ως σύστημα διακρίνεται για υψηλό βαθμό συναισθηματικότητας. Στους κόλπους της δημιουργούνται ισχυροί συναισθηματικοί δεσμοί, οι οποίοι αποτελούν το προίμιο εξαιρετικά έντονων και ανεχών επιδράσεων μεταξύ των μελών. 3- Η μεγάλη διάρκεια των παιδευτικών επιδράσεων στο οικογενειακό περιβάλλον. Όπως είναι γνωστό, το άτομο παραμένει υπό την άμεση παιδευτική επίδραση της οικογένειας για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα της ζωής του. 4- Η τάση της παιδικής ψυχής να δέχεται, να εσωτερικεύει και να αφομοιώνει ανεξέλεγκτα και χωρίς περιορισμούς τα ποικίλα ερεθίσματα του περιβάλλοντος (Χρουσταλάκης 1992 σελ. 70).

Η οικογένεια, που εμφανίστηκε με τις πρώτες ανθρώπινες ομάδες πάνω στη γη είναι ένας θεσμός που αποτελεί το πρωταρχικό και το φυσικό κύτταρο της κοινωνίας.

1.1 Η οικογένεια του Ναυτικού

Σύμφωνα με το Γ. Κρουσταλάκη, το άτομο με την είσοδο στη ζωή, εντάσσεται σε μια κοινωνική ομάδα, την οικογένεια, η οποία με τη σειρά της το εντάσσει αυτομάτως σε δύο άλλους ομόκεντρους κοινωνικούς κύκλους-πλαίσια: έναν πιο περιορισμένο, εκείνο της κοινότητας (χωριό ή πόλη) και έναν ευρύτερο που αποτελεί το εθνικό πλαίσιο. Μέσα σε αυτές τις συμβιωτικές κοινότητες ζει και αναπτύσσεται ο άνθρωπος (Κρουσταλάκης 1992 σελ. 67).

Η οικογένεια - λέει ο Μόργκαν - είναι το ενεργό στοιχείο, δεν είναι ποτέ στάσιμη, μα προχωρεί από μια κατώτερη σε μια ανώτερη μορφή, στο μέτρο που η κοινωνία εξελίσσεται από μια κατώτερη σε μια ανώτερη βαθμίδα. Και προσθέτει ο Μαρξ: "η οικογένεια ζει και εξελίσσεται σύμφωνα με τα πολιτικά, νομικά, οικονομικά, θρησκευτικά και φιλοσοφικά συστήματα" (Μοργκαν 1974 , σελ. 34).

Σύμφωνα με την Κανελλοπούλου όταν αναφερόμαστε στην οικογένεια, αναφερόμαστε σε μια δομή σύνθετη, περίπλοκη βαθειά και στενά δεμένη με την ιστορία, τη θρησκεία και τη δυναμική εξέλιξη των κοινωνιών. Η οικογένεια ένας ζωντανός φυσικός οργανισμός υπέσχει βαθειές χαρακτηριστικές αλλαγές στη δομή και τη μορφή της, ακολουθώντας τις πολιτιστικές, κοινωνικές και οικονομικές αλλαγές στη πορεία της ανθρωπότητας. Υπήρξε μητριαρχική, πατριαρχική και εκτεταμένη, φτάνοντας στις σύγχρονες δυτικές κοινωνίες να λάβει την κρατούσα μορφή της νόμιμης, μονογαμικής, πατροτοπικής, πατρωνυμίας και πυρην-

νικής οικογένειας, ενώ τείνει να πάρει διαστάσεις της λεγόμενης "οικογένειας διπλής καριέρας" και της οικογένειας "με την ανοικτή οικογενειακή ζωή".

(Κανελλοπούλος 19 , σελ. 16).

Σύμφωνα με τα παραπάνω, αντιλαμβανόμαστε, το κατά πόσο επέδρασαν κοινωνικοί και οικονομικοί λόγοι, που υπαγόρευαν την εμπορική μας ναυτιλία ως έναν από τους σπουδαιότερους συντελεστές της οικονομικής ζωής, στην κατανομή και διαμόρφωση του ελληνικού πληθυσμού κατά οικογενειακή κατάσταση.

Η Ελληνική "παραδοσιακή" ναυτική οικογένεια αποτελεί ένα συχνό οικογενειακό σχήμα στη χώρα μας. Η ηγετική - μητριαρχική θέση της γυναίκας αποτελούσε χαρακτηριστικό γνώρισμα αυτού του είδους οικογένειας, σε περιόδους όπου επικρατούσε η πατριαρχία και η πατρωνομία. Οι μεταβολές που παρατηρούνται στο είδος και την ένταση των προβλημάτων της "οιονεί" μονογονεϊκής οικογένειας οφείλονται, όπως ήδη επισημάναμε, σε κοινωνικές και οικονομικές αλλαγές στην πορεία της ανθρωπότητας.

Αρχικά, η άτυπα μητριαρχική μορφή της οικογένειας του ναυτικού συνοδευόταν με την παράλληλη ένταξη της σε μια πιο εκτεταμένη δομή. Έτσι, η συγκατοίκηση με τους συγγενείς του συζύγου ή της συζύγου ήταν κάτι που συνηθοζόταν αρκετά. Η εξέλιξη της κοινωνίας μας, διαμόρφωσε μια νέα διάσταση στην οικογένεια του ναυτικού, την πυρηνική. Με αυτόν τον τρόπο, πολλά ιδιάζοντα κοινωνικά προβλήματα που στο παρελθόν επιλύονταν "εκ των ενόντων" φαίνεται να παρουσιάζονται πιο έντονα. Ενδεικτικά είναι

τα στοιχεία που παρουσιάζει η Κανελλοπούλου για τη πυρηνική μορφή της οικογένειας του ναυτικού. Σε 20 οικογένειες εγκαταστημένες στην Αθήνα, μόνον οι τρεις είχαν τη γιαγιά ή τον παπού - εγκατεστημένοι στην επαρχία ερχόντουσαν περιστασιακά στην Αθήνα, για τους καλοκαιρινούς μήνες.

2.1. Ιδιαιτερότητες και Προβλήματα της οικογένειας του Ναυτικού.

Όπως προαναφέρθηκε, η διάσταση της μονογονεϊκής δομής που δώσαμε στην οικογένεια του ναυτικού παίρνει ιδιαίτερες διαστάσεις στην εποχή μας, όπου η οικογένεια από εκτεταμένη έχει αποβεί πυρηνική. Ίσως για μερικούς οι οποίοι διατηρούν στη σκέψη τους την παραδοσιακή οικογένεια του ναυτικού ως μια οικογένεια που αποτελείται τυπικά από δύο γονείς, να φαίνεται "ενοχλητική" αυτή η διάσταση. Εντούτοις, υποδηλώνει την πραγματικότητα, αφού ο άνδρας είναι μεγάλος απών.

Η οικογένεια του Ναυτικού αποτελεί μια "νόμιμη" μονογονεϊκή οικογένεια, αφού η σύζυγος που απομένει πίσω δεν είναι η υπεύθυνη της δημιουργίας. Η σύζυγος ναυτικού παρόλο που είναι η αρχηγός οικογένειας δεν είναι ιδιαίτερα ευνοημένη μέσα στην κοινωνία, στην οποία ζεί. Είναι εξουσιοδοτημένη νομικά να εκπροσωπεί και να λειτουργεί ως ένα ακόμη άτομο, τον σύζυγό της. Έτσι είναι υποχρεωμένη να εκπληρώνει όλες τις απαραίτητες ενέργειες που πρέπει να γίνουν για τη ομαλή λειτουργία της συζυγικής στέγης, μόνη της, για μεγάλο χρονικό διάστημα. Τις ιδιαιτερότητες και τα προβλήματα οικογενειών, τις παρουσιάζει αναφορικά η Κανελλοπούλου, στο βιβλίο της "Οικογένειες μ' έναν γονέα". (σελ. 245-248). Η συγγραφέας εντοπίζει ως το βασικότερο πρόβλημα αυτής της οικογένειας, τη μακροχρόνια απουσία του πατέρα από το σπίτι, σε μια εποχή που ο ρόλος του πατέρα ενδυναμώνεται, προβάλλεται και ενθαρρύνεται η ισότιμη

άσκηση του μ' εκείνη της μητέρας. Οι επιπτώσεις αυτής της έλλειψης ενδέχεται να έχουν δυσμενή επίδραση στη ψυχή του παιδιού, όπως η ζήλεια για τα άλλα παιδιά που έχουν καθημερινά τον πατέρα κοντά τους.

Η μητέρα, η οποία έχει όλο το βάρος και την ευθύνη για τα παιδιά καλείται να υποδείξει υψηλό αίσθημα ευθύνης αφού αυτή θα "λογοδοτήσει" στον πατέρα για ό,τι αφορά την ίδια, το παιδί, και τη διαχείριση των οικονομικών. Η σύζυγος ναυτικού πρέπει, παράλληλα, να αντιμετωπίσει το αίσθημα κοινωνικής απομόνωσης, της μοναξιάς, της επηρευθύνης και της ανασφάλειας.

(Κανελλόπουλου 1982 , σελ. 247).

Η συγγραφέας, παράλληλα, εντοπίζει τα προβλήματα που δημιουργούνται στις σχέσεις του συζύγου - πατέρα ναυτικού με τη σύζυγο και το παιδί του, αντίστοιχα. Ένα πρόβλημα, εκ πρώτης όψεως, φαίνεται να είναι η "δύσκολη" επαφή του πατέρα ναυτικού με το παιδί του και το υπερβολικό "δέσιμο" του παιδιού με τη μάνα. Εάν οι γονείς και ειδικότερα, η μητέρα δεν χειριστούν με τον κατάλληλο τρόπο το θέμα, υπάρχει περίπτωση ο πατέρας να φαίνεται στα μάτια του παιδιού σαν "ταξιδιώτης".

Η ανάληψη, κάθε πρωτοβουλίας εκ μέρους της συζύγου κατά το διάστημα της απουσίας του συζύγου, τη φέρνει πολλές φορές αντιμέτωπη με τον σύζυγο. Ακόμη, η αμφιβολία για την τήρηση της συζυγικής πίστης, τόσο από τον άντρα όσο και από τη γυναίκα, δημιουργεί ψυχολογικά προβλήματα στους συζύγους και σε ορισμένες περιπτώσεις διαταράσσει τις διαπροσωπικές τους σχέσεις.

Η δυνατότητα για διακοπές της οικογένειας του ναυτικού φαίνεται πως είναι περιορισμένη, κυρίως λόγω των δυσκολιών της μητέρας να ξεκινήσει μόνη της με τα παιδιά για διακοπές.

Τα προβλήματα στην οικογένεια του ναυτικού είναι εντονότερα, όταν ο ναυτικός δεν στέλνει τακτικά χρήματα στην οικογένεια του. Ακόμη, η γέννηση ενός ανάπηρου παιδιού πέραν των αυξημένων απαιτήσεων για φροντίδα, μπορεί να προκαλέσει προβλήματα στις σχέσεις των συζύγων στον πατέρα που μπορεί να "αρνείται" το παιδί.

Η συγγραφέας, τελειώνει την αναφορά της στα προβλήματα που εκ πρώτης φαίνονται να δημιουργούνται στην οικογένεια του ναυτικού τονίζοντας την αναγκαιότητα πραγματοποίησης μιας εμπειριστατωμένης και σε βάθος έρευνας.

Παρακάτω, ακολουθεί μια συγκριτική θεώρηση των προβλημάτων και των ιδιαιτεροτήτων της "οιονεί" μονογονεϊκής οικογένειας του ναυτικού με άλλες τυπικές μορφές μονογονεϊκών οικογενειών.

2.2. Συγκριτική θεώρηση της οικογένειας του ναυτικού με τυπικές μορφές μονογονεϊκών οικογενειών.

Η συγκριτική θεώρηση που θα επιχειρήσουμε, θα γίνει σε σχέση με τις τυπικές μορφές μονογονεϊκών οικογενειών, οι οποίες είναι λόγω συνέπειας θανάτου του ενός γονέα, διαζυγίου ή χωρισμού, εγκατάλειψης από τον έναν με την, παράλληλη, ανάληψη της ευθύνης των παιδιών από τον άλλον γονέα ή αγαμίας του γονέα. Επίσης, θα στηριχτεί στη συγκέντρωση στοιχείων που πραγματοποιήθηκε σχετικά με την οικογένεια του ναυτικού και στα ευρήματα μιας έρευνας που εκπόνησε η Κοινωνική Λειτουργός- Ειρήνη Ηπάρμπαλη (1993, σελ. 198-209). Ένα κοινό σημείο που παρατηρούμε να υπάρχει στην οικογένεια ναυτικού όπως και στις άλλες μορφές μονογονεϊκών οικογενειών είναι η ύπαρξη εξαρτημένων μελών. Γι' αυτό η ύπαρξη ενός γονέα, σημαίνει κατ' αρχήν να υπολογίζει μόνο στον εαυτό του, για να ζήσει και να συντηρήσει αυτούς που εξαρτώνται απ' αυτόν. Η διαφοροποίηση που εντοπίζουμε στις οικογένειες των ναυτικών είναι ότι ο σύζυγος-πατέρας ναυτικός έχει αναλάβει κατά το πλείστον, ο ίδιος τη συντήρηση της οικογένειας του από την άποψη της ικανοποίησης των υλικών αναγκών ενώ η μητέρα αναλαμβάνει την διαχείριση και τη σωστή διεύθυνση αυτών των αναγκών.

Οι μόνοι γονείς των μονογονεϊκών οικογενειών όπως και η σύζυγος του ναυτικού διατρέχουν τον κίνδυνο να εκτεθούν στη μοναξιά και να καταφύγουν στην απομόνωση. Η διαφοροποίηση σε αυτό το σημείο εστιάζεται στο γεγο-

νός ότι ορισμένοι μόνοι γονείς όπως π.χ. η άγαμη μητέρα ενδέχεται, λόγω απροθυμίας να δώσουν εξηγήσεις, προκαταλήψεων του κοινωνικού συνόλου κ.α., να δεχτούν, παράλληλα, την κοινωνική απόρριψη και την ταμπέλα του κοινωνικού στίγματος. Η σύζυγος ναυτικού, όμως, είναι εξασφαλισμένη, τυπικά απ' την αποφυγή αυτού του κινδύνου με την σύναψη του γάμου της.

Το μέγιστο των παιδιών στις μονογονεϊκές οικογένειες και στις "οιονεί" μονογονεϊκές οικογένειες εξασφαλίζεται με την υιοθέτηση επιπρόσθετων λειτουργιών και ευθυνών από τον μονό γονέα και από τη σύζυγο-μητέρα ναυτικού, αντίστοιχα. Επίσης, και στις δύο περιπτώσεις, στις οικογένειες μπορεί να συνυπάρχει ένας περιορισμένος αριθμός ατόμων-συγγενών του μονού γονέα, που διευκολύνει την κατανομή εργασιών και ρόλων.

Ακόμη, οι μονοί γονείς έχουν επίσης να αντιμετωπίσουν μια σειρά άλλων προβλημάτων όπως οικονομικά που είναι συνδεδεμένα με την ανεπαρκή επαγγελματική εκπαίδευση, τη δυσκολία εύρεσης στέγης κλπ. όπως κοινωνικές και ψυχολογικές πιέσεις αφού επιθυμώντας να αφιερώσουν αρκετό από τον ελεύθερο τους χρόνο στα παιδιά τους, εκτείνονται στην κοινωνική μοναξιά και τη ψυχική κατάπτωση. Οι σύζυγοι ναυτικών, λόγω της οικονομικής άνεσης που τους εξασφαλίζει ο μισθός του συζύγου τους, δεν αντιμετωπίζουν τέτοιου είδους προβλήματα. Συχνά, οι αυξημένες καταναλωτικές συνήθειες της συζύγου του ναυτικού έρχονται να υπερκαλύψουν τα συναισθήματα μοναξιάς και κοινωνικής απομόνωσης. Ακόμη, ο ελεύθερος χρόνος της είναι

περιορισμένος και η διαπαιδαγώγηση των παιδιών επικεντρώνει το ενδιαφέρον της.

Τέλος, ο αριθμός των συζύγων ναυτικών ανέρχεται γύρω στις 50.000 και είναι συγκριτικά ανώτερος σε σχέση με το σύνολο των άγαμων γονέων. Τέλος, τα παιδιά των οικογενειών των ναυτικών αντιμετωπίζουν συχνά, έντονα ψυχολογικά προβλήματα, όπως και τα παιδιά μονογονεϊκών οικογενειών που οφείλονται στην έλλειψη του πατέρα.

3. Θεωρίες για την οικογένεια του ναυτικού.

3.1. Η κοινωνιολογία του γάμου του ναυτικού.

Σύμφωνα με τους, Letha Dawson και John Scanzoni, 1990 η απασχόληση-εργασία των συζύγων αποτελεί έναν καθοριστικό παράγοντα για τη διαμόρφωση της δομής της οικογένειας.

Επιπλέον, εαν θεωρείται απαραίτητη η πραγματοποίηση παρατεταμένων χρονικά ταξιδιών εκ μέρους του σύζυγου, γεννιόνται κάποια ερωτήματα αναφορικά με το δικαίωμα πραγματοποίησης αυτών των ταξιδειών και την υποχρέωση της συζύγου να μένει στο σπίτι και να αναλαμβάνει μόνη της όλο το νοικοκυριό, όταν αυτός λείπει. Σε μερικές περιπτώσεις, όπως είναι εκείνη του ναυτικού, η εργασία του σύζυγου μπορεί να σημαίνει μεγάλες περιόδους μακριά από την ζωή του σπιτιού και τη σύζυγο του. Αυτά τα ταξίδια και οι διευθετήσεις του τρόπου ζωής έχουν γίνει αποδεκτά για τους άντρες, αλλά σπάνια για τις γυναίκες.

Με αυτόν τον τρόπο είναι ευνόητο ότι δε διαμορφώνεται ένας ισότιμος γάμος όπου οι σύζυγοι μπορούν να ικανοποιήσουν τις ατομικές τους επιθυμίες, αφού υποβάλλονται από στερεότυπα σχετικά με τις υποχρεώσεις του ρόλου του φύλου. Και παραδοσιακές ιδέες για το διαχωρισμό της εργασίας. (Letha Dawson και John Scanzoni).

3.2. Η χρήση του χρόνου στην οικογένεια του ναυτικού.

Σύμφωνα με την Virginia Satir, υπάρχουν αρκετές οικογένειες, όπως εκείνη του ναυτικού, στις οποίες ο ένας γονέας είναι υποχρεωμένος να λείπει για μεγάλες χρονικές περιόδους. Αυτή η διευθέτηση μπορεί να προκαλέσει μεγάλη διάσπαση στην οικογένεια εκτός και αν τα μέλη παραμείνουν ένα ενοποιημένο σύστημα στην επικοινωνία κάνοντας την καλύτερη χρήση του χρόνου όταν το άτομο που ταξιδεύει βρίσκεται στο σπίτι του. Ειδικά, αυτή η διευθέτηση επιβαρύνει σημαντικά τον γονέα που μένει πίσω στο σπίτι, μειώνοντας το χρόνο που θα διέθετε στον εαυτό της, και ορισμένες φορές την οδηγεί στην εξάρτηση, από ψυχοδραστικές ουσίες, σε εξωσυζυγικές σχέσεις, στην υπερπροστασία ή στον αυστηρό έλεγχο με τα παιδιά (Virginia Satir, 1990 , p 278).

3.3. Η δομή και τα όρια σε μια οικογένεια

Οι οικογένειες δεν είναι μόνο περίπλοκα ατομικά συστήματα, αλλά είναι και οι ίδιες υποσυστήματα μεγαλύτερων εννοτήτων όπως της εκτεταμένης οικογένειας, της γειτονιάς και της κοινωνία ως ολότητα. Οι αλληλεπιδράσεις υπάρχουν σε διαφοροποιημένα υποσυστήματα. Το κάθε άτομο αποτελεί ένα υποσύστημα, όπως η δυάδα του συζύγου και της συζύγου. Μεγαλύτερα υποσυστήματα σχηματίζονται από την παραγωγή της δυάδας (Το υποσύστημα των παιδιών) από το φύλο (παππούς, πατέρας, και γιος) ή έργο ρόλου (Το γονεϊκό υποσύστημα). Οι άνθρωποι μοιράζονται σε αυτά τα διαφορετικά υποσυστήματα, ένας γονιός θα πρέπει να φέρεται σαν παιδί μέσα στο γονεϊκό υποσύστημα ώστε ο πατέρας να φέρεται ως ενήλικας. Αλλά όταν αυτός απουσιάζει, τότε το παιδί μπορεί να πάρει περισσότερη εξουσία π.χ. όσον αφορά τον νεαρότερο αδελφό του.

(Minuchin 1986, σελ. 16).

Παρακάτω, θα επιχειρήσουμε να πραγματοποιήσουμε μια ανάλυση της διαμόρφωσης των υποσυστημάτων της ολότητας της οικογένειας του ναυτικού, με την παράθεση στοιχείων από την αντίστοιχη θεωρία (Minuchin 1972, 1981).

3.3.1 Η οικογένεια Ακορντεόν (Minuchin)

Σύμφωνα με το Minuchin οι οικογένειες διαφοροποιούνται σε μέγεθος και δομή, και από τη στιγμή που το σχήμα θα επηρεάσει τη λειτουργία, οι οικογένειες θα απευθύνονται στο άγχος με ορισμένους τρόπους, οι οποίοι είναι συνδεδεμένοι με το σχήμα τους (1981 σελ. 55).

Το σχήμα τους θα υποδείξει ορισμένες πιθανές λειτουργικές περιοχές και πιθανά αδύνατα όρια μέσα στη δική τους δομική διευθέτηση. Ένα από τα πιο ενδεικτικά στοιχεία είναι η οικογενειακή σύνθεση που υποδικνεύει ορισμένες περιοχές για εξερεύνηση. Ένα, λοιπόν, από τα πιο γνωστά οικογενειακά σχήματα σύμφωνα με τον Minuchin είναι η οικογένεια "ακορντεόν" στο οποίο συγκαταλέγεται και η οικογένεια του ναυτικού.

Στην οικογένεια του ναυτικού, όπως και σε άλλες οικογένειες "ακορντεόν", ο πατέρας βρίσκεται μακριά για μεγάλες χρονικές περιόδους. Όταν ο σύζυγος φεύγει, η σύζυγος που μένει μόνη της πρέπει να αναλάβει επιπρόσθετες εκτελεστικές και καθοδηγητικές λειτουργίες και λειτουργίες διαπαιδαγώγησης. Οι γονεϊκές λειτουργίες συγκεντρώνονται σ' ένα άτομο για το μέρος του κάθε κύκλου της οικογενειακής ζωής. Η οικογένεια του ναυτικού μπορεί να αποκρυσταλωθεί στο μέγεθος μιας μονογονεϊκής οικογένειας. Η σύζυγος στο σπίτι αναλαμβάνει επιπρόσθετες λειτουργίες, αυτές δηλαδή που ανήκουν στο μέρος της συνεργασίας με τον σύζυγο. Τα παιδιά μπορεί να αντιδράσουν αρνητικά στον αποχωρισμό από τον πατέρα, ή μπορεί να δώσουν στους γονείς τους ρόλοι του "καλού και κα-

κού πατέρα και της στερητικής μητέρας", μέσα σε μια οργάνωση που τείνει να εκβάλει τον περιφεριακό γονέα. (Minuchin 1981, σελ. 55).

3.3.2 Διαμόρφωση της δομής της οικογένειάς του ναυτικού
Σύμφωνα με τον S. Minuchin, η οικογένεια του ναυτικού αποτελεί ένα είδος οικογένειας που βρίσκεται μέσα σε μεταβαλλόμενες καταστάσεις. Συγκεκριμένα, η οικογένεια του ναυτικού δέχεται το άγχος της μεταβαλλόμενης κατάστασης της προσωρινής απώλειας και απουσίας του πατέρα, που συμβαδίζει με πολλούς αποχωρισμούς και συναντήσεις. Όπως είδαμε και παραπάνω, όταν ο ένας γονέας αφήνει την οικογένεια του ορισμένες αλλαγές πραγματοποιούνται (Σχήμα 1). Όταν επιστρέφει, οι αλλαγές πρέπει να αντιστραφούν.

Π.Η.

ΠΑΤΕΡΑΣ

ΜΗΤΕΡΑ

ΠΑΙΔΙΑ

γίνεται

Σχήμα 1.

Πατέρας

Μητέρα

Παιδιά

(Minuchin, 1981)

Οι συναλλαγές του συζυγικού υποσυστήματος διαταράσσονται και πρέπει να ξανασηματιστούν. Οι γονεϊκές συναλλαγές αλλάζουν και πρέπει να ξαναδιαμορφωθούν. Ο γονέας που επιστρέφει πρέπει να σχηματίσει νέες σχέσεις με τα παιδιά. Τρία υποσυστήματα εξαφανίζονται, μετά ξαναεμφανίζονται, και πρέπει να απορροφηθούν ως μέρος της λειτουργίας του καινούργιου σχηματισμένου συστήματος. Ήερικές φορές, αυτές οι μεταβαλλόμενες διαπραγματεύσεις μπορεί να μπλοκαριστούν. Τα επηρεασμένα συναλλασόμενα πρότυπα μπορεί να γίνουν αδύναμα όρια.

Έτσι μια οικογένεια ζητά βοήθεια για το πρόβλημα που έχει με την δεκατετράχρονη κόρη. Στη συνάντηση με τον ειδικό αναλώνουν το χρόνο συζητώντας για την συζητώντας για την ανυπακοή του οκτάχρονου γιου. Ο θεραπευτής παρατηρεί ότι στην οικογενειακή δομή υπάρχει μια συμμαχία της μητέρας και των παιδιών εναντίον του πατέρα. Τα παιδιά διαταράσσουν τις συζυγικές συναλλαγές και ο πατέρας αποκλείεται από τις γονεϊκές του λειτουργίες. Στις επόμενες συναντήσεις διαπιστώνεται ότι ο πατέρας βρισκόταν μακριά από την οικογένεια του για τρία χρόνια. Κατά αυτόν τον τρόπο, ορισμένα από τα προβλήματα αποδοχής του πατέρα δεν έχουν επιλυθεί. (Minuchin, 1974, σελ. 99).

Επίσης, ενδιαφέρον προκαλεί ο τρόπος με τον οποίον διαμορφώνονται οι λειτουργίες του οικογενειακού συστήματος κατά τη διάρκεια της απουσίας του πατέρα. Όταν σε μια οικογένεια ναυτικού υπάρχουν τουλάχιστον δύο παιδιά, τότε κατά την απουσία του πατέρα παρατηρείται

ότι το ένα από αυτά-συνήθως το μεγαλύτερο- αποκτά μέρος της γονεϊκής εξουσίας του- απόντα γονέα-. Η παροχή της γονεϊκής εξουσίας σ'ένα παιδί αποτελεί μια φυσική διεύθυνση του δυναμικού σε μια μονογονεϊκή οικογένεια. Συνήθως η οικογένεια του ναυτικού αποκρυσταλώνεται σε δομή μονογονεϊκής οικογένειας.

Με αυτό τον τρόπο το σύστημα μπορεί να λειτουργήσει καλά. Το γονεϊκό παιδί αποκτά υπευθυνότητα, αυτονομία, ανεξαρτησία πριν από την κανονική του ηλικία.

3.3.2.1. Το συζυγικό υποσύστημα.

Το ξεκίνημα κάθε οικογένειας γίνεται τη στιγμή εκείνη όπου δύο ενήλικα άτομα αποκτούν ένα κοινό σκοπό, τον σχηματισμό μιας οικογένειας. Στην περίπτωση της οικογένειας του ναυτικού είναι μια συμφωνία που έχει νομική υπόσταση. Ο κάθε σύζυγος έχει ένα διαφορετικό σύνολο αξιών και προσδοκιών, ορισμένες συνειδητές και άλλες ασυνειδητές σε αυτή την περίπτωση του ζευγαρι ίσως σκέφτεται ότι θα μπορεί να είναι μαζί κάνοντας πολλά ταξίδια ή ότι θα ζήσουν μια όμορφη ζωή που θα την χαρακτηρίζει η οικονομική άνεση κ.τ.λ. Αυτά τα δύο σύνολα αξιών θα πρέπει να συγχονευθούν και να το αποδεκτούν και οι δύο προκειμένου να γίνει η ζωή τους κοινή.

Τα πρότυπα συναλλαγής που διαμορφώνονται, τελικά στη ζωή αυτού του ζευγαριού πραγματοποιούνται σιγά-σιγά και συνήθως δεν αναγνωρίζονται επαρκώς. Αφού το ένα μέλος είναι υποχρεωμένο να απουσιάζει, το περιεχόμενο που θα πρέπει να βιώσει το συζυγικό υποσύστημα διαφοροποιείται συγκριτικά μ' εκείνο ενός αντίστοιχου φυσιολογικού υποσυστήματος. Η σύζυγος θα πρέπει να αποκτήσει ποικίλες δεξιότητες και να βιώσει την εκμάθηση των υποχρεώσεων ενός ακόμη ρόλου, του συζύγου της. Με αυτόν τον τρόπο, τα πρότυπα σε αυτήν την οικογένεια επηρεάζονται από τη δομή, επιβαρύνοντας τη θέση της συζύγου.

Μια από τις λειτουργίες που επιτελεί το συζυγικό υποσύστημα είναι η ανάπτυξη ορίων που θα προστατεύσει τους συζύγους δίνοντας τους χώρο για την ικανοποίηση των δικών τους αναγκών. Σε αυτή, την περίπτωση, η απου-

σία του συζύγου εξουσιοδοτεί μέλη της αρχικής οικογένειας των συζύγων να εμπλέκονται μέσα στο συζυγικό υποσύστημα, αναλαμβάνοντας ρόλο είτε υποστηρικτικό, είτε ελεγκτικό, πολλές φορές και τα δύο μαζί. Κάτι τέτοιο αποτελεί μια επιπλέον επιβάρυνση για τη σύζυγο του ναυτικού.

Απ' την άλλη, πλευρά σύμφωνα με τις νέες συνθήκες που επικρατούν στην κοινωνία, ενθαρρύνεται αρκετά το μοντέλο της πυρηνικής οικογένειας που αποκόβει το συζυγικό υποσύστημα από άλλα συστήματα υποστήριξης. Αυτό αφορά το συζυγικό υποσύστημα της οικογένειας του ναυτικού και έχει ως αποτέλεσμα την υπερφόρτωση της συζύγου.

3.3.2.2. Το υποσύστημα των παιδιών και το γονεϊκό παιδί

Στις οικογένειες των ναυτικών, συνήθως, παρατηρείται η γέννηση δύο έως τριών παιδιών. Το παιδί του ναυτικού μπορεί να ταξιδέψει σε μικρή ηλικία με τους γονείς του - συνήθως μέχρι την είσοδό του στο σχολείο. Όταν φτάνουν σε μεγαλύτερη ηλικία, όπου και η επικοινωνία με τον πατέρα δεν είναι πια εφικτή, μέσω πραγματοποίησης ταξιδιών, το παιδί υφίσταται μακροχρόνιες περιόδους αποχωρισμού απ' αυτόν. Σύμφωνα με το Minuchin, στην οικογένεια του ναυτικού παγιώνεται τελικά η δομή μιας μονογονεϊκής οικογένειας. (Minuchin 1981).

Σε αυτήν την περίπτωση, ο ρόλος του παιδιού διαφοροποιείται συγκριτικά με αυτόν που αναλαμβάνουν τα παιδιά σε οικογένειες που συνυπάρχουν και οι δύο γονείς. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τον Minuchin σε αυτού του είδους οικογένειας δίνεται μέρος της γονεϊκής εξουσίας στο μεγαλύτερο παιδί. Το σύστημα μπορεί να δουλέψει καλά. Το γονεϊκό παιδί αναπτύσσει υπευθυνότητα, αυτονομία και ικανότητα αρκετά νωρίτερα από την κανονική του ηλικία. (Minuchin 1972, σελ. 97-98).

Με αυτόν τον τρόπο το γονεϊκό παιδί βρίσκεται, σύμφωνα με το Minuchin, σε μια θέση που αποκλείεται από από το υποσύστημα των παιδιών και αδερφών του και κατευθύνεται προς το γονεϊκό υποσύστημα.

Το γονεϊκό παιδί μπορεί να αποκτήσει κάποια συμπτώματα όταν η μητέρα του δώσει πάρα πολλές ευθύνες που

δεν μπορεί να χειριστεί π.χ. να φροντίσει το σπίτι και το μικρότερο παιδί της οικογένειας προκειμένου να ταξιδέψει με το σύζυγό της ή όταν πάλι δεν τους δίνεται η δυνατότητα να καλύψουν τις δικές τους ανάγκες. Επιπλέον, οι ανάγκες των μικρότερων παιδιών καλυπτονται συχνά από το γονεϊκό παιδί, μπλοκάροντας κατά αυτόν τον τρόπο τη σχέση της μητέρας με τα μικρότερα παιδιά. (Hinichen, σελ. 54).

Τελειώνοντας, θα συμπλήρωνα ότι το γονεϊκό παιδί παίζει έναν συμπληρωματικό γονεϊκό ρόλο στην οικογένεια του ναυτικού, βοηθώντας τη μητέρα σύζυγο ναυτικού να εκπληρώσει τις υποχρεώσεις της του διπλού της ρόλου.

(ΙΙ.) Ο ΝΑΥΤΙΚΟΣ

1. Κίνητρα επιλογής του επαγγέλματος του ναυτικού

Η χώρα μας από αρχαιοτάτων χρόνων ήταν χώρα ναυτική. Καθόλη τη μεταπολεμική περίοδο η Ελλάδα παραμένει μια από τις μεγαλύτερες ναυτικές δυνάμεις. Ο ελληνικός εμπορικός στόλος συγκεντρώνει το 1965 4,5% της παγκόσμιας χωρητικότητας, το 1970 αντίστοιχα 5,5%, το 1975 6,9%, το 1971 9,1% και το 1985 9,2% της παγκόσμιας χωρητικότητας (ΚΕΠΕ 1976 σελ. 15-17, Ναυτικά Χρονικά 15-1-1980, Επιλογή 1/1987. Το εφοπλιστικό κεφάλαιο αποτελεί έναν εγχώριο κλάδο της βιομηχανίας μια μερίδα του ελληνικού συνολικού κεφαλαίου.

Στις 31-12-90 οι ναυτικοί που ήταν ασφαλισμένοι στο ΝΑΤ (Ναυτικό Απομαχικό Ταμείο) ανέρχόντουσαν σε 108.000 περίπου, από τους οποίους οι 500 ήταν γυναίκες. Είναι ευνόητο, λοιπόν, ότι το επάγγελμα του ναυτικού συγκεντρώνει ένα μεγάλο μέρος ατόμων για πολλούς λόγους που θα συζητήσουμε παρακάτω.

Το επάγγελμα του ναυτικού είναι στενά δεμένο με την παράδοση του τόπου μας. "Η προσωπικότητα του Έλληνα ήταν έντονα επηρεασμένη από τη λεβεντιά" και τη "σκληρόδα" του ψημένου από την αρμύρα της ζωής και της θάλασσας. Στα σπίτια τους οι ναυτικοί άφηναν μια κοσμοπολίτικη πνοή από τον πλούτο των ανά τον κόσμο "αναμνήσεων του συζύγου και του πατέρα. Και η πολιτεία από την πλευρά της, ανέκαθεν είχε στρέψει τη προσοχή της, για τις οικογένειες αυτής της επαγγελματικής τάξεως (Κανελοπούλου, 1981")

Το επάγγελμα του ναυτικού μέσα από μια γενικότερη κοινωνιολογική μελέτη, σηματοδοτεί για την Ελλάδα ιδιαίτερες ψυχολογικές και οικονομικές καταστάσεις, βάση των οποίων οριοθετείται η παράδοση αλλά και η διατήρηση ενός γεωγραφικού χώρου. Αυτό αποτελεί, ίσως μια από τις σημαντικότερες προϋποθέσεις που νέοι άνθρωποι στρέφονταν προς τη θάλασσα (Χουρδάκη, 1986).

Παράλληλα, το εφοπλιστικό κεφάλαιο παρά την κρίση του αποτελεί μέχρι σήμερα τη δυναμικότερη καπιταλιστική μερίδα της Ελλάδας. Σύμφωνα με υπολογισμούς του εφοπλιστή Λαιμού (Σηφάκη - Χαπετανάκη, 1985 σελ. 14) η αξία του ελληνόκτητου εμπορικού στόλου ξεπερνούσε το 1967 το μισό της αξίας των συνολικών παγίων εγκαταστάσεων της ελληνικής βιομηχανίας. Τέσσερεις ελληνικοί εφοπλιστικοί όμιλοι (Ωνάσης, Μιάρχος, Γουλιανδρής, Λιβανός) συγκέντρωναν το 1968 το 11,6% της παγκόσμιας χωρητικότητας πετρελαιοφόρων. Με αυτόν τον τρόπο, το επάγγελμα του ναυτικού αποτελούσε πάντα μια διέξοδο άμεσης επαγγελματικής αποκατάστασης για τους νέους ανθρώπους.

Ακόμη, το επάγγελμα του ναυτικού όμως, πέρα από το γόητρο, την περιπέτεια και την άμεση επαγγελματική αποκατάσταση εξασφάλιζε σε νέους ανθρώπους υψηλές αποδοχές. Η οικονομική άνεση που εξασφάλιζε το επάγγελμα του ναυτικού, που θα την κρίναμε ικανοποιητική συγκριτικά με άλλων εργαζομένων, ενισχύει τους ναυτικούς στην πραγματοποίηση πολλών επενδύσεων π.χ. αγορά ακινήτων. Με αυτόν τον τρόπο πολλοί ναυτικοί έλυσαν το οικονομικό τους πρόβλημα από μηνιαία εισοδήματα που εισπράτουν από

ακίνητα που έχουν δημιουργήσει από την εργασία τους.
(Π. Βλάχου, 1981).

Σύμφωνα με τον διευθυντή των δημοσίων σχέσεων της Π.Ν.Ο. (Πανελλήνια Ναυτική Ομοσπονδία), "ο ελληνόκτητος στόλος παρουσιάζει κατά την περίοδο 1965-1975 τους υψηλότερους ετήσιους ρυθμούς ανάρτισης απ' ότι ο παγκόσμιος εμπορικός στόλος. Το γεγονός αυτό συνδυάστηκε με τα μεγάλα κύματα εσωτερικής μετανάστευσης, στρέφοντας πολλούς ανθρώπους προς τη θάλασσα. Σήμερα, όμως, παρατηρείται μια σημαντική έκπτωση του αριθμού εισαγωγής νέων σπουδαστών στις σχολές του Εμπορικού Ναυτικού. Η στεριά δίνει πολύ περισσότερες ευκαιρίες".

Πάνω σε αυτό το θέμα, η προϊσταμένη του τμήματος του Ο.Ν. απαντά: "Συχνά άτομα με ελλειπή εκπαίδευση στρέφονταν προς τα επαγγέλματα της θάλασσας. Παράλληλα, είχε παρατηρηθεί άτομα που δεν τα κατάφεραν σε διάφορα επαγγέλματα ή σε σπουδές που είχαν ξεκινήσει να επιδιώκουν να γίνουν ναυτικοί".

Εξετάζοντας το ερευνόμενο θέμα από ψυχοκοινωνική σκοπιά, διαπιστώνουμε ότι συναντούμε ναυτικούς που διαλέγουν το συγκεκριμένο επάγγελμα για να μπορέσουν να ξεφύγουν από τον έλεγχο της κοινωνίας της στεριάς. Διάφορες αδυναμίες όπως η ομοφυλοφιλία, η χαρτοπαιξία, η εξάρτηση από το ποτό, η τάση δημιουργίας εξωοικογενειακών σχέσεων έβρισκαν ανταπόκριση στην μικρή ομάδα του πλοίου (Π. Βλάχου, 1981).

Πάνω σε αυτό, ο ψυχίατρος Ν. Δέγλερης αναφέρει ότι, συχνά, παρατηρείται η ύπαρξη μηχανισμών φυγής καθώς ε-

πίσης και άλλα ψυχοπαθολογικά αίτια, που οδηγούν ένα άτομο στην επιλογή του συγκεκριμένου επαγγέλματος.

Περίληπτικά, τα κίνητρα που ωθούν ένα άτομο στην επιλογή του συγκεκριμένου επαγγέλματος μπορεί να είναι οικονομικοί, κοινωνικοί ή ψυχοκοινωνικοί. Επίσης, ενδεχεται η ύπαρξη ψυχοπαθολογίας που συνεπάγεται τη διαμόρφωση των κινήτρων επιλογής και άσκησης του επαγγέλματος του ναυτικού.

2. Η ζωή του ναυτικού μέσα στο καράβι

2.1 Η σύνθεση του πληρώματος

Ο ναυτικός του ελληνικού Εμπορικού Ναυτικού, σύμφωνα με τις νέες συμβάσεις ταξιδεύει τουλάχιστον 7 μήνες.

Τη σύνθεση του πλοίου την αποτελούν 30-40 άτομα που χωρίζονται ανάλογα με την ειδικότητά τους σε κατηγορίες: α) Αξιωματικού γέφυρας Α' Πλοίαρχος - Υποπλοίαρχος - Ανθυποπλοίαρχος - Κατώτερο πλήρωμα Λοστρόμος - Ναύτες β) Αξιωματικοί μηχανής - Α' μηχανικός - Β' μηχανικός - Γ' μηχανικός - Κατώτερο πλήρωμα: Λοστρόμος - Ναύτες γ) Αξιωματικός ασύρματου-Ασυρματιστής (όσον αφορά την ειδικότητα του ασυρματιστή, παρατηρείται μια σταδιακή μείωση της λόγω του εκσυγχρονισμού της επικοινωνίας με αυτόματα δορυφορικά συστήματα επικοινωνίας). Στο κατώτερο πλήρωμα ανήκουν ο Μάγειρος - Βοηθοί μαγείρου - Θαλαμηπόλοι.

2.2 Οι κίνδυνοι του επαγγέλματος του ναυτικού

Το επάγγελμα του ναυτικού διατρέχει αρκετούς κινδύνους. Δεν είναι λίγες οι ναυτικές τραγωδίες που έχουν σημειωθεί στα ναυτικά χρονικά. Οι αιτίες των ναυαγίων μπορεί να οφείλονται στο παλιό μοντέλο του πλοίου και έλλειψη κατάλληλης συντήρησης, στις καιρικές συνθήκες, σε βλάβη της μηχανής, σε κάποιο ανθρώπινο λάθος.

Επίσης, σε περίπτωση κάποιου άμεσου προβλήματος υγείας κατά τη διάρκεια κάποιου υπερπόντιου ταξιδιού, δεν είναι δυνατόν να αντιμετωπισθεί έγκαιρα το περιστατικό. Συνήθως ειδοποιείται η αντίστοιχη ναυτιλιακή εταιρεία προκειμένου να σταλθεί ελικόπτερο για να παραλάβει τον άρρωστο. Συχνά, όμως, η πρόσβαση του ελικόπτερου στο πλοίο μπορεί να μην είναι εύκολη λόγω της απόστασης που έχει καλύψει το πλοίο, καιρικών συνθηκών κ.α. Δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις εκείνες που ο ναυτικός φτάνει νεκρός στο επόμενο λιμάνι.

Ακόμη, ο ναυτικός συχνά κινδυνεύει κατά τη διάρκεια της προσάραξης του πλοίου κοντά στο λιμάνι ("ράδα") από επιθέσεις οργανωμένων πειρατικών ομάδων. Οι επιθέσεις έχουν ως σκοπό τους την παραβίαση του πλοίου για την απόκτηση υλικών αγαθών, χρήματα, τρόφιμα κ.τ.λ. Κατά τη διάρκεια αυτών των επιθέσεων συχνά πραγματοποιούνται συμπλοκές στο χώρο πλοίου ανάμεσα στα μέλη του πληρώματος και της τρομοκρατικής ομάδας, με αποτέλεσμα να έχουν σημειωθεί τραυματισμοί.

Άλλες φορές το πλοίο είναι πιθανόν να προσαράξει σε περιοχές που πραγματοποιούνται στρατιωτικές ή ναυτικές

συγκρούσεις. (περίπτωση του πολέμου στον Περσικό Κόλπο Καλοκαίρι 1991). Εκεί, ο κίνδυνος που διατρέχει η ζωή των ναυτικών είναι πραγματικά πολύ μεγάλος.

2.3. Η ζωή μέσα στο καράβι.

Ακόμη, ειδικότητες εκείνες που δικαιούνται να φέρουν μέλη της οικογένειάς τους μέσα στο καράβι είναι των αξιωματικών (κυρίως Α' πλοιάρχου και Α' Μηχανικού). Οι εταιρείες μετά από ατυχήματα απαγορεύουν στις υπόλοιπες ειδικότητες των ναυτικών των κατωτέρων πληρωμάτων να παίρνουν μαζί τους μέλη των οικογενειών τους.

Το καθημερινό πρόγραμμα της ζωής του ναυτικού μέσα στο καράβι καθορίζεται, κατά το πλείστον από τις ανάγκες του πλοίου. Τα γεύματα λαμβάνονται σε συγκεκριμένες ώρες, στα ενδιάμεσα κενά της εργασίας τους. Η εργασία του ναυτικού οριοθετείται χρονικά μέσα στο υποχρεωτικό οκτάωρο εργασίας εντούτοις, σε περίπτωση ανάγκης ο κάθε εργαζόμενος στο πλοίο είναι υποχρεωμένος να διαθέσει το χρόνο του για την διεκπαιρέωση των εργασιών του πλοίου. Επίσης κατά τη διάρκεια ενός ταξιδιού, η ζωή του ναυτικού γίνεται υπερβολικά μονότονη. Σε ταξίδια διάρκειας άνω του ένα μήνα, ο ναυτικός είναι υποχρεωμένος να κινείται στους ίδιους χώρους, να συναναστρέφεται με τα ίδια άτομα και με αρκετά περιορισμένες δυνατότητες ψυχαγωγίας. Μέσα στα καράβια του εμπορικού ναυτικού μπορείς να βρεις για αυτόν τον σκοπό κάποια μικρή βιβλιοθήκη, ένα video και μία τηλεόραση.

Η επικοινωνία του εργαζόμενου μέσα σ' ένα καράβι περιορίζεται σε κάποια σύντομα τηλεφωνήματα που μπορεί να κάνει στην οικογένειά του. Το κόστος αυτών των επικοινωνιών είναι συνήθως πολύ μεγάλο και για αυτό το λόγο αυνηθίζεται να γίνονται κρατήσεις από το μισθό του ναυ-

τικου (100.000\$). (Τσελέντης 1996).

2.4. Το δυναμικό και οι σχέσεις του πληρώματος

Το πλήρωμα του πλοίου συνιστά μια ομάδα στην οποία υπάρχουν αξιολημειώτες ενδείξεις διαφοροποίησης του δυναμικού της ανάλογα με την εξουσία που διαθέτει η κάθε ειδικότητα του πληρώματος ο καπετάνιος είναι υπεύθυνος για την πραγματοποίηση του ταξιδιού και την ομαλή πρόσβαση του πλοίου στο λιμάνι καθώς και για την ομαλή λειτουργία του εργατικού δυναμικού. Ο πρώτος μηχανικός αναλαμβάνει την λειτουργία των μηχανών. Η συνεργασία όλων των μελών του πληρώματος είναι απαραίτητη για τη διεκπαιρέωση του σκοπού: τη μεταφορά του εμπορεύματος σ' ένα λιμάνι, το φόρτωμα και το ξεφόρτωμα.

Μέσα στην ομάδα του πληρώματος η κατανομή των ρόλων πραγματοποιείται σύμφωνα με τη θέση που έχει ο κάθε ειδικός. Η εξουσία, θα λέγαμε ότι έχει αποδοθεί βάση των κανονισμών για τις μεν ειδικότητες της γέφυρας στον καπετάνιο και για τις ειδικότητες των μηχανών στον Α' Μηχανικό. Με αυτόν τον τρόπο, προβλήματα που δημιουργούνται ανά πάσα στιγμή στις σχέσεις τους του προσωπικού ενός πληρώματος, συχνά επιλύονται με τη μεσολάβηση του καπετάνιου ή του Α' μηχανικού αντίστοιχα.

Ο τρόπος που διαμορφώνονται οι σχέσεις μέσα στο καράβι προκαλούν ενδιαφέρον. Το πλήρωμα του πλοίου, πρόκειται για μια τεχνητή ομάδα, που ενδιαφέρεται για την προώθηση ενός έργου, της πραγματοποίησης του ταξιδιού και της μεταφοράς του εμπορεύματος. Τα μέλη του πληρώματος ενός πλοίου θα επιδιώξουν να γνωριστούν και να ανιχνεύσουν τα κοινά σημεία "επαφής" τους, αφού η φύση

της εργασίας τους θα τους περιορίσει εξ αρχής, στην ποιότητα και τη συχνότητα των αλληλεπιδράσεων που θα έχουν μέσα στο χώρο του πλοίου. Στην πραγματικότητα, είναι μια κλειστή ομάδα που αποτελείται από 20 - 25 άτομα και τα οποία γνωρίζουν ότι θα συνυπάρχουν, υπό αντίξοες συνθήκες, το λιγότερο για επτά μήνες.

Οι σχέσεις θα καθοριστούν, αρκετά, από το ρόλο που θα έχει το κάθε άτομο μέσα στην ομάδα. Οι αξιωματικοί αναλαμβάνουν ηγετικούς ρόλους, με αποτέλεσμα να συγκεντρώνουν την εξουσία του συνόλου. Η εξουσία που ασκούν οι αξιωματικοί του πληρώματος είναι επίσημη και εξωτερική. Απ' αυτήν εξαρτάται, άλλωστε, η ικανοποιητική λειτουργία του κάθε τομέα στο πλοίο π.χ. η ικανοποιητική επίλυση των συγκρούσεων.

Σε αυτό το σημείο έχει διαπιστωθεί, ότι η θέση που κατέχει ο ναυτικός στην ομάδα του πληρώματος επηρεάζει τον τρόπο που σχετίζεται και με τα άλλα άτομα, όπως είναι τα μέλη της οικογένειάς του. Η Π. Βλάχου αναφέρει: "οι ναυτικοί των ανωτέρων πληρωμάτων που έχουν συνηθίσει να διοικούν και να κυβερνούν, συχνά, έρχονται σε έντονη αντιπαράθεση με τις συζύγους τους όταν βρίσκονται στο σπίτι τους, αφού επιθυμούν να συνεχίσουν να ασκούν τον ίδιο ρόλο και εκεί" (1981 σελ. 3). Θα ήταν ενδιαφέρον να μελετηθεί κατά την γνώμη μου ο τρόπος που διαμορφώνονται οι σχέσεις μέσα στο πλοίο και το είδος των επιδράσεων που δέχεται ο ναυτικός μέσα από την εργασία του. Οι υποθέσεις οι οποίες θα προσδιόριζαν τις μεταβλητές της έρευνας θα μπορούσαν να ήταν το

εάν επηρεάζεται η προσωπικότητα του ναυτικού μέσα από ένα πολυήμερο ταξίδι, εάν διαμορφώνονται βάσει ενός συγκεκριμένου προσώπου οι σχέσεις του πληρώματος κ.α.

2.5. Οι επιδράσεις της ζωής του καραβιού στον ναυτικό.

Ο ναυτικός δέχεται έντονες επιδράσεις απ' την άσκηση του συγκεκριμένου επαγγέλματος. Αρχικά η κλειστή κοινωνία του καραβιού, με όλες τις συνθήκες όπως την έλλειψη μορφωτικών και ψυχαγωγικών ερεθισμάτων, την έλλειψη επικοινωνίας με τον εξωτερικό κόσμο, την έλλειψη συχνής επικοινωνίας με την οικογένειά του, έλλειψη ενασχόλησης με δημιουργικές δραστηριότητες, την έλλειψη της ανθρώπινης επικοινωνίας, συνιστά ένα περιβάλλον που λειτουργεί καταλυτικά στη ψυχοσύνθεση του εργαζόμενου. (Κανελοπούλου 1981).

Σύμφωνα με την εισήγηση της σχολής Γονέων του Γαξιδίου, η ζωή των ναυτικών επιβάλλει εκ των πραγμάτων την έλλειψη κοινωνικότητας.

Η έλλειψη κοινωνικότητας επιδρά σημαντικά στη ψυχοσύνθεση του ναυτικού. Ο ναυτικός αποκτά μια διαφορετική θεώρηση της πραγματικότητας. Συχνά, εξιδανικεύει τη ζωή της στεριάς, όπως τη ζωή στην οικογένεια. Πολλές φορές, αισθάνεται ότι έχει θυσιάσει τη ζωή του δουλεύοντας για να ικανοποιήσει τις ανάγκες μιας οικογένειας που έχει αφήσει πίσω του ή για να ξεπληρώσει τις ανάγκες της. Με αυτόν τον τρόπο, δυσκολεύεται να αναγνωρίσει τις ανάγκες της οικογένειάς του ή αρνείται να συμμετάσχει στα προβλήματά της.

Ακόμη ο ναυτικός γίνεται, συχνά, καχύποπτος και κλειστός. Αυτή η αλλαγή απορρέει από το είδος των σχέσεων και της επικοινωνίας που αναπτύσσονται μέσα στον περιορισμένο χώρο της εργασίας του.

3. Η ζωή του ναυτικού μέσα στην οικογένεια

3.1 Ο σύζυγος ναυτικός

Ο σύζυγος ναυτικός είναι εκ των πραγμάτων, υποχρεωμένος να περάσει μια ολόκληρη ζωή εναλλάσσοντας εκ διαμετρου αντίθετα περιβάλλοντα, στεργιά και θάλασσα, πλοίο και σπίτι.

Έτσι σύμφωνα με την Κανελλοπούλου, είναι φυσικό και ανθρώπινο ο ναυτικός να δυσκολεύεται να προσαρμοστεί στο οικογενειακό του περιβάλλον όταν "ξεμπαρκάρει". Για σύζυγος ναυτικού, εντοπίζει στην προαναφερόμενη συγγραφέα, το παραπάνω πρόβλημα λέγοντας.

"Τρέχοντας με τη ψυχή στο στόμα, ένιωθα εξασθενημένη και προσβεβλημένη όταν ο άνδρας μου-υποδειγματικός κατά τα άλλα σύζυγος-απαιτούσε να ετοιμάσω πολύπλοκα φαγητά και να τα σερβίρω με τους τύπους του караβιού. Αντίθετα, περίμενα να βρω κάτι έτοιμο απ' αυτόν, όταν ήταν στο σπίτι". (Κανελλοπούλου 1982).

Σύμφωνα με την Η. Βλάχου, η επιστροφή του ναυτικού-στο σπίτι του μπορεί να σηματοδοτήσει αρκετές συγκρούσεις ανάμεσα στο ζεύγος. Η σύζυγος του ναυτικού, λόγω της αναγκαστικής κινητοποίησης της κατά τη διάρκεια της απουσίας του συζυγού της έχει αναλάβει έναν ηγετικό-αρχηγικό ρόλο στην οικογένειά της. Ο σύζυγος-ναυτικός επιστρέφοντας επιθυμεί να αναλάβει και αυτός έναν παρόμοιο ρόλο. Σε αυτή του την προσπάθεια, συχνά, αντιμετωπίζει την άρνηση απ' την σύζυγο. Πολλές φορές δεν του δίνεται η ευκαιρία να πάρει μια απόφαση ακόμη και για απλά καθημερινά πράγματα που λαμβάνουν χώρα μέσα στο

σπίτι. Ακόμη, οι συγκρούσεις του ναυτικού με τη σύζυγο του μπορεί να είναι εντονότερες όταν ο ίδιος κατέχει μια υψηλή θέση στο πλήρωμα, π.χ. καπετάνιος ή Α' μηχανικός και έχει μάθει να διοικεί και να κυβερνά.

Επίσης, ένα, εξίσου, σημαντικό πρόβλημα που είναι πιθανόν να συναντήσει ο ναυτικός με την επιστροφή στο σπίτι είναι η λανθασμένη διαχείριση των οικονομικών.

Πάνω σ' αυτό η Π. Βλάχου αναφέρει: 'Έχει παρατηρηθεί ότι αρκετές σύζυγοι ναυτικών προσπαθώντας να αντισταθμίσουν το αίσθημα της μοναξιάς προβαίνουν σε αλόγιστες δαπάνες με αποτέλεσμα να παρουσιάζονται οικονομικά προβλήματα στην οικογένεια.'

(Π. Βλάχου, 1981). Συμβαίνει, λοιπόν, αρκετοί ναυτικοί που ανέθεσαν την διαχείριση των οικονομικών στη σύζυγο τους, να έρχονται αντιμέτωποι, μετά από πολύμηνη απουσία τους, με τη δυσάρεστη ανακοίνωση εκ μέρους των συζύγων τους ότι έχουν απομείνει ελάχιστα χρήματα από τους μισθούς που έστειλε στο σπίτι του.

Ακόμη, σύμφωνα με την Κανελλοπούλου, ένα άλλο σημαντικό πρόβλημα που παρουσιάζεται στις σχέσεις του ζευγαριού είναι η αμφιβολία, τόσο από τον άνδρα όσο και από τη γυναίκα, της τήρησης της συζυγικής πίστης. Η συγκεκριμένη αμφιβολία, εκ μέρους των ανδρών, διαταράσσει τις διαπροσωπικές τους σχέσεις. Για αυτό το λόγο, τονίζεται ότι οι Έλληνες Ναυτικοί κατέχουν ένα υψηλό ποσοστό διαζυγίων (0,6%) σε σχέση με το γενικό ποσοστό διαζυγίων στη χώρα μας (0,04%). Έτσι το αίσθημα αμφιβολίας για τη σύζυγο μπορεί να δημιουργούν ευσυνείδητους

ή υποσυνείδητους λόγους διαζυγίων, όταν ο γάμος δεν έχει βαθιές ρίζες. Επίσης, η συγκρατημένη εμπιστοσύνη του συζύγου για τη γυναίκα του όταν λείπει, ωθεί ορισμένους συζύγους να αναθέτουν στους συγγενείς τους -κυρίως τη μητέρα τους - να ασκούν το έργο του "τοποπαρατηρητή". Οι ενέργειες όμως αυτές και οι παρεμβάσεις των συγγενικών προσώπων στη σύζυγο αποτέλεσε έναν από τους κυριότερους κοινωνικούς λόγους διαζυγίου στην χώρα μας. (Χανελλοπούλου 1981).

3.2. Ο πατέρας ναυτικός

Οποιαδήποτε προσπάθεια περιγραφής της πατρότητας του ναυτικού, θα ήταν αδύνατη, χωρίς αναφορά στην ιστορική και κοινωνική συνέχεια του ρόλου του πατέρα. Καθώς ο ρόλος αυτός δημιουργήθηκε και ενσαρκώθηκε μέσα στην οικογένεια δεν είναι δυνατόν να ανατρέξουμε σε αυτόν παραβλέποντας μια έστω και εξαιρετικά συνοπτική αναδρομή στην εξέλιξη της οικογένειας.

Λόγοι ιστορικοί και οικονομικοί έχουν παίξει καθοριστικό ρόλο στον τρόπο με τον οποίο ανατρέφονται τα παιδιά. Το ποιος γονιός σε ποιο βαθμό έχει την ευθύνη της φυσικής και της κοινωνικής τους ανάπτυξης, επηρεάζεται από τις εκάστοτε κοινωνικές αξίες και αντιλήψεις. Στη σημερινή κοινωνία οι ρόλοι δεν είναι σαφώς προδιαγεγραμμένοι και λειτουργούν μόνο ως πολιτισμικά αφηρημένες έννοιες, που μπορούν να μεταβάλλονται καθώς οι κανόνες αλλάζουν (Jackson, 1967).

3.2.1 Αναδρομή και αναφορά στο ρόλο και στις λειτουργίες που επιτελεί ο πατέρας

Η κατανόηση της σύγχρονης αντίληψης αλλά και της σύγκρισης που υπάρχει σχετικά με την πατρότητα, είναι δυνατή μόνο μέσα από μια αναδρομή στον παραδοσιακό ρόλο του πατέρα και στις αλλαγές που έχουν συμβεί στην αντίληψη του πατρικού ρόλου.

Ο παραδοσιακός ορισμός της πατρότητας είναι προσαρμοσμένος στις κοινωνικές ιδέες και την πραγματικότητα της δεκαετίας του 1940 μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του '60. Εξαίρεση παρουσιάζει η περίοδος του Β' Παγκόσμιου Πολέμου, που οι άνδρες είχαν στρατολογηθεί στον πόλεμο και οι γυναίκες είχαν αναλάβει τα παραδοσιακά ανδρικά επαγγέλματα στην πολιτική και αμυντική εργασία ενώ τα παιδιά ανατρέφονταν από υπηρεσίες (Givens, 1985 σελ. 118).

Ο ρόλος του πατέρα στην παραδοσιακή οικογένεια ήταν απόλυτα καθορισμένος, περιοριζόταν στις προμήθειες της οικογένειας, ώστε η μητέρα να μπορεί να αφοσιώνεται στο μέγαλμα των παιδιών. Η δική του αλληλεπίδραση με τα παιδιά ήταν περιορισμένη. Οι Parsons και Bales, (1955) σημειώνουν ότι ο παραδοσιακός πατέρας ξόδευε πολύ χρόνο και ενέργεια στο ρόλο του σιτιστή, στο σπίτι εμφανιζόταν επιφυλακτικός και σταθερός. Τα παιδιά, συνήθως, τον "υποψιαζόντουσαν" "τον φοβόντουσαν" και έτσι δεν είχαν τη δυνατότητα να γνωριστούν μαζί του. Ο πατέρας ήταν υπεύθυνος για τις σχέσεις της οικογένειας με τον έξω κόσμο. Η πορεία της εξέλιξης του ρόλου του πατέρα αποδί-

δεται εύγλωτα από τον Pleck (1984) (παρουσίαση από τον H. Laub, 1986). Διακρίνει τέσσερεις φάσεις ή περιόδους σε κάθε μία από τις οποίες κυριαρχεί ένα από τα ποικίλα και σύνθετα χαρακτηριστικά του πατρικού ρόλου.

Στην πρώτη φάση ο πατέρας ήταν "ηθικός καθοδηγητής" υπεύθυνος για το μέγλωμα του παιδιού με τις αξίες της ηθικής και της θρησκείας. Ακολούθησε η περίοδος (μέσα 19ον αιώνα) που ο πατέρας ήταν ο "προμηθευτής του ψωμιού". Καλός πατέρας ήταν αυτός που προμήθευε το σπίτι με τα περισσότερα αγαθά. Μετά το τέλος του Β' Παγκόσμιου πολέμου, ενώ οι δύο προηγούμενοι ρόλοι παραμένουν σημαντικοί, αναπτύσσεται η αντίληψη του πατέρα "μοντέλου της ταυτότητας του φύλου" του παιδιού και ειδικά του αγοριού. Στη τέταρτη φάση (μέσα της δεκαετίας του 1970) άρχισε να διαμορφώνεται ο "νέος πατέρας" - "ο πατέρας τροφός" που συμμετέχει ενεργά στην ανατροφή του παιδιού. Στη φάση αυτή η πατρότητα επαναπροσδιορίζεται και αναγνωρίζεται η σημασία του ρόλου του πατέρα στη ψυχοσυναισθηματική ανάπτυξη του παιδιού.

Κρίνοντας το πατέρα, λοιπόν, από κοινωνιολογική άποψη, βλέπουμε ότι ο ρόλος του προσδιορίζεται σαν μία σύνθεση από προσδοκίες και τρόπους συμπεριφοράς στα πλαίσια της οικογένειας.

Ας εξετάσουμε περιληπτικά τις πατρικές λειτουργίες προκειμένου να δούμε αν σύμφωνα με ποιον.

1. Ο πατέρας σαν παραγωγός παιδιού.

Δεν υπάρχει καμμία αμφιβολία, πως ο παραγωγός ενός παιδιού πρέπει να είναι ένας άνδρας. Το ερώτημα όμως σύμφωνα με την H. Pross είναι ποιά σημασία έχει στην εποχή μας η λειτουργία αυτή στην αυτοσυνείδηση του άντρα. Στην πραγματικότητα, μια μικρή μειοψηφία αναφέρει τα παιδιά σαν μια "ευχάριστη πλευρά του γάμου". Κυριαρχεί η τάση που αντιλαμβάνεται το γάμο σαν ένα αυτόνομο δεσμό, που είναι χρήσιμος και χωρίς την ύπαρξη παιδιών. Η κυριάρχουσα ιδέα για το γάμο είναι η ιδέα της συντροφικότητας.

Γι' αυτό σύμφωνα με τη H. Pross (1970) έχουν γίνει εν τω μεταξύ αποδεκτές οι απόψεις για "προγραμματισμένη απόκτηση τέκνων". Έτσι, όμως, μειώνεται συνέχεια η αξία λειτουργίας του πατέρα σαν "παραγωγού παιδιών", που είχε κάποτε τόσο μεγάλη σημασία. Και αυτό γίνεται τόσο από την άποψη της κοινωνίας όσο και στη γνώμη του κάθε άντρα ξεχωριστά.

2. Ο πατέρας σαν διατροφέας.

Πολύ περισσότερο αμφιλεγόμενη από τη λειτουργία του παραγωγού είναι η λειτουργία του πατέρα σαν διατροφέα. Στις περισσότερες οικογένειες εξακολουθεί βέβαια, ο πατέρας να κερδίζει περισσότερα απ' όλους. Εντούτοις, στις περισσότερες οικογένειες δεν είναι ο μόνος, που κερδίζει χρήματα.

Σύμφωνα με την H. Pross ο άντρας έχει τη γνώμη ότι είναι ικανός για τις δουλειές του σπιτιού και μάλιστα

ότι θα τα καταφέρει να κάνει όλες τις δουλειές στο νοικοκυριό μόνος του. Από την άλλη πλευρά, όμως, οι άνδρες βρίσκουν όπως, και παλαιότερα ότι οι δουλειές του σπιτιού δεν είναι αξιοπρεπείς γι' αυτούς.

Ακόμη, από έρευνα που πραγματοποιήθηκε απ' την ίδια (1970) σε παιδιά ηλικίας 7 - 11 χρονών, φάνηκε για τα παιδιά ο πατέρας στο ρόλο του διατροφέα δεν έχει πια τόσο βαρύνουσα σημασία ο κυρίαρχος ρόλος που έπαιζε παλαιότερα ο πατέρας για τα παιδιά, περιορίζεται πολύ από το γεγονός ότι οι γυναίκες έχουν οι περισσότερες επαγγελματικές γνώσεις και εμπειρίες από τη ζωή.

3. Ο πατέρας σαν προστάτης

Σήμερα και κάτω από τις συνθήκες που υπάρχουν στις πολιτισμένες χώρες, δεν χρειάζεται πια να προστατεύει ο πατέρας την οικογένεια με τη σωματική του δύναμη. Σήμερα αναμένονται απ' αυτόν στο ρόλο του προστάτη άλλες επιδόσεις, που βασίζονται κυρίως στην υπόθεση, ότι ο πατέρας πρέπει να ξέρει πολύ περισσότερα πράγματα για να προφυλάξει την οικογένεια του από τις δυσκολίες της εξωτερικής ζωής.

Στην πραγματικότητα αν ο πατέρας θέλει να διατηρήσει τη λειτουργία του προστάτη πρέπει να μάθει να εμπλουτίσει αυτή τη λειτουργία μ' ένα νέο περιεχόμενο. Πρέπει να καταλάβει, ότι με την εξέλιξη της δικής του προσωπικότητας, με την απάντηση περισσότερων γνώσεων, μπορεί να συμβάλει στη βελτίωση της κοινωνικής θέσης των παιδιών.

4. Ο πατέρας σαν παιδαγωγός

Ο πατέρας δεν παίζει πια σημαντικό ρόλο απέναντι στη μετάδοση γνώσεων ή επαγγελματικών ικανοτήτων. Τη θέση έχουν καταλάβει διάφοροι θεσμοί: σχολεία, ιδρύματα, ιδρύματα επιμόρφωσης και ειδίκευσης, τα μέσα μαζικής επικοινωνίας.

Οι άνδρες που ρωτήθηκαν από την H. Pross, προόριζαν για τον παιδαγωγό "κυρίως το καθήκον να προσφέρει αγάπη και θαλπωρή, να είναι σύντροφος και φίλος των παιδιών". Έτσι φαντάζονται τον ιδεώδη πατέρα στο ρόλο του παιδαγωγού οι άντρες, που ρωτήθηκαν σ' αυτή την έρευνα.

(1970 σελ. 42).

Εντούτοις, οι άνδρες δίνουν μια άλλη εικόνα για την πραγματικότητα την οποία ζουν. Οι πατέρες ασχολούνται πολύ λίγο με τα μικρά παιδιά, και αφήνουν την εκπλήρωση αυτού του καθήκοντος στις μητέρες. Οι αιτίες αποδίδονται, περισσότερο, στις επαγγελματικές ασχολίες του πατέρα που τον υποχρεώνουν να είναι τις περισσότερες ώρες έξω από το σπίτι. Συνολικά, οι πατέρες θεωρούν την παιδαγωγική τους λειτουργία σαν "δευτερεύοντα ρόλο".

Η "ανδρική απόσταση απέναντι στο ρόλο του πατέρα, επισημαίνει η H. Pross" είναι συνυπεύθυνη για την αδιαφορία που επιδεικνύεται απέναντι στις ανάγκες των παιδιών και που σημαδεύει πολλές αποφάσεις που παίρνονται στο χώρο εργασίας. Επίσης, καμμία άλλη πατρική λειτουργία δεν εξαρτάται τόσο πολύ από το μορφωτικό επίπεδο και την επαγγελματική ασχολία, όσο η λειτουργία του παιδαγωγού. Σύμφωνα, με την έρευνα του Rounwater (1963), η ανώτερη

κοινωνική τάξη είχε μεγαλύτερες απαιτήσεις από τα παιδιά.

5. Ο πατέρας σαν αντικείμενο ταύτισης

Η διαμόρφωση των αιτιών του, η αυτοπεποίθηση του, το αίσθημα της ασφάλειας του, στο παιδί εξαρτώνται από τα πρόσωπα του περιβάλλοντος του. Σ' αυτά ανήκει μαζί με τη μητέρα και ο πατέρας.

Η έλλειψη ή η λανθασμένη συμπεριφορά του πατέρα συσχετίζεται με αυξημένη αστάθεια και τάση προς εγκληματικότητα. Επίσης, έχει αποδειχθεί ότι ο πατέρας δεν είναι μόνο σημαντικός σαν αντικείμενο ταύτισης για το γιο του αλλά και για την κόρη του σαν "αντιπρότυπο" σε σχέση με τη μητέρα του. Με τη συμπεριφορά του και τις ανδρικές εκδηλώσεις ενισχύεται γενικά η ταύτιση του μικρού κοριτσιού με το θηλυκό της ρόλο.

6. Ο πατέρας σαν σύντροφος στις ελεύθερες ώρες του παιδιού.

Η εκπλήρωση του ρόλου του πατέρα στις ελεύθερες ώρες εξαρτάται από την επαγγελματική του απασχόληση.

'Ανδρες που δουλεύουν σε διάφορες βάρδιες ή το επάγγελμα τους υποχρεώνει να εργάζονται σ' άλλη πόλη δεν είναι τόσο ενεργητικοί σε αυτόν τον ρόλο.

'Έχει παρατηρηθεί, ότι τα παιδιά που οι πατέρες τους ασχολούνται ενεργητικά μαζί τους, αισθάνονται άνετα και με άλλους ανθρώπους. Οι Parce/Sawin διατυπώνουν την άποψη, ότι ο πατέρας επηρεάζει με τον τρόπο που παίζει

με το παιδί και την πνευματική του ανάπτυξη. Οι πατέρες πρέπει πάλι με αυτόν τον τρόπο να μάθουν να έρχονται σε επαφή με το παιδί τους.

3.2.2. - Ο ρόλος του πατέρα - ναυτικού.

Ο ρόλος του πατέρα ναυτικού κατατάσσεται στην ομάδα των "μη πατριαρχικών" πατέρων. Είναι όλοι εκείνοι οι πατέρες που βλέπουν το ρόλο τους διαφορετικά από τη μορφή, που πήρε στην εξέλιξη των αιώνων. Πολλοί από αυτούς δεν αισθάνονται σαν αρχηγοί της οικογένειας και δεν απαιτούν να έχουν εξουσία στα πλαίσια της οικογένειας.

Βέβαια τα ιδιαίτερα γνωρίσματα του ρόλου του πατέρα - ναυτικού προέρχονται από την προσωπικότητα του.

Εξωτερικές επιδράσεις όπως η αλλαγή της μορφής της ζωής, οι κοινωνικές συνθήκες έχουν φυσικά και αυτές συμβάλλει στη διαμόρφωσή τους.

Αξίζει, επίσης, να αναφέρουμε ότι εξειδικευμένες έρευνες πάνω σε δείγματα Ελλήνων ναυτικών σχετικές με την άσκηση του γονεϊκού τους ρόλου δεν υπάρχουν.

Κατά αυτόν τον τρόπο, τα συμπεράσματα μας σχετικά με τη θέση του Έλληνα - πατέρα ναυτικού θα αντιλήσουμε κατά πλείστον από τις εργασίες που πραγματεύονται τη δομή, τα στερεότυπα και τις αξίες της οικογένειας. Αυτές, παρουσιάζουν και αναπτύσσουν πολλές πτυχές του πατέρα στην οικογένεια.

Ο Hinrichs, όπως ήδη αναφέραμε σε προηγούμενο κεφάλαιο, σκιαγράφησε την προσωρινή απουσία του πατέρα από την οικογένεια ως μια μεταβαλλόμενη κατάσταση, στην οποία αυνεπάγονται ο αποχωρισμός και η συνάντηση. Αφού, ο πατέρας φεύγει από την οικογένεια η μητέρα αναλαμβάνει επιπλέον και το δικό του γονεϊκό ρόλο. Όταν ο πατέρας

όμως επιστρέφει οι αλλαγές που έχουν πραγματοποιηθεί στο γονεϊκό σύστημα διατηρούνται. Έτσι μπορεί να παρατηρηθεί το παιδί να παρεμβαίνει στις συναλλαγές του συζυγικού υποσυστήματος και ο πατέρας να έχει αποκλειστεί από τις συναλλαγές του γονεϊκού υποσυστήματος.

Για να μπορέσει ο πατέρας να πάρει μέρος στις γονεϊκές λειτουργίες θα πρέπει να αυξηθεί η δύναμη του ορίου ανάμεσα στο σύζυγο και στη σύζυγο, αποκλείοντας τα παιδιά από τις συναλλαγές του γονεϊκού υποσυστήματος. Αυτή είναι μία από τις μεθόδους που μπορεί να βοηθήσει την οικογένεια του ναυτικού να επιλύσει τα προβλήματα που δημιουργούνται από τις μεταβαλλόμενες διαπραγματεύσεις που συμβαίνουν γύρω από τον αποκλεισμό του πατέρα ναυτικού. Εκτεταμένη όμως αναφορά σχετικά με αυτές τις μεθόδους θα γίνει σε άλλο κεφάλαιο.

Επιχειρώντας έναν συσχετισμό των όσων μέχρι στιγμής αναφέραμε με τις λειτουργίες που επιτελεί ο πατέρας ναυτικός, διαπιστώνουμε το μικρό ποσοστό συμμετοχής του στη διαπαιδαγώγηση του παιδιού. Συγκεκριμένα, μπορούμε να δεχτούμε ότι ο πατέρας ναυτικός μπορεί να λειτουργήσει ως παραγωγός παιδιών και ως διατροφέας. Παρόλα αυτά είναι πολύ πιθανόν η σύζυγος ναυτικού να εργάζεται με αποτέλεσμα να συμπληρώνει αυτήν τη λειτουργία. Ο πατέρας ναυτικός όμως δε δύναται να εκπληρώσει με επιτυχία όλες τις υπολοίπες λειτουργίες και προσδοκίες που συνιστούν τον ρόλο του. Έτσι, η μητέρα είναι εκείνη που προστατεύει τα παιδιά της το περισσότερο διάστημα. Επίσης, η μητέρα-σύζυγος ναυτικού θα λειτουργήσει, παράλ-

ληλα, και ως παιδαγωγός για το παιδί της. Ο πατέρας-ναυτικός, έστω και για λίγο διάστημα που βρίσκεται κοντά στην οικογένειά του αγνοεί τους τρόπους εκείνους, με τους οποίους μπορεί να επικοινωνήσει με τα παιδιά του, θεωρώντας τον παιδαγωγικό του ρόλο ως δευτερεύοντα.

Όσον αφορά, την λειτουργία του πατέρα ως αντικείμενο ταύτισης, εδώ θα μπορούσαμε να αναρωτηθούμε το κατά πόσο είναι εφικτό ο πατέρας ναυτικός να αποτελέσει ένα ικανοποιητικό πρότυπο ταύτισης για την ανάπτυξη της ταυτότητας του ρόλου του φύλου στα παιδιά, αφού στην ουσία πρόκειται για μια φιγούρα που εξαφανίζεται μετά από κάποιο διάστημα σύντομης επαφής μαζί τους. Ο χώρος της έρευνας έχει ασχοληθεί εκτεταμένα με τις επιπτώσεις της πατρικής απουσίας πάνω στην ανάπτυξη των παιδιών. Όσον αφορά τη συγκεκριμένη περιοχή γίνεται ιδιαίτερη αναφορά σε άλλο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας.

Συμπερασματικά, ο πατέρας ναυτικός, θα λέγαμε ότι προσπαθεί μέσα στο χρόνο της άδειας του και παραμονής του στον τόπο του να αναπληρώσει όλο αυτό το κενό της απουσίας του στη σχέση του με τα παιδιά του. Συχνά, αισθάνεται ότι είναι αποκομμένος από το σύστημα της οικογένειάς του και ότι αυτό μπορεί να λειτουργεί ικανοποιητικά και χωρίς αυτόν.

Σύμφωνα με την H. Pross (1970) ο πατέρας ναυτικός είναι ένας πατέρας "απών". Η απουσία του έχει να κάνει με το χώρο, δηλαδή πρόκειται για ένα είδος σωματικής και όχι ψυχικής απουσίας, μεγάλου χρονικού διαστήματος.

Διαφοροποιείται από την απουσία του νεκρού πατέρα γιατί υποτίθεται ότι κάποτε θα επιστρέψει.

Σε αυτή την περίπτωση μπορεί να συντελεσθεί μια εξιδανίκευση του πατέρα, όπου στο πρόσωπό του δημιουργείται ένα "ιδεώδες" και όσο περισσότερο περνά ο καιρός, τόσο πιο έντονο γίνεται "ιδεώδες". Πιο συγκεκριμένα, ο "απών" πατέρας - ναυτικός μπορεί να είναι ένας καλός πατέρας ναυτικός γιατί δεν έχει αδυναμίες και δεν μπορεί να κάνει λάθη.

Πάνω σε αυτό η Κανελλοπούλου τονίζει τα εξής: "Αν οι γονείς δεν χειριστούν σωστά το θέμα υπάρχει περίπτωση ο πατέρας να φαίνεται στα μάτια του παιδιού σαν ταξιδιώτης που έρχεται γεμάτος δώρα και πλούσιες εμπειρίες, που όμως θέλει να βρει ένα ήσυχο οικογενειακό περιβάλλον, γεγονός που οδηγεί στην αναβολή συζητήσεων ή λήψεως μέτρων που θα διαταράξουν την οικογενειακή ηρεμία". Επομένως, και για τον χρόνο που έρχεται ο πατέρας ναυτικός μπορεί να μη συνεπωμίζεται τις ευθύνες, οι οποίες θα μείνουν πάλι να αντιμετωπιστούν από τη μητέρα. Κανελλοπούλου σελ. 247).

Η γυναίκα του ναυτικού αναπτύσει ιδιαίτερες δραστηριότητες και ικανότητες, γιατί αυτό είναι αναγκαίο. Η σκέψη που κυριαρχεί είναι ότι ο πατέρας θα γυρίσει κάποτε πίσω για να αναλάβει τις πατρικές λειτουργίες. Για αυτό προσπαθούν να τον κρατήσουν "ζωντανό" στη μνήμη των παιδιών. Το αναγνωρίζουν κατά τη διάρκεια της απουσίας του στη ζωή σαν "ανώτατη αρχή" στην οικογένεια και θεωρούσαν τους εαυτούς τους σαν εκπρόσωπό

του.

Ο πατέρας ναυτικός, είναι γνωστό, ότι κάποια στιγμή θα επιστρέψει. Κατά τη διάρκεια της απουσίας του διατηρεί επαφή με την οικογένειά του μέσω του τηλεφώνου, αλληλογραφίας και ευκαιριακών επισκέψεων. Με αυτόν τον τρόπο τους δίνεται η ευκαιρία να ασκήσουν τα καθήκοντά τους απέναντι στην οικογένειά τους, όχι όμως τόσο έντονα, όπως θα έκαναν αν ήταν στο σπίτι τους.

Άπ' την άλλη, η σύζυγοι των ναυτικών είναι υποχρεωμένες να αντικαταστήσουν τον ρόλο του πατέρα καθ' όλη τη διάρκεια της απουσίας του. Η Κανελλοπούλου τονίζει : " Για αυτό το λόγο η επαφή του πατέρα ναυτικού με το παιδί του είναι δύσκολη αφού προϋπάρχει το ολοκληρωτικό δέσιμο του παιδιού με τη μητέρα του" Πάνω σε αυτό, συμφωνεί και η Π. Βλάχου, η οποία λέει :

"Πολλές φορές παρατηρείται μια έντονη προσκόλληση του παιδιού προς τη μητέρα και αρνητισμός προς τον πατέρα όταν έρχεται από πολύμηνο χωρισμό".(1981, σελ. 4).

Οι Speeke και Zelago (1973) τονίζουν ότι ο πατέρας ναυτικός συχνά αντιμετωπίζει τον φόβο εκ μέρους των παιδιών του προς το πρόσωπό του, λόγω των μεγάλου χρονικού διαστήματος της απουσίας του. Άλλες φορές, αντιμετωπίζεται σαν ξένος από τα παιδιά του.

Επίσης, υπάρχει η πιθανότητα ο πατέρας ναυτικός να αντιμετωπίσει την ανυπακοή ή τον ανταγωνισμό εκ μέρους των παιδιών του. Στην πραγματικότητα, τα παιδιά, τα οποία βρίσκονται σε σύγχυση σχετικά με την εναλλαγή των μορφών εξουσίας που πρέπει να αντιμετωπί-

σουν στην οικογένειά τους - μια κατάσταση που τα κάνει να αισθάνονται ιδιαίτερα μπερδεμένα - δοκιμάζουν με αυτή τη μέθοδο ποιά είναι τα όρια στη σχέση του με τον πατέρα τους. Παράλληλα, μαθαίνουν ποιες είναι οι σωστές συμπεριφορές απέναντι του (Scot and Senay, 1973).

Όταν ο πατέρας-ναυτικός βρίσκεται στο σπίτι του, μπορεί να αναλαμβάνει αυτός την ευθύνη για την τιμωρία των παιδιών του. Επειδή, όμως δεν του έχει δοθεί η δυνατότητα να αναπτύξει ολοκληρωτικά τις σχέσεις του με τα παιδιά του, πολλές φορές επιδεικνύει την εξουσία του με τη βία (Broadhurst, Esten, Hughes, 1980).

Η μητέρα παίζει έναν πολύ σημαντικό ρόλο ως προς τη διαμόρφωση της στάσης και της εικόνας που θα απαιτήσει το παιδί προς τον πατέρα. Πάνω σε αυτό η Π. Βλάχου αναφέρει: "Οι σχέσεις πατέρα-παιδιού σε συνδυασμό με το διάστημα απουσίας του πατέρα από την οικογένεια παρουσιάζουν κενά τα οποία προσπαθούν να καλύψουν με την αλληλογραφία, την τηλεφωνική επικοινωνία και τα τηλεγραφήματα. Τον συνδετικό κρίκο αποτελεί η μητέρα η οποία καθημερινά πρέπει να αναφέρεται σε συζητήσεις γύρω απ' τον πατέρα". (Π. Βλάχου 1981 σελ. 6).

Ο Pederson αναφέρει ότι η σχέση που θα διαμορφώσει ο πατέρας-ναυτικός με το παιδί του εξαρτάται απ' το πώς η μητέρα-σύζυγος ναυτικού θα χειριστεί το άγχος της απ' τον αποχωρισμό από το σύζυγό της. Παρόλα αυτά ο αποχωρισμός του παιδιού με τον πατέρα του φαίνεται να έχει σημαντικά αρνητικά αποτελέσματα στις σχέσεις τους. (1966).

Πάνω σε αυτό ο Herbert αναφέρει: "Ο τρόπος με το οποίον το παιδί αντιμετωπίζει το πρόβλημα του αποχωρισμού, εξαρτάται από το ψυχικό δέσιμο του με το άτομο που απουσιάζει προσωρινά από την οικογένεια εξαρτάται από το πως πώς χειρίστηκαν τα πρόσωπα γύρω του αυτή την απουσία. Πολλά λοιπόν εξαρτώνται από το γονέα που απο-
νει πίσω.

Βάση, των όσων αναφέραμε αντιλαμβανόμαστε ότι η μητέρα παίζει έναν καταλυτικό ρόλο στο είδος των σχέσεων που θα αναπτύξει ο πατέρας ναυτικός με το παιδί του. Σε εκείνη έγγειται, κατά ένα βαθμό, το αν το παιδί θα μάθει να αποκολάται με επιτυχία από το πατρικό γονεϊκό πρότυπο χωρίς να το απωθεί ή να το εξιδανικεύει σε μεγάλο βαθμό.

4. Η υγεία του Ναυτικού

Το επάγγελμα του ναυτικού χαρακτηρίζεται από τις δύσκολες και ανθυγιεινές συνθήκες άσκησής του. Ο ναυτικός, εκ των πραγμάτων είναι αναγκασμένος, να λείπει σε πολυήμερα ταξείδια, και να περιορίζεται στο χώρο του του πλοίου. Είναι ακόμη ένα επάγγελμα το οποίο προκαλεί έντονο άγχος σε όσους το ασκούν.

Όσον αφορά τη σωματική υγεία του, οι συχνότερες σωματικές ασθένειες που αντιμετωπίζει ο ναυτικός είναι τα έλκη στομάχου, οι καρδιοπάθειες, τα δερματικά και τα αφροδίσια νοσήματα. Επίσης, η ροπή προς τη συνήθεια του ποτού είναι άξια παρατήρησης. (Π. Βλάχου, 1981).

Ακόμη, όσον αφορά τη ψυχική του υγεία, βλέπουμε ότι το επάγγελμα του ναυτικού αυξάνει σημαντικά το σύνολο των αλλαγών στη ζωή του. Ο ναυτικός δηλαδή είναι υποχρεωμένος να αποχωρίζεται συχνά, τα άτομα με τα οποία είναι συνδεδεμένα. Το άγχος, που απορρέει από αυτό το συνηθισμένο για αυτόν ατομικό πρότυπο ζωής, θεωρείται ένας σημαντικός παράγοντας πρόκλησης της ψυχικής ασθένειας. (Kanner, Coyne, Schaefer and Lazarus, 1981).

Πάνω σε αυτό η Π. Βλάχου, αναφέρει ότι οι ναυτικοί είναι επιρρεπείς σε ψυχώσεις και νευρώσεις. Ακόμη, η κατάσταση της ψυχικής του υγείας επιδεινώνεται—σε περίπτωση, που προϋπάρχει κάποιο πρόβλημα—λόγω των συνθηκών άσκησης του συγκεκριμένου επαγγέλματος.

Εν τούτοις, σύμφωνα με στοιχεία που μας παρέθεσε ο Ψυχίατρος του Κ.Ψ.Υ., Η. Λέγλης οι ναυτικοί δεν εμφανίζουν διαφοροποίηση στα ποσοστά εμφάνισης ψυχώσεων συ-

γκριτικά με τους υπόλοιπους εργαζόμενους. Η συγκεκριμένη εκτίμηση προέρχεται βάση της κλινικής του εμπειρίας στη Συμβουλευτική Υπηρεσία Ενηλίκων, Κ.Ψ.Υ. Πειραιά.

Σύμφωνα με αυτήν οι άντρες ναυτικοί που προσέρχονται στην υπηρεσία είναι σταθερά λιγότερα απ' ό τι οι σύζυγοι τους και υπερτερούν σε αυτούς αναλογικά, περισσότερο, οι λειτουργικές ψυχώσεις και οι διαταραχές προσωπικότητας. Ακόμη, ο γάμος πιθανότατα να προστατεύει τους άνδρες ναυτικούς (ως λόγω του ιδιαίτερου κοινωνικού τους ρόλου (Δέγλερης Ν., 1994 σελ. 409).

Επίσης, ενδιαφέρον προκαλούν τα στοιχεία μελέτης πάνω στους παράγοντες επαγγελματικής αποκατάστασης ατόμων με ψυχικές διαταραχές, όπου εξετάστηκαν αναλυτικότερα οι ειδικές συνθήκες ανάπτυξης της οικονομίας, η στάση της κοινότητας και της οικογένειας καθώς επίσης ατομικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά. (Παπαδάτος, Ποταμιάνου 1991).

Σε αυτή την έρευνα διαπιστώθηκαν τα εξής: ναυτικοί που ανήκουν στα υψηλότερα κοινωνικο-οικονομικά επίπεδα εκπροσωπούνταν λιγότερο στην ομάδα αποκατάστασης - δηλαδή στα άτομα που αποκαταστάθηκαν σε σχέση με τους ναυτικούς που ανήκαν σε υψηλότερα κοινωνικο-οικονομικά επίπεδα, δηλαδή τους ναυτικούς των ανώτερων πληρωμάτων. (Ποταμιάνου 1991 σελ. 46-48).

5. Κοινωνικά Προβλήματα

Περίληπτικά, ο Έλληνας Ναυτικός αντιμετωπίζει ποικίλα και πολύμορφα ψυχοκοινωνικά προβλήματα όσον αφορά τις σχέσεις του με την οικογένειά του και την κοινότητα στην οποία είναι ενταγμένος. Η συχνή εναλλαγή τόπων, συνηθειών, ρόλων, προσδοκιών και οι συχνοί του αποχωρισμοί με τα άτομα που αγαπά οδηγούν, τον ίδιο και την οικογένειά του σε σύγχυση. Τον διακρίνει η έλλειψη ικανότητας προσαρμογής, η έλλειψη ικανοποιητικής επικοινωνίας με τα μέλη της οικογένειάς του. Έτσι, δεν είναι τυχαία τα αυξημένα ποσοστά διαζυγίων στις οικογένειες των ναυτικών, οι διαταραγμένες σχέσεις παιδιών-γονείς, η εμφάνιση υψηλών ποσοστών ψυχιατρικών διαταραχών στα παιδιά κ.α.

Ακόμη, σύμφωνα με την παιδοψυχίατρο Κυριακή Σούκου, έντονα προβλήματα και δυσκολίες αντιμετωπίζει ο χήρος ναυτικός που έχει παιδιά. Η ανατροφή των παιδιών, τότε, αποτελεί ένα σημαντικό πρόβλημα για αυτόν χωρίς να υπάρχουν άμεσες υποστηρικτικές λύσεις (1996).

Επίσης, σύμφωνα με την Π. Βλάχου, παρόλο που η μηνιαία αμοιβή των ναυτικών είναι ικανοποιητική συγκριτικά με τους μισθούς των υπολοίπων εργαζομένων, η σύνταξή τους είναι αρκετά χαμηλή σε σχέση με τις κρατήσεις που γίνονται στους μισθούς τους. Σύμφωνα με το Γ. Κόμπ. μετά την κύρια σύνταξη που με πολύ άγχος καταφέρνουν και εισπράτουν κάθε μήνα οι συνταξιούχοι ναυτικοί από το ΝΑΤ, κινδυνεύουν να χάσουν και το εφάπαξ τους και την επικουρική τους σύνταξη.

Τέλος, ο ναυτικός αντιμετωπίζει έντονα προβλήματα προσαρμογής μετά το πέρας του χρόνου εργασίας του στα καράβια. Η νέα πραγματικότητα της στεριάς, συχνά δεν είναι αυτή που προσδοκούσε και οι αλλαγές που αντιμετωπίζει, πολλές φορές αποδοκιμάζουν τη συμμετοχή του στα κοινά. Η ζωή της στεριάς μπορεί να είναι εξίσου σκληρή για τον ναυτικό που επιστρέφει πίσω.

(ΙΙΙ.) Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΤΟΥ ΝΑΥΤΙΚΟΥ

1. Κίνητρα επιλογής συγύζου ναυτικού.

Όσον αφορά το συγκεκριμένο θέμα, θα πρέπει να αναφέρουμε ότι έχουμε εντοπίσει μονάχα ορισμένες τάσεις μέσα από τις συνεντεύξεις που δόθηκαν και τα ελάχιστα στοιχεία που παρουσιάζει η βιβλιογραφία.

Ένα μέρος γυναικών αποφασίζουν να παντρευτούν ναυτικό γνωρίζοντας όλες τις δυσκολίες που συνεπάγεται αυτή τους η απόφαση. Συγκεκριμένα, η Ήποντουά Σέλα, συγγραφέας και σύζυγος ναυτικού λέει: "Από τη στιγμή που παντρεύτηκα ήξερα τι θα αντιμετωπίσω. Ήξερα ότι αρκετούς μήνες του χρόνου θα τους περνούσα μόνη μου, χωρίς τη συμπαράσταση του άντρα μου ακόμα και τις δύσκολες ώρες της γέννας." Η συνειδητοποίηση των δυσκολιών που συνυπάρχουν σε αυτή την απόφαση κατοχυρώνει σε μεγάλο βαθμό τη σχέση αυτού του ζευγαριού. Σε αυτήν την περίπτωση ενδέχεται ότι η σύζυγος του ναυτικού θα προσαρμοστεί και θα αντιμετωπίσει αποτελεσματικότερα αυτές τις δυσκολίες.

Εντούτοις, ένα μεγάλο μέρος γυναικών δεν έχει συνειδητοποιήσει ότι ο γάμος μ' έναν ναυτικό στην πραγματικότητα σημαίνει ότι θα πρέπει να αποσιωθεί σε ένα είδος μοναχικής ζωής, για το μεγαλύτερο διάστημα του έγγαμου βίου της. Συχνά, η ζωή του ναυτικού, η οικονομική άνεση που την ακολουθεί, η σκέψη του ότι θα υπάρχει δυνατότητα το ζευγάρι να ταξιδεύει μαζί ωθεί μια γυναίκα να πάρει αυτήν την απόφαση χωρίς σκέψη. Οι δυσκολίες που αργότερα παρουσιάζονται στο ζευγάρι επιδρούν

αρνητικά στην ομαλή εξέλιξη της σχέσης.

Επίσης, είναι χαρακτηριστικό ότι σε ορισμένες οικογένειες ο γάμος μ' έναν ναυτικό αποτελεί ένα πρότυπο που επαναλαμβάνεται κατά τη διάρκεια γενεών. Οι HGoldrik και Gerson αναφέρουν ότι τα πολυγενεαλογικά πρότυπα μπορούν να επηρεάσουν την επιλογή συντρόφου ακόμη και τη δαιώνιση του κλίματος αστάθειας μέσα στο γάμο.

(Mc. Goldrik and Gerson 1990 p.78).

Σε αυτό φυσικά συμβάλλει και το γεγονός ότι η παράδοση στηρίζει τη δαιώνιση του ναυτικού επαγγέλματος λειτουργώντας καταλυτικά στην επίλυση τέτοιων γάμων.

2. Η σχέση της συζύγου του ναυτικού με τον ναυτικό

"Κάθε νύχτα σκέφτομαι τρόπους για να θέσω ένα τέλος στη ζωή μου. Μετά απόττου τα παιδιά έχουν πέσει για ύπνο κάθομαι μ' ένα όπλο στο χέρι μου και αναρωτιέμαι αν ποτέ καταφέρω να βρω το κουράγιο να ανατινάξω τα μυαλά μου και να θέσω ένα τέλος στη μοναξιά μου και στον πόνο μου" (Am Lauders, 1987).

Οι παραπάνω φράσεις πάρθηκαν από μία σύζυγο ναυτικού με αυτοκτονικές τάσεις ενώ ο σύζυγος της βρισκόταν στον Περσικό Κόλπο. Το γράμμα δημοσιεύτηκε σε μια στήλη συμβουλών τον Σεπτέμβριο του 1987. Οι σοκαρισμένοι αναγνώστες του άρθρου ανταποκρίθηκαν με συμπόνοια στον πόνο που αισθανόταν η γυναίκα, προσφέροντας της βοήθεια που ξεκινούσε από τη συμμετοχή της σε κοινωνικές δραστηριότητες κάτι που τη βοήθησε να ξεπεράσει τα προβλήματα της συγκεκριμένης περιόδου, εμποδίζοντας την αυτο-

κτονία. Αυτό έγινε στην Αμερική.

Δυστυχώς, η βοήθεια που προσφέρεται σε αυτό το είδος συζύγου με παιδιά είναι πολύ περιορισμένη, επειδή ο τύπος και το κοινό φαίνεται να μην έχει συνειδητοποιήσει τις αρνητικές επιδράσεις του κύκλου των αποχωρισμών και των συναντήσεων με το σύζυγο ναυτικό. (Nancy Taylor Hithum, 1991).

Σύμφωνα με την Π. Βλάχου, τα προβλήματα που παρουσιάζονται στις οικογένειες των ναυτικών όσον αφορά τη σχέση της συζύγου με τον άντρα της είναι προβλήματα συζυγικής πίστης, προβλήματα που δημιουργούν όσον αφορά τη διαχείριση των οικονομικών, προβλήματα μοναξιάς και απομόνωση (Π. Βλάχου 1981).

Η ίδια αναφέρει σε παρόμοιο έγγραφο της ότι ο μακροχρόνιος χωρισμός διχάζει τις σχέσεις της συζύγου με τον σύζυγο δημιουργώντας μεγάλη ανασφάλεια. Η σύζυγος του ναυτικού αναλαμβάνει παντός είδους πρωτοβουλίες και αποφάσεις για το κάθε τι που αφορά την οικογένεια, αφού συχνά η επικοινωνία μαζί του είναι δύσκολη. Πολλές φορές της δίνεται η ευκαιρία να δραστηριοποιηθεί και άλλοτε έρχεται αντιμέτωπη με τον σύζυγο όταν επιστρέφει από το ταξίδι, γιατί αυτός θέλει να διοικεί. (Εστία Ναυτικών 19-5-81).

Η Κανελλόπουλου παραθέτει στο βιβλίο της τα λόγια μιας συζύγου ναυτικού, τα οποία εντοπίζουν αυτό το αίσθημα της ανασφάλειας και της υπερευθύνης που νοιώθει η σύζυγος του ναυτικού όταν ο άντρας της ταξιδεύει.

"Δεν είμαι ποτέ σίγουρη για το αν έχω αποφασίσει σωστά.

Τρέμω μην αρρωστήσει το παιδί μην το πατήσει κανένα αυτοκίνητο, τρέμω να το αφήσω με συνομιλήκους του.

Διαρκώς έχω την εικόνα του άντρα μου να μου λέει προσοχή. Έχουν σπάσει τα νεύρα μου. Τη νύχτα έχω αϋπνίες.

Ο ίδιος δε μου ζητά ευθύνες, όμως υποσυνείδητα είναι σαν δικαστής".

Μερικές γυναίκες για να αντιμετωπίσουν το αίσθημα της μοναξιάς προβαίνουν σε αλλόγιστες δαπάνες, γεγονός που περικλύει τον κίνδυνο να διαταραχθεί η οικονομία της οικογένειας και κατ' επέκτασιν οι σχέσεις των συζύγων.

Σύμφωνα με τον Κανελλόπουλο, η γυναίκα του ναυτικού είναι εκ των πραγμάτων υποχρεωμένη να εκτελεί χρέη αρχηγού. Όταν ο άνδρας γυρίζει στο σπίτι όμως η θέση αυτή πρέπει να του παραχωρηθεί. Αυτό όμως σημαίνει αλλαγή συνηθειών και ταύτισης.

"Ξέρω ότι όταν ο άντρας μου γυρίζει πρέπει να "έχει το λόγο". Είναι η θέση του που του ταιριάζει και που είναι απαραίτητη για να μάθει το παιδί πως ο πατέρας του δεν έχει ξεχάσει ούτε τα δικαιώματά του ούτε τις υποχρεώσεις του απέναντι μας. Όμως αυτό σημαίνει αλλαγή στον τρόπο ζωής και μου είναι δύσκολο να ξαναπάρω τα ηνία και να επιβληθώ στο παιδί όταν ο άντρας μου ξαναφύγει".

Η αμφιβολία για την τήρηση της συζυγικής πίστης τόσο από τον άντρα όσο και από τη γυναίκα, δημιουργεί προβλήματα στη σχέση της συζύγου. Με τον σύζυγο ναυτικό έχουμε ήδη αναφέρει και άλλο σημείο της βιβλιογραφικής

μας ανασκόπησης ότι το ποσοστό διαζυγίων είναι υψηλό σε σχέση με το ποσοστό διαζυγίων στη χώρα μας. Έτσι το αίσθημα της αμφιβολίας για τη σύζυγο και οι επιπλοκές σχέσεις που μπορεί να δημιουργεί ο σύζυγος ναυτικός κάτω από την πίεση της μοναξιάς του, στα διάφορα "porro" μπορεί να κλονίσουν την έγγαμη σχέση των συζύγων και να δημιουργήσουν ενσυνείδητους και υποσυνείδητους λόγους διαζυγίου όταν ο γάμος δεν έχει βαθιές ρίζες. Κατά αυτόν τον τρόπο, όπως έχουμε ήδη αναφέρει η σύζυγος του ναυτικού δέχεται παρεμβάσεις τρίτων, με αποτέλεσμα να θεωρεί τον εαυτό της υπό "κηδεμονία".

Μια γυναίκα ναυτικού λέει στο βιβλίο της Κανελλοπούλου: "Δεν έδωσα ποτέ μου δείγματα επιπολαιότητας και έλλειψης σεβασμού στη συζυγική μου πίστη. Είμαι άτομο ώριμο και υπεύθυνο. Δεν ανέχομαι τις αιφνιδιαστικές εφόδους της μητέρας μου". (Κανελλοπούλου 1982, σελ. 248)

Επίσης, οξύ είναι το πρόβλημα που δημιουργείται, όταν γεννηθεί ένα ανάπηρο παιδί. Η ύπαρξη ενός ανάπηρου παιδιού προκαλεί προβλήματα στις σχέσεις των συζύγων, κυρίως όταν ο πατέρας "αρνείται" το παιδί. Στην οικογένεια του ναυτικού το πρόβλημα είναι οξύτερο, αφού ενσυνείδητα ή υποσυνείδητα η αναπηρία του παιδιού αποδίδεται στην έλλειψη επαρκούς επίβλεψης ή φροντίδας του παιδιού από την μητέρα.

Ακόμα, το 1987, τα μέλη της Σχολής Γονέων Γαλαξειδίου, Μαρία Πλάτη, Κοινωνιολόγος, Ευδοκία Μαρκετίνη, νομικός και ασφαλίστρια, η λογίστρια Αικατερίνη Κατσαίτη και η Παγώνα Κουτάλη, έθιξαν σε εισήγηση τους το θέ-

μα: "Ο γάμος με σύζυγο ναυτικό".

Σε αυτήν την περίπτωση και τα θετικά και τα αρνητικά στις σχέσεις του ζευγαριού της οικογένειας του ναυτικού. Συνοπτικά, έθεται επί τάπητος, το πρόβλημα της έλλειψης κοινωνικότητας που επιβάλλει εκ των πραγμάτων η ζωή των ναυτικών στις γυναίκες τους, που αντιμετωπίζονται με ιδιαίτερη αυστηρότητα και καχυποψία από τον κοινωνικό περίγυρο, την έγγαμη συμβίωση με μακρές περιόδους χωρισμού του ζευγαριού, την έλλειψη σεξουαλικής επαφής που φέρνει ή μη μονιμότητα της εργασίας, σ' ένα επάγγελμα που περνάει μεγάλη κρίση".

Βέβαια, το ενδιαφέρον που παρουσίασε η συγκεκριμένη εισήγηση στα προβλήματα των σχέσεων της συζύγου ναυτικού με τον ίδιο είναι ο αντίκτυπος και η διαμαρτυρία που δημιούργησε στην πόλη του Γαλαξειδίου. Θα γίνει, όμως, παρακάτω ιδιαίτερη αναφορά για αυτό το σημείο.

Αξίζει όμως να δούμε, πως επιδρά η πολύμηνη απουσία του συζύγου ναυτικού στη σύζυγο του ναυτικού. Σύμφωνα με τον Jones και Butler (1980) η σύζυγος του ναυτικού ενδέχεται να εμπλακεί σε θετικές δραστηριότητες κατά τη διάρκεια της ναυτολόγησης του συζύγου της. Με αυτόν τον τρόπο, δύναται να γίνει ικανή στο να χειριστεί τον αποχωρισμό.

Η γυναίκα του ναυτικού αναλαμβάνει έναν διπλό ρόλο μέσα στην οικογένειά της (androgynous wife). Η ρουτίνα της ναυτολόγησης του συζύγου της και οι περίοδοι απομάκρυνσης που συνεπάγονται από αυτήν είναι μια αναμενόμενη κοινωνική συνθήκη στις σχέσεις του ζευγαριού με σύζυγο

ναυτικό. (Nice D. Stephen, Report, 1987).

Πάνω σ' αυτό, η έρευνα των Abbe Jean, Maylor Gordon Gavin Mary, Shanon Kavin στις επιδράσεις της πατρικής απουσίας στο σύνολο και το είδος των ιατρικών επισκέψεων 38 οικογενειών ναυτικών απέδειξε το εξής: Ο συνολικός αριθμός των επισκέψεων των συζύγων των ναυτικών αυξάνεται σημαντικά μετά την επιστροφή των συζύγων τους. Οι σύζυγοι των ναυτικών είχαν πολύ μεγάλο άγχος πριν και μετά την απουσία των συζύγων τους. (1986 p. 469-172).

Στην οικογένεια του ναυτικού κυριαρχεί, κατά το πλείστον, ένα είδος μητριαρχικής κατάστασης. Συχνά ισχυρός δεσμός μητέρας παιδιού, που υπερβαίνει το συζυγικό δεσμό, αφού ο σύζυγος μπορεί να κατέχει έναν δευτερεύον ρόλο. Ο γάμος με έναν ναυτικό μπορεί να μην προάγει την αναμενόμενη ικανοποίηση συναισθηματικών αναγκών κάτι που συμβαίνει σ' ένα ζευγάρι που είναι αναγκασμένο να υφίσταται συνεχιζόμενους παρατεταμένους χωρισμούς. Επίσης, η σύζυγος του ναυτικού είναι, πιθανόν, να στραφεί ολοκληρωτικά προς την ανατροφή των παιδιών.

Επίσης, η σύζυγος του αναμένεται να αναπτύξει ισχυρούς φιλικούς δεσμούς εκτός της οικογένειάς της και θα τείνει να βασίζεται σε αυτές τις σχέσεις, αναζητώντας συναισθηματική στήριξη και βοήθεια. Η δομή της οικογένειας του ναυτικού, οδηγεί τις συζύγους των ναυτικών να πέρνουν τις περισσότερες αποφάσεις μέσα στο σπίτι προκειμένου να εξελιχθούν ομαλά όλα τα ζητήματα της οικογένειας αναπτύσσοντας μεγάλη υπευθύνοτητα.

Επίσης, οι γυναίκες σε αυτό το είδος οικογένειας τείνουν να συμβουλευόμαστε συγγενείς τους για προβλήματα που τις απασχολούν, ενώ απ' την άλλη οι σύζυγοι του δεν είναι δυνατόν να ενημερώνονται για τα καθημερινά προβλήματα της οικογένειάς τους.

Ο άντρας ναυτικός, λόγω κοινωνικοοικονομικών παραγόντων έχει περιοριστεί στο να παίζει το ρόλο, κυρίως, του παραγωγού στην οικογένειά του. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα, η σύζυγος του ναυτικού να πρέπει να αναλάβει πολλούς παραδοσιακούς ανδρικούς ρόλους μέσα στην οικογένεια της. Οι σύζυγοι των ναυτικών είναι οι αρωγοί των οικογενειών τους. (Lotha Dawson and John Scanzoni).

Είναι αυτονόητο όλα τα ζευγάρια δεν διαμορφώνουν ίδιο τύπο ζευγαριού. Υπάρχουν άπειρα σχήματα. Κάθε ζευγάρι βρίσκει το δικό του τρόπο να θεμελιώσει τα δικά του στοιχεία που υπάρχουν πάνω σε αυτά και να χτίσει το δικό του οικοδόμημα. Η εργασία του ναυτικού αποτελεί έναν καθοριστικό παράγοντα στη διαμόρφωση της δομής της οικογένειας του. Αποτελεί, κατά το πλείστον, έναν επικοινωνιακό παράγοντα που ενδέχεται να δηλητηριάσει τις σχέσεις του ζευγαριού. Εντούτοις, δεν μπορούμε να μην αναφέρουμε και τις περιπτώσεις εκείνες που ζευγάρια με σύζυγο ναυτικό έχουν τη δυνατότητα να ζουν αρμονικά, αναπτύσσοντας μεγάλη υπευθυνότητα στην οικογένεια τους.

3. Η σχέση της συζύγου ναυτικού με το παιδί.

Είναι ευνόητο, ότι την ευθύνη για τα παιδιά και τις υποχρεώσεις που απορρέουν από αυτά είναι ένα καθήκον που αναλαμβάνει η μητέρα και σύζυγος του ναυτικού κατά τη διάρκεια της πολύμηνης απουσίας του.

Η Π. Βλάχου, αναφέρει σε σχετικό της έγγραφο ότι είναι σημαντικό η μητέρα να έχει τη δύναμη να αντιμετωπίσει τα δικά της προβλήματα (Π. Βλάχου 1981 14-5-81). Πάνω σε αυτό, η Zakaski Julie R. αποδεικνύει σε σχετική της έρευνα ότι το άγχος της μητέρας - συζύγου ναυτικού, το οποίο απορρέει από τη δομή αυτής της της μονογονεϊκής οικογένειας έχει άμεση επίδραση στην ανάπτυξη του παιδιού. Γι' αυτό, είναι σημαντικό για τη σχέση της με το παιδί της, ο τρόπος με οποίον θα ελέγχει το άγχος της και τη νευρικότητα της που συνεπάγεται αυτό.

Σύμφωνα με τους Kanoy, Cunningham, White και Adams η επίδραση των διάφορων υποσυστημάτων και της καλής κατάστασης της μητέρας επηρεάζει την αντίληψη που έχουν τα παιδιά για τον εαυτό τους και για την οικογένεια τους. Τα αποτελέσματα απέδειξαν ότι σημαντικό ρόλο, παίζουν οι αλληλεπιδράσεις που έχουν ποιότητα και όχι ποσότητα. Πρέπει, επίσης, να δίνεται έμφαση στα παιδιά στους λόγους που οδηγούν στον αποχωρισμό τους με τον πατέρα τους (Journal Atticee, 1984, 97-105).

Σύμφωνα με τη Π. Βλάχου Κοινωνική Λειτουργό της Εστίας Ναυτικών η μητέρα-σύζυγος ναυτικού αναπτύσσει έναν έντονο ισχυρό δεσμό με το παιδί τους και αυτό δυσκολεύει

μετά την επιστροφή του συζύγου της, την επαφή του πατέρα με το παιδί της. Η υπερπροστασία της μητέρας είναι έκδηλη και γίνεται εντονότερη σε συνδιασμό με το αίσθημα της υπερβολικής ευθύνης που της δίνει η ανατροφή των παιδιών.

Σύμφωνα με τη μελέτη των Zawreuce, Stroup-Benham και Trevino πολιτιστικοί παράγοντες επηρεάζουν το ποσοστό εμφάνισης κατάθλιψης στις μητέρες-συζύγους ναυτικών. Σε αυτό συμφωνεί και η Π. Βλάχου, η οποία σε σχετικό της έγγραφο αναφέρει ότι η μητέρα-σύζυγος ναυτικού αντιμετωπίζει εντονότερα προβλήματα όταν κατοικεί στην πόλη απ' ότι στο χωριό.

Η μητέρα - σύζυγος ναυτικού αντιμετωπίζει ένα οξύ πρόβλημα με τη γέννηση ενός παιδιού με αναπηρία. Σύμφωνα με μελέτη των Wikler, Heack, Jntagliata οι αγχογόνες καταστάσεις που αντιμετωπίζουν αυτές οι μητέρες είναι οι εντονότερες σε σχέση με αυτές που αντιμετωπίζουν οι μητέρες - σύζυγοι ναυτικών με φυσιολογικά παιδιά. Συνήθως, η σύζυγος ναυτικού μητέρα ενός ανάπηρου παιδιού δεν είναι εύκολο να βρει κοινωνική ή συναισθηματική υποστήριξη σε αυτό το σημαντικό έργο που έχει αναλάβει. Άλλοτε της είναι δύσκολο να βρει τις κατάλληλες πληροφορίες για τις πηγές της κοινότητας που θα μπορούσαν να την εξυπηρετήσουν - ιδίως οι μητέρες - σύζυγοι ναυτικών που ζουν σε επαρχιακές πόλεις ή χωριά. Έχει παρατηρηθεί ότι η υπερβολική απαίτηση της συνεχιζόμενης ανταπόκρισης και των προβλημάτων που φέρει η αναπηρία του παιδιού, συνεπάγονται αυξημένο άγχος για

τη μητέρα και σύζυγο ναυτικού.

Τέλος, θα δοθεί ιδιαίτερη έμφαση πάνω στο θέμα της σχέσης της μητέρας - συζύγου ναυτικού με το παιδί της στο τελευταίο μέρος της συγκεκριμένης εργασίας.

4. Ψυχική υγεία

Όπως έχει επισημανθεί ο γάμος μ' έναν ναυτικό προκαλεί αρκετά στρεσογόνα γεγονότα στη ζωή της συζύγου του, που συνεπάγονται σε αυτήν την εμφάνιση μιας φυσικής ασθένειας έως και την κατάθλιψη.

(Stresful family Events and Depression, New in Famillies).

Σύμφωνα με στοιχεία που μας παρέθεσε ο Ν. Δέγλερης, ψυχίατρος του Κ.Ψ.Υ. Πειραιά, οι σύζυγοι των ναυτικών προσέρχονται στην υπηρεσία σταθερά περισσότερα απ' ότι οι σύζυγοι τους. Οι κυριώτερες πηγές παραπομπών είναι ιδιώτες (28%) και το κέντρο επείγουσας Τηλεφωνικής Βοήθειας (SOS - 175) του Κ.Ψ.Υ. Επίσης, έχει καταγραφεί μια υπεροχή των συζύγων ναυτικών στις νευρωτικές διαταραχές (κυρίως κατάθλιψης) και τις μη ψυχιατρικές καταστάσεις (ενδο-οικογενειακά και ψυχοκοινωνικά προβλήματα).

Η Α. Αποστόλου, Κ.Α. του Κ.Ψ.Υ. Πειραιά αναφέρει ότι οι σύζυγοι των ναυτικών είναι επιρρεπείς στην αντιδραστική κατάθλιψη, κάτι που εκλύεται από το άγχος που συνεπάγεται η ζωή τους. Η διακύμανση των συμπτωμάτων εξαρτάται και από άλλους παράγοντες.

Επίσης, μια άλλη αξιοσημείωτη επισήμανση που έγινε από τον Ν. Δέγλερη είναι η διαφοροποίηση στη διαγνωστική ταξινόμηση των συζύγων των ναυτικών ανάλογα με την ειδικότητα του συζύγου τους στο καράβι. Έχει παρατηρηθεί ότι οι σύζυγοι ναυτικών, των οποίων οι σύζυγοί τους υπάγονται στα ανώτερα πληρώματα είναι πιθανόν να ζη-

τήσουν βοήθεια ακόμη και όταν προϋπάρχει ένα μικρό πρόβλημα στις ίδιες. Απεναντίας, οι σύζυγοι των ναυτικών των οποίων οι σύζυγοι τους ανήκουν στα κατώτερα πληρώματα, θα ζητήσουν βοήθεια, μόνο όταν θα υπάρχει ένα σοβαρό πρόβλημα ψυχικής υγείας, όπως η ψύχωση. Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις του ίδιου, η προαναφερόμενη διαφοροποίηση αποδίδεται στο διαφορετικό κοινωνικό-οικονομικό που παρατηρείται στις συζύγους των ναυτικών ανάλογα με την ειδικότητα του συζύγου του.

Ακόμη, κάτι άλλο που εμποδίζει, κατά μεγάλο βαθμό, την αναζήτηση εξωτερικής βοήθειας στα προβλήματα που αντιμετωπίζει η σύζυγος του ναυτικού είναι η ύπαρξη αρκετών ταμπού που εξαναγκάζει τις ίδιες να αναδुकνεύουν μια ψεύτικη εικόνα της οικογένειάς τους προς το ευρύτερο κοινωνικό τους περιβάλλον (facade). Η απομόνωση που συνεπάγεται η συγκεκριμένη αντιμετώπιση των προβλημάτων λειτουργεί αρνητικά στην βελτίωση της κατάστασης.

Η αντιμετώπιση των περιστατικών των συζύγων των ναυτικών δε διαφέρει σε σχέση με αυτήν των άλλων περιστατικών (ψυχοκοινωνική εργασία, φαρμακευτική ρύθμιση ψυχοθεραπευτική προσέγγιση ή συνδυασμός αυτών). Επίσης, εφαρμόζεται και το είδος της οικογενειακής θεραπείας, που αποσκοπεί στην ανασυγκρότηση της οικογένειας, με την ενίσχυση της επικοινωνίας των συζύγων και την ενδυνάμωση της επικοινωνίας του ζευγαριού.

Αξίζει, επίσης, να αναφέρουμε ότι ο Δήμος Πατρέων το 1994, μέσα στο πλαίσιο του κοινωνικού προγράμματος ENVIRONMENT λειτούργησε μια ομάδα αυτοβοήθειας συζύγων

ναυτικών. Η ανταπόκριση των συζύγων των ναυτικών στο κάλεσμα του Δήμου Πατρέων ήταν ικανοποιητική. Η λειτουργία της, όμως, διήρκησε για τρεις μήνες επειδή το πρόγραμμα σταμάτησε να λειτουργεί λόγω έλλειψης χρηματοδότησης του.

Το Κ.Ψ.Υ. Πειραιά είχε επιχειρήσει το 1987 να ξεκινήσει μια έρευνα με σκοπό τη μέτρηση της καταθλιπτικής διαταραχής στις συζύγους των ναυτικών. Γι' αυτό το λόγο, θα γινόταν χρήση της κλίμακας Hamilton. Εντούτοις η επαφή με ασφαλιστικούς φορείς (Οίκος Ναύτου, Ταμείο Λιμενεργατών κ.α.) δεν απέδωσε τα αναμενόμενα αποτελέσματα και η έρευνα δεν ολοκληρώθηκε.

Τελειώνοντας, επισημαίνουμε, για ακόμη μια φορά, την αναγκαιότητα πραγματοποίησης μιας εμπειριστατωμένης έρευνας πάνω στα ειδικά ψυχοκοινωνικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι σύζυγοι των ναυτικών, ώστε με ορθολογικές επιχορηγήσεις να υποστηριχθούν προγράμματα - πιλότος στο τομέα Ψυχικής Υγείας της συγκεκριμένης Κοινωνικής Ομάδας, ώστε να προαχθεί ένας ουσιαστικότερος σχεδιασμός κοινωνικής πολιτικής.

5. Κοινωνικά Προβλήματα

Η σύζυγος του ναυτικού είναι αναγκασμένη εκ των πραγμάτων να υφίσταται μια σειρά δυσκολιών και προβλημάτων, στα οποία θα πρέπει να τα επιλύσει ουσιαστικά μόνη της. Η ανυπαρξία κοινωνικής πολιτικής, η έλλειψη ευαισθητοποίησης της κοινής γνώμης, η έλλειψη εξειδικευμένων προγραμμάτων στήριξης της οικογένειας του ναυτικού είναι λίγα από τα αρνητικά στοιχεία που διέπουν Το συγκεκριμένο θέμα.

Η γυναίκα του ναυτικού έχει να αντιμετωπίσει σωρεία ευθυνών και υποχρεώσεων που επιβαρύνουν τη ψυχική και σωματική της υγεία. Ο γάμος με έναν ναυτικό αναπόφευκτα οδηγεί σε ορισμένα προβλήματα και η μέριμνα της πολιτείας περιορίζεται στην ενίσχυση της ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης, δηλώνοντας παντελή άγνοια για την συγκεκριμένη θεώρηση της κατάστασης.

Στην πραγματικότητα ο ρόλος της συζύγου του ναυτικού είναι περιχαρακωμένος με ταμπού, που λειτουργούν ως ασφαλιστικές δικλίδες με σκοπό τη διαίωνιση αυτού του είδους οικογένειας και, κατά συνέπεια, του ναυτικού επαγγέλματος.

Αξίζει, σε αυτό το σημείο, να αναφερθούμε σ' ένα γεγονός που έλαβε χώρα σε μια επαρχιακή ναυτική πόλη, το Γαλαξείδι, και δηλώνει άμεσα, την ύπαρξη του κοινωνικού ελέγχου στη ρύθμιση του ρόλου των συζύγων-ναυτικών στην Ελληνική κοινωνία.

Το 1986 μια εισήγηση τεσσάρων γυναικών της Σχολής Γονέων Γαλαξειδίου, που πραγματοποιήθηκε στην Κρήτη,

έθιξε το θέμα "Ο γάμος με σύζυγο ναυτικό". Το σκεπτικό της εισήγησης αρχίζει με την επισήμανση πως το κοινωνικό αυτό ζήτημα της οικογενειακής πραγματικότητας που αντιμετωπίζουν οι ναυτικοί δεν είναι στενά γαλαξιδιώτικο θέμα αλλά αφορά όλους τους Έλληνες ναυτικούς και τις οικογένειες. Τέλος καταλήγει στην αντιμετώπιση των οποίων προβλημάτων, προτείνοντας προσπάθειες όπως η ευαισθητοποίηση των ναυτικών και των οικογενειών τους στα προβλήματα τους, διοργάνωση εκδηλώσεων κοινωνικού περιεχομένου κ.λ.π.

Φάνηκε, όμως, ότι η θέση των δακτύλων "επί τον τόπων των ύλλων" απαγορεύεται στις ιστορικές όπως το Γαλαξείδι, περιοχές εκτός αν υπάρχει γι' αυτό γραπτή της κοινότητας. Οι εισηγήτριες έστειλαν στις 18 Φεβρουαρίου επιστολή, στον κ. Κοινοτάρχη, με πρόταση να γίνει δημόσια συζήτηση για το θέμα και να ξεκαθαριστεί η κατάσταση που έχει διαμορφωθεί ως εξής: Η εισήγηση κυκλοφορεί φωτοτυπημένη αλλά με ουσιαστικές παραλλαγές. Οι γυναίκες της πόλης πρωτοστατούν, μαζί με τους άντρες όμως σε κουτσομπολιστικούς ή και δημόσιους προπηλακισμούς των γυναικών της Σχολής Γονέων. Οι απόψεις τους στα καφενεία διαστρεβλώνονται στο σημείο τα περί απουσίας ανδρικού προτύπου των παιδιών των ναυτικών και τα περί έλλειψης σεξουαλικής επαφής των γυναικών των ναυτικών να ερμηνεύονται ως προσβολές.

Στην πρόταση για συζήτηση, η κοινότητα απαντά με έγγραφη καταδίκη και αποχώρηση των γυναικών που αναρτάται λίγες ημέρες αργότερα στον πίνακα ανακοινώσεων

της κοινότητας. Παρόμοιο έγγραφο "διαμαρτυρίας" για τις προσβολές αναρτά και ο σύνδεσμος συνταξιούχων του Ν.Α.Τ στο Γαλαξείδι.

Η κοινότητα προκειμένου να κατασιγάσει τα πάθη, οργάνωσε, συζήτηση στο παρθεναγωγείο της πόλης, για της 8 Μαρτίου. "Ημέρα της γυναίκας". Οι "κατηγορούμενες" δεν προσκαλούνται αλλά αυτοβούλως παρευρίσκονται στη συζήτηση. Η συζήτηση εξελίσσεται σε δημόσια δίκη και καταδίκη των εισηγητριών. Αποδοκιμασίες όχλου σε όσες αποπειράθηκαν να εξηγήσουν το πνεύμα της δουλειάς που έκαναν με το δικαίωμα έκφρασης που έχει συνταγματικά κάθε πολίτης. Επετειακή εκτόνωση ανήμερα της "Ημέρας της Γυναίκας". Οι εισηγήτριες υποστήκανε την απομόνωση και τον περίγελο της κοινότητας του Γαλαξειδίου.

Στο ίδιο θέμα, αναφέρθηκε η επιστολή της Χαρίας Χουρδάκη, υπεύθυνης των σχολών Γονέων στην Ελλάδα, η οποία γράφει: "Ψυχολογικές και οικονομικές καταστάσεις οριοθετούν τη διατήρηση της παράδοσης αλλά και συμφέροντος ενός γεωγραφικού χώρου - ή πολλών - για να υπάρχουν οι προϋποθέσεις ώστε οι νέες κοπέλες να παντρεύονται ναυτικούς και τα νέα αγόρια να εξακολουθούν να στρέφονται προς τη θάλασσα. Έτσι το θέμα φεύγει από τα στενά πλαίσια του Γαλαξειδίου και πορεύεται προς τους κύκλους της κοινωνικής επιστήμης και της ιστορίας".

(18/3/87, ΧΟΥΡΔΑΚΗ).

Πάνω σε αυτά, θα προσθέσουμε ότι η σύζυγος του ναυτικού καταλαμβάνει μια κατακτημένη θέση, η οποία προϋποθέτει αρκετές ικανότητες και προσόντα. Οι ρόλοι, που

προκύπτουν από αυτή τη θέση είναι πολλοί και καθορίζονται από αρκετούς κανόνες κοινωνικής πρακτικής, δηλαδή ήθη και έθιμα και συνήθειες. Κατά συνέπεια, ο κοινωνικός έλεγχος που ασκείται από την κοινωνία μας θα είναι ανάλογος όπως είδαμε παραπάνω, ο κοινωνικός έλεγχος που ασκήθηκε στην προκειμένη περίπτωση είναι αντίστοιχος με εκείνον που ασκείται στους πολιτισμούς της ντροπής, όπου εκεί είναι κεντρική ή έννοια της τιμής, του τρόπου που το άτομο αξιολογείται από τους άλλους. (Τσαούσης, 1985, σελ.72).

Τέλος, στα κοινωνικά προβλήματα που αντιμετωπίζει η σύζυγος του ναυτικού, θα ήθελα για άλλη μια φορά να επισημάνω την παντελή έλλειψη ψυχοκοινωνικής υποστήριξης και ενίσχυσης της. Στο παρελθόν είχε ιδρυθεί ο "Πανελλήνιος Σύλλογος Γυναικών και Οικογενειών Ναυτικών". Σύμφωνα, όμως, με την Βλάχου ο σύλλογος δεν λειτούργησε παρά μονάχα για λίγους μήνες, αφού στην πραγματικότητα υπέκρυπτε οικονομικά και πολιτικά συμφέροντα. Έκτοτε, δε σημειώθηκε καμία ενέργεια που θα λειτουργούσε επικουρικά στην επίλυση αυτών των προβλημάτων. (1981).

IV. Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ (ΕΦΗΒΟΥ/ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΤΟΥ ΝΑΥΤΙΚΟΥ.

1. Τα αποτελέσματα του κύκλου ναυτολόγησης του πατέρα ναυτικού.

Πρόσφατες μελέτες πάνω στο κύκλο εργασίας του πατέρα πατέρα επικεντρώθηκαν στην παραδοσιακή ναυτική οικογένεια με δύο γονείς, στην οποία ο πατέρας είναι το εργαζόμενο μέλος. Πιο πρόσφατα το ναυτικό έχει περιστασιακά απασχολήσει και γυναίκες, αλλά ο αριθμός των μητέρων σε αυτήν την περίπτωση παραμένει μικρός.

Η αναφορά της μελέτης που πρόκειται, λοιπόν, να ακολουθήσει θα επικεντρωθεί πάνω στα αποτελέσματα της απουσίας του πατέρα ναυτικού στην παραδοσιακή ελληνική ναυτική οικογένεια.

Ο πατέρας ναυτικός που εργάζεται σε πλοία του εμπορικού ναυτικού είναι υποχρεωμένος να απουσιάζει 6-12 μήνες, αφήνοντας την οικογένειά του μόνη της για μεγάλο χρονικό διάστημα. Συχνά, η οικογένεια μπορεί να μην έχει ανεπτυγμένο ένα ευρύ κοινωνικό δίκτυο υποστήριξης όπως είναι οι φίλοι ή οι συγγενείς που θα μπορούσε να ενισχύσει την οικογένεια σε δύσκολες στιγμές.

Σύμφωνα με τη Nancy Taylor Hitchum (1991) τα μικρά παιδιά των οποίων ο πατέρας απουσιάζει λόγω της εργασίας του αναπτύσσουν έντονο άγχος, επειδή ένας από τους γονείς τους εξαφανίζεται για μεγάλο χρονικό διάστημα. Όταν ο πατέρας επιστρέφει, τα παιδιά έχουν να αντιμετωπίσουν κάποιον που τους φαίνεται εντελώς άγνωσ-

τος. Αυτή η εμπειρία είναι αρκετά τρομακτική για πολλά παιδιά (Spreege, Zelazo, Kagan and Koleleluck, 1973).

Σύμφωνα με το Δημητρακόπουλο τα παιδιά που ζουν σε ατμόσφαιρα αβεβαιότητας, νευρωτικών καταστάσεων και επιθετικότητας, αναπτύσσουν έντονο άγχος που τα εμποδίζει στη νοητική, ψυχολογική και κοινωνική τους εξέλιξη. Η έλλειψη του προτύπου του ενός γονέα, όπως συμβαίνει στις οικογένειες των ναυτικών, μπορεί να αναστείλει την κοινωνικοποίηση του παιδιού, την εκμάθηση κοινωνικών ρόλων και την ανάπτυξη κάθε τύπου σχέσεων φιλικών, κοινωνικών ή ερωτικών. (Ηπάρμπαλη, 1993).

Ο Τσιάντης αναφέρει σχετικά με το θέμα. " Το εξής: Ηια ειδική κατηγορία παιδιών με προβλήματα που προσδιορίζονται από άλλους παράγοντες, πέραν των ειδικών κατηγοριών προβλημάτων στο χώρο της ψυχικής υγείας του παιδιού, είναι τα παιδιά των ναυτικών. Η Ελλάδα είναι χώρα με μεγάλο ποσοστό ναυτικών οι οποίοι λείπουν από την οικογένεια, γεγονός που είναι δυνατό να επιδρά στην ψυχοκοινωνική ανάπτυξη των παιδιών τους".

(Τσιάντης, 1992 , σελ. 416-417)

Βάση των πληροφοριών που παραθέτει η Βλάχου, Κ.Α της Εστίας Ναυτικών, στην απάντηση του υπ' αριθ. πρωτ. 3000/41 εγγράφου ΧΕΗ, περί των κοινωνικών προβλημάτων της οικογένειας του ναυτικού, ο μακροχρόνιος χωρισμός του ναυτικού από την οικογένειά του εντοπίζεται ως ένα βασικό αίτιο δημιουργίας ανασφάλειας στα παιδιά του, τα οποία μεγαλώνουν χωρίς το πρότυπο του πατέρα. Η ψυχαγωγία των παιδιών είναι δυνατόν να είναι μειωμένη λόγω

της απουσίας του. Σημαντικότερα όμως είναι τα προβλήματα εκείνα που δημιουργούνται στην περίπτωση εκείνη "που η μητέρα δεν έχει λύσει ή δεν έχει τη δύναμη να αντιμετωπίσει τα δικά της προβλήματα".

Κατά τη διάρκεια της εφηβείας αποτελεί ένα συχνό φαινόμενο η εμφάνιση έντονων προβλημάτων στα παιδιά των ναυτικών. Τα προβλήματα αυτά είναι εντονότερα στην πόλη παρά στο νησί ή την επαρχία, επειδή στη πρωτεύουσα που είναι συγκεντρωμένος ο περισσότερος ναυτικός κόσμος υπάρχει μεγαλύτερος ανταγωνισμός και σύγκριση. Τελειώνοντας, την αναφορά της, η Βλάχου, επισημαίνει ότι στα παιδιά των ναυτικών παρουσιάζονται ετησίως, πολλές ψυχώσεις. Συχνά, λοιπόν, υπάρχει συνεργασία αυτών των οικογενειών με τα αντίστοιχα ιατροπαιδαγωγικά τμήματα Κ.Ψ.Υ. (Βλάχου 1981).

Σε άλλη εισήγηση της ίδιας (απάντηση εγγράφου, 19-5-81), η Π. Βλάχου αναφέρει ότι πολλές φορές παρατηρείται μία έντονη προσκόλληση του παιδιού και παράλληλα έντονος αρνητισμός προς τον πατέρα όταν έρχεται από πολύμηνο χωρισμό. Πάνω σε αυτό το σημείο, οι Zelege, Kagau και Koleleluck επισημαίνουν και αυτοί όπως είδαμε ότι η εμπειρία του ερχομού του πατέρα στο σπίτι μπορεί να είναι ιδιαίτερα τραυματική για τα πολύ μικρά παιδιά (1973). Η Κανελοπούλου, στο βιβλίο της "Οικογένειες μ' ένα γονέα" παρατηρεί τα εξής: "Το βασικότερο πρόβλημα που αντιμετωπίζει εκ πρώτης όψης η οικογένεια του ναυκού, όπως άλλωστε και άλλες μορφές μονογονεϊκής οικογένειας είναι η μακροχρόνια απουσία του πατέρα από το

παιδί, σε μια εποχή που ο πατέρας θεωρείται, αν όχι ο αποκλειστικός, ο κύριος στυλοβάτης της Ελληνικής οικογένειας. Ο πατέρας ναυτικός, κατά κανόνα ταξιδεύει μακριά από τη χώρα του, υπό τις καλύτερες συνθήκες βλέπει την οικογένειά του κάθε επτά μήνες, ενώ το να πηγαίνει η μητέρα με το παιδί κοντά του, ούτε εύκολο, ούτε εφαρμόσιμο είναι, κυρίως όταν το παιδί έχει αρχίσει να πηγαίνει σχολείο. Οι επιπτώσεις αυτής της ελλείψεως ενδέχεται να έχουν δυσμενή επίδραση στη ψυχή του παιδιού, που μπορεί να εκδηλώνεται με μια ολόκληρη σειρά ψυχολογικών αδυναμιών, όπως η ζήλεια για τα άλλα παιδιά που έχουν καθημερινά τον πατέρα κοντά τους"., (Κανελλοπούλου, 1981, σελ. 245-246).

Τέλος, μια ακόμη σχετική αναφορά πάνω στο θέμα της απουσίας του πατέρα ναυτικού από την οικογένειά του βρέθηκε σε σχετική εισήγηση που έκαναν 4 μέλη της Σχολής Γονέων Γαλαξειδίου με θέμα "Ο γάμος με σύζυγο ναυτικό" και διαβάστηκε στο Παγκόσμιο Συνέδριο Σχολών Γονέων (Ρέθυμνο, 1986). Στη εισήγησή τους τα μέλη έθεταν επί τάπητος, προς συζήτηση το θέμα της έλλειψης του ανδρικού προτύπου για τα παιδιά των ναυτικών. Η οικογενειακή πραγματικότητα δεν ήταν βέβαια ένα στενά γαλαξειδιωτικό θέμα, αλλά αφορούσε όλους τους ναυτικούς και τις οικογένειές τους. Η Σχολή Γονέων των Γαλαξειδίων πρότεινε την πραγματοποίηση προσπαθειών που θα αποσκοπούσαν στην ευαισθητοποίηση των ναυτικών και των οικογενειών σε αυτά τα προβλήματα, καθώς επίσης στην προώθηση επαγγελματικού προσανατολισμού στα σχολεία, των

γνώσεων όλων των επιπτώσεων του ναυτικού επαγγέλματος στην προσωπική ζωή των ιδιών και των οικογενειών τους (Ήέα, 14/3/87).

Συμπερασματικά, διαπιστώνουμε ότι η απουσία του πατέρα ναυτικού από την οικογένεια του θεωρείται ως ένας αιτιολογικός παράγοντας που μπορεί να προκαλέσει προβληματικές μορφές συμπεριφοράς στα παιδιά του. Εν τούτοις θεωρώ ότι η κοινή γνώμη χαρακτηρίζεται από την ελλείψη συνειδητοποίησης των συνεπειών της εργασίας του ναυτικού στα παιδιά του.

2. Οι κύκλοι των αποχωρισμών και των συναντήσεων στην εργασία του ναυτικού και οι επιπτώσεις του στο παιδί του ναυτικού.

Ο πατέρας ναυτικός αφήνει την οικογένειά του για το χρονικό διάστημα των 6-12 μηνών, στην ναυτική βάση από την οποία αναχωρεί. Συχνά η οικογένεια του, παίρνοντας πλέον μια μονογονεϊκή δομή, μένει μόνη της χωρίς την υποστήριξη συγγενών ή φίλων που θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν ως ένα δίκτυο κοινωνικής υποστήριξης. Σε αυτή την περίπτωση τη φροντίδα των παιδιών την αναλαμβάνει η μητέρα τους. Άλλοτε, η οικογένειά του ναυτικού μπορεί να υποστηρίζεται από κάποιον συγγενή, ώστε η σύζυγος του ναυτικού να έχει τη δυνατότητα να ταξιδέψει και αυτή για κάποιο χρονικό διάστημα με το σύζυγό της. Τότε, την ολοκληρωτική επιμέλεια και φροντίδα των παιδιών την αναλαμβάνει μια θεία ή μια γιαγιά των παιδιών της οικογένειας, που είναι πιθανόν να λειτουργήσει σαν

έναν ολοκληρωτικό γονικό υποκατάστατο. Πάνω σε αυτό έχει παρατηρηθεί παιδιά ναυτικών που παρέμειναν για μεγάλο χρονικό διάστημα μακριά από τους γονείς του να αναγνωρίζουν ως μητέρα τους τη γιαγιά τους. Επειδή όμως δεν υπάρχουν αρκετές πληροφορίες διαθέσιμες πρώτη σε αυτό το θέμα θα επικεντρωθούμε αποκλειστικά πάνω στη συνηθισμένη μορφή κύκλου αποχωρισμών του πατέρα-ναυτικού με το παιδί του.

2.1. Ο κύκλος των αποχωρισμών και των συναντήσεων

Όταν ο πατέρας ναυτολογεί το παιδί καθώς επίσης και όλα τα μέλη της οικογένειας, βιώνουν σύμφωνα με την Nancy Tanlor Mitchum (1991), όλα τα προσδιορισμένα στάδια των συναισθηματικών αντιδράσεων του αποχωρισμού, τα οποία είναι: α) διαμαρτυρία, β) απελπισία, γ) απόσπαση.

Η ξαφνική διακοπή της σχέσης παιδιού-πατέρα παρουσιάζει ξεχωριστό ενδιαφέρον από πλευράς ψυχικής υγείας. Επειδή συχνά συγκαταλέγεται μεταξύ των ψυχογεννητικών παραγόντων στην εμφάνιση ψυχοτραυματικών διαταραχών.

Το παιδί που χάνει ξαφνικά το πατρικό πρότυπο μέσα από την οικογένεια, αναπτύσσει βάση του Lindemaky τη συμπτωματολογία του φυσιολογικού πένθους πέντε σημεία συνηθισμένων τρόπων συμπεριφοράς που μπορεί ένα παιδί να εμφανίσει είναι 1. Σωματική δυσφορία 2. Απασχόληση με την σκέψη του πατέρα που έφυγε 3. Ενοχές (το παιδί μπορεί να ενασχολείται με αρνητικές σκέψεις, του είδους: "Δεν ήμουν ένα καλό παιδί" ή "Εγώ φταίω που φεύγει ο μπαμ-

πάς)" 4. Επιθετικότητα 5. Απώλεια.

Η επαναπροσαρμογή του παιδιού στο περιβάλλον εξαρτάται από την επιτυχία με την οποία η μητέρα θα χειριστεί τον αποχωρισμό, καλλιεργώντας ένα νέο σχήμα σχέσης παιδιού - πατέρα. Έτσι η μητέρα, εάν έχει χειριστεί με επιτυχία τα δικά της συναισθήματα μπορεί να προσδώσει στον αποχωρισμό του χαρακτήρα της προσωρινότητας ή να ενθαρρύνει το παιδί να αναπτύξει την επικοινωνία με τον πατέρα μέσω της αλληλογραφίας.

Επίσης, η μητέρα μπορεί να ασχοληθεί με θετικές δραστηριότητες κατά τη διάρκεια της ναυτολόγησης του συζύγου της κάτι που θα την ενδυναμώσει, καθιστώντας την ικανή να χειριστεί τον αποχωρισμό. Συνήθως, θεωρείται, όμως, ότι ο αποχωρισμός έχει έντονα αρνητικά αποτελέσματα στα παιδιά. (Pederson, 1966)

2.2 Θεωρητικές τοποθέτησης πάνω στον αποχωρισμό.

Οι περισσότερες έρευνες πάνω στον κύκλο αποχωρισμών των παιδιών με τον πατέρα τους δεν προσδιορίζουν παράγοντες όπως είναι η διάρκεια της απουσίας, η συχνότητα των αποχωρισμών και την ηλικία στην οποία το παιδί είναι περισσότερο ευάλωτο. (Harilyn Schaengold).

Τέτοιου είδους θεωρείες εξηγούνται περισσότερο στην θεώρηση του Bowlby για τη φιγούρα προσκόλησης. Παρατηρεί τα εξής: "Η παρουσία γίνεται κατανοητή ως μία έννοια προσιτότητας παρά ως ενεργή και άμεση παρουσία, ενώ η απουσία οδηγεί στην μη προσιτότητα... Μόνο σαν μια φιγούρα προσκόλησης είναι μαζί προσιτή, και δυναμι-

κά ανταποκρίνεται, μπορεί να ειπωθεί ότι είναι διαθέσιμη. Η λέξη διαθέσιμος πρέπει να κατανοηθεί ως μία φιγούρα προσκόλλησης που είναι ταυτόχρονα προσιτή και διαθέσιμη". [4:201]

Ο Bowlby στη συνέχεια αναφέρεται στο πως ορισμένα άτομα επιτυγχάνουν να ανέρχονται από εμπειρίες αποχωρισμού και απώλεια χωρίς συμπτώματα ενώ αλλά φαίνονται ανίκανα να συνέλθουν από το ανεπηρέαστο τραύμα. Διαπιστώνει ότι η διαφοροποίηση στην απάντηση στον αποχωρισμό σχετίζεται α) σε ενδογενείς ή άμεσα σχετιζόμενους με τον αποχωρισμό παράγοντες - αξιολογητέοι είναι οι παράγοντες βάση των οποίων ένα παιδί φροντίζεται μακριά από τη μητέρα του ή τον πατέρα του β) σε παράγοντες που είναι παρόντες στη ζωή του παιδιού πάνω από μεγάλη περίοδο, με αξιολογητέες τις σχέσεις με τους γονείς του κατά τη διάρκεια των μηνών ή των χρόνων πριν και μετά το γεγονός [4.202]

Ο Spitta τονίζει ότι παρόλο που η ψυχική δομή ενός μικρού παιδιού είναι διαφορετική απ' ότι εκείνη ενός μεγαλύτερου παιδιού ή ενός ενήλικα ποσοτικοί παράγοντες είναι κρίσιμοι για να ζυγίσει κανείς τα αποτελέσματα του αποχωρισμού και τις επακόλουθες, διαταραχές " Στην αιτιολογία των συναισθηματικών μειονεκτικών ασθενειών, η εξατομικευμένη προσωπικότητα της μητέρα παίζει σημαντικό ρόλο, για όλα τα αποτελέσματα ως κανόνας, από τη φυσική απουσία της μητέρας, μέσω της αρρώστειας, μέσω του θανάτου, λόγω της νοσηλείας του παιδιού της. Η ζήλεια απ' την οποία το παιδί θα υποφέρει, λόγω της αποσ-

τέρησης ενός γονέα θα εξαρτάται από το μέγεθος αυτής της αποστέρησης.

2.3. Ο ρόλος του παράγοντα της ηλικίας, στις επιπτώσεις του αποχωρισμού στο παιδί.

Μια εμπειρική έρευνα που έγινε απ' τον Progh δίνει έμφαση στη διαφοροποίηση των απαντήσεων των παιδιών στο stress του αποχωρισμού ανάλογα με την ηλικία τους. Τα παιδιά (3-5 χρονών) της πειραματικής ομάδας υπέφεραν από μικρότερες επιπτώσεις στις τραυματικές τους απαντήσεις στον αποχωρισμό όταν εκτίθονταν σε συχνότερες γονεϊκές επισκέψεις συγκριτικά με την ομάδα ελέγχου στην οποία οι επισκέψεις ήταν λιγότερο συχνές. Η σχέση με τη σοβαρότητα των αντιδράσεων ήταν άμεση με την ηλικία του παιδιού. Τα μικρότερα παιδιά ήταν περισσότερο ευάλωτα στον αποχωρισμό.

Ο Sheldon και η Eleanor Glueck, στο "Το περιβάλλον της οικογένειας και παραβατικότητα" τόνισαν τη σημαντική διαφοροποίηση ψυχολογικών και ψυχοκοινωνικών τάσεων ανάμεσα σ' ένα δείγμα ανήλικων παραβατών και σ' ένα δείγμα μη παραβατών. Το ένα τέταρτο του δείγματος των ανήλικων παραβατών (500) είχαν δεχτεί οδυνηρές εμπειρίες από σποραδικούς αποχωρισμούς από τους γονείς τους. Η εμπειρία των κλινικών αποδουκνύει ότι μία ζεστή σχέση ανάμεσα στον πατέρα και το γιο είναι σημαντική στη δημιουργία του χαρακτήρα και της προσωπικότητας του αγοριού. Εντούτοις, ο συναισθηματικός δεσμός δεν θα πρέπει να είναι πάρα πολύ στενός γιατί η απουσία του πατέρα θα

επηρεάσει αρνητικά τη συναισθηματική του ανάπτυξη. Μπορεί να έχουμε ως αποτέλεσμα αντικοινωνική συμπεριφορά ή μπορεί να περάσει σε στάδια ανασφάλειας, περιορισμού, υπερβολικού θυμού ή άλλα είδη συναισθηματικής έντασης με ψυχονευρωτικά συμπτώματα.

2.4. Αναφορά στις επιπτώσεις του κύκλου αποχωρισμού-συναντήσεων στο παιδί του ναυτικού.

Μερικά από τα αποτελέσματα του κύκλου αποχωρισμών της εργασίας του ναυτικού είναι σύνολο να προβλεφτούν. Για παράδειγμα τα πολύ μικρά παιδιά, των οποίων ο πατέρας έχει ναυτολογηθεί έχει αυξημένη πιθανότητα να βιώσει έντονο άγχος όταν ένας από τους δύο γονείς εξαφανίζεται για μεγάλες χρονικές περιόδους. Όταν ο πατέρας επιστρέφει, βρίσκεται σε επαφή με κάποιον που του φαίνεται εντελώς άγνωστος. Αυτό αποτελεί μια τρομακτική εμπειρία για πολλά παιδιά (Specke 1973).

Όταν τα παιδιά των ναυτικών γίνονται μεγαλύτερα βιώνουν ένα αυξημένο κίνδυνο να κακοποιηθούν λόγω του άγχους που υπάρχει στην οικογένεια από τους αποχωρισμούς και τις συναντήσεις. Η ευθύνη για την πειθαρχία συνήθως ανταποκρίνεται από τον πατέρα μετά την επιστροφή του. Επειδή, δεν είχε τη δυνατότητα να αναπτύξει ολοκληρωμένες σχέσεις με τα παιδιά του, μπορεί να επιδείξει την εξουσία του με βία (Broadhurst, Esten, Hugher, Jenkins, and Martins, 1980). Τα παιδιά των ναυτικών διαφόρων ηλικιών συχνά βιώνουν δυσκολίες με ταύτιση του ρόλου του φύλου τους λόγω των μακρών περιόδων

δων απουσίας του πατρικού προτύπου. Κατά τη διάρκεια της παραμονής του πατέρα στο σπίτι τα παιδιά μπορεί να δώσουν μεγαλύτερη έμφαση στους ρόλους των φύλων τους μέσα σε προσπάθεια να κερδίσουν την αποδοχή του πατέρα (Biller 1971, Head and Rekers 1979).

Υπαρκτά γεγονότα αποδεικνύουν ότι αυτό το είδος ζωής (Life-Style) των συνεχών αποχωρισμών και συναντήσεων μπορεί να προκαλέσει σοβαρές διαταραχές στις προσωπικότητες των παιδιών (H.C. Cubbin et al, 1976). Για παράδειγμα, τα παιδιά των ναυτικών τα οποία παραπέμφθηκαν για ψυχιατρική εκτίμηση ήταν αντικοινωνικά, ανυπάκουα και ανταγωνιστικά.

Οι αιτίες αυτών των προτύπων συμπεριφοράς είναι ότι τα παιδιά των ναυτικών θα πρέπει να αντιμετωπίσουν ένα Shift από άτομα που έχουν την εξουσία κάθε λίγους μήνες, μία κατάσταση που τους μπερδεύει. Η ανυπακοή τους και η ανταγωνιστικότητα είναι στη πραγματικότητα ένας τρόπος για να ελέγχουν τα όρια προκειμένου να μάθουν ποιές συμπεριφορές είναι αποδεκτές. Ήερικά παιδιά μπορεί να μην εξωτερικεύσουν αυτή τη σύγχυση που αισθάνονται κατά την διάρκεια των παιδικών τους χρόνων, αλλά να εκδηλώσουν μη συνεργάσιμες και ανταγωνιστικές συμπεριφορές κατά τη διάρκεια της ενηλικίωσης τους (Scott and Senay, 1973).

Παρακάτω, θα επιχειρήσουμε μια λεπτομερή ανασκόπηση της βιβλιογραφίας που διαπραγματεύεται την απουσία του πατρικού προτύπου από την οικογένεια, δίνοντας έμφαση στη ψυχαναλυτική θεώρηση αυτού του φαινομένου. Τελειώ-

νοντας, πραγματοποιείται η παράθεση στοιχείων από μελέτες και έρευνες που αναφέρονται στο είδος της προσωρινής απουσίας του πατέρα. Σε αυτό το σημείο, πρέπει να τονίσουμε την έλλειψη αρκετών στοιχείων πάνω σε αυτό το εξατομικευμένο είδος απουσίας. Το θέμα καλύπτεται, κυρίως, με πληροφορίες που αφορούν, γενικότερα, την απουσία του πατέρα και τις επιπτώσεις του στην οικογένεια.

3. Η απουσία του πατέρα

2.1. Αναφορά σε μελέτες που διαπραγματεύονται την πατρική αποστέρηση και τις επιπτώσεις της.

Αρκετοί συγγραφείς έχουν παρατηρήσει την έλλειψη ερευνών πάνω στο ρόλο του πατέρα στην ανάπτυξη του παιδιού (Anderson 1986, Boyd, 1985 Lamb & Stevenson 1978, Drages 1978). Στην πραγματικότητα η σπουδαιότητα του ρόλου του πατέρα έχει υποτιμηθεί, αφού είχε θεωρηθεί ότι ο πατέρας έχει μικρή αλληλεπίδραση με τα παιδιά του (Lamb and Stevenson, 1978) και ότι είναι συγκριτικά λιγότερο σημαντικός απ' ότι η μητέρα.

Η έρευνα για το ρόλο του πατέρα στην οικογένεια ξεκίνησε με τη μελέτη των αρνητικών στοιχείων του. Προηγήθηκε η μελέτη των επιπτώσεων της απουσίας του από την οικογένεια του. Ενώ η παρουσία του είχε αγνοηθεί, τα αποτελέσματα της απουσίας του ήταν αδύνατο να αγνοηθούν γιατί ήταν σοβαρά και συχνά ορατά.

Η συγκεκριμένη στρατηγόηση των ανδρών στους παγκόσμιους πολέμους έδωσε αφορμή μια σειρά μελετών με θέμα τις επιπτώσεις της απουσίας τους στην οικογένεια και ιδιαί-

τερα στην ανάπτυξη των παιδιών. Τα παιδιά που δεν γνώρισαν τον πατέρα, αφού η μητέρα τους ήταν έγκυος ενώ εκείνος είχε πάει στον πόλεμο, ήταν αγχώδη και εξαρτημένα από τη μητέρα τους. Διαπιστώθηκε ότι η πατρική απουσία και η ανεπαρκώς πατρική λειτουργία σχετίζεται με ψηλά επίπεδα άγχους στα παιδιά. Το άγχος αυτό συνδυάζεται με χαμηλή αυτοεκτίμηση, ανασφάλεια στα διαπροσωπική επικοινωνία και με δυσκολίες στην τήρηση υποχρεώσεων και συμφωνιών. Αυτές συχνά συνεπάγονται χαμηλή ακαδημαϊκή και επαγγελματική επίδοση και συγκρούσεις με μορφές κυρίως π.χ. δάσκαλοι, καθηγητές, διευθυντές, αστυνομία κ.λ.π.

Πρώτος ο S. Freud (1905) στην εργασία του "Τρία δοκίμια πάνω στη σεξουαλικότητα" αναφέρεται στην ένταση και την έκταση του άγχους, που μπορεί να αναπτύξει το παιδί όταν βιώνει την πατρική αποστέρηση. Με την απουσία του πατέρα, λείπει, αυτός που θα μιλούσε για έλεγχο, που θα έθετε όρια στη σχέση του παιδιού με τους άλλους, γεγονός που μπορεί να οδηγήσει στη διαμόρφωση χαυτικής συνείδησης στις σχέσεις του με το περιβάλλον.

Οι Stoll και οι συνεργάτες του (1954), μελέτησαν παιδιά ηλικίας 4 έως 8 χρόνων, που ο πατέρας τους έκανε στρατιωτική θητεία στη διάρκεια των δύο πρώτων χρόνων της ζωής τους. Τα παιδιά αυτά είχαν πολύ περισσότερο άγχος από τα συνομήλικα τους που είχαν μεγαλώσει με την παρουσία των δύο γονιών.

Η A. Freud και η Dorothy Bureingham (1944) και αργότερα ο Neubayer υπογράμμισαν ότι οι φαντασιώσεις που ανα-

πτύσουν τα παιδιά σχετικά με την απουσία του πατέρα τους έχουν σημαντικές επιπτώσεις στη ψυχική ζωή και την ανάπτυξη τους. Το άγχος που προκαλεί η απουσία του πατέρα επιτείνεται από την αννοησία του για τα αίτια της απουσίας του και αν ο πατέρας είναι καλά, καθώς και από το αίσθημα κατωτερότητας ως προς του συνομήλικους του, που ζουν με τον πατέρα τους (Biller 1981).

Η ένταση και η έκταση των επιπτώσεων της πατρικής αποστέρησης στο παιδί επηρεάζεται από πολλούς παράγοντες οι σημαντικότεροι αφορούν τη μητέρα, την ποιότητα της σχέσης της με το παιδί και τη στάση της απέναντι στην απουσία του συζύγου της, συχνά, η πατρική αποστέρηση, φυσική ή συναισθηματική, προκαλεί σοβαρές δευτερογενείς επιπτώσεις. Η αντιστασμιστική τάση της μητέρας να καλύψει την απουσία και τον ρόλο του πατέρα επηρεάζεται από τις προσδοκίες της, από το μητρικό ρόλο της αλλά και από το άγχος, που προκαλεί στην ίδια η απουσία του συζύγου της και μπορεί να καταλήξει σε υπερπροστατευτική στάση όχι ευασχόλησης με το παιδί.

Πρόσφατα παραδείγματα που ενισχύουν αυτές τις απόψεις περιλαμβάνουν τα ευρήματα του Jensen, Grogan, Xenakis και Bain (1989). Αυτοί οι συγγραφείς έλεγχαν τη μητρική ψυχοπαθολογία και τους οικογενειακές παράγοντες κατά τη διάρκεια της απουσίας του πατέρα και δεν βρήκαν καμία διαφορά ανάμεσα στην απουσία του πατέρα και την παρουσία του πατέρα. Hiew (1992) βρίσκει απ' το περιεχόμενο της απουσίας του πατέρα είναι αρνητικό όταν οι μητέρες αντιλαμβάνονται την απουσία του πατέρα ως ένα μέ-

ρος ενός ολοκληρωτικού μειονεκτήματος στην κοινωνική υποστήριξη. Οι Herzog και Sudia (1972) ήταν ανάμεσα στους πρώτους ερευνητές που ασκούσαν κριτική στην απουσία του πατέρα, ερευνώντας ότι οι σημαντικότεροι παράγοντες στην επίδραση της απουσίας του πατέρα μπορεί να είναι το επιπροσθέτο άγχος που βιώνει η οικογένεια στην απώλεια του πατέρα, παρά η ίδια η απουσία του. Ακολουθως, άλλοι ερευνητές παρατήρησαν ότι το δεδομένο ερευνητικό ενδιαφέρον απέναντι στην απουσία του πατέρα αποτυγχάνει να εξηγήσει τις διαφορές που υπάρχουν ανάμεσα σε διαφορετικές ομάδες και δεν διευκύνει τη σχετική συνεισφορά της απουσίας του πατέρα στα άμεσα αποτελέσματα πάνω στο παιδί και στη σχέση της μητέρας - παιδιού (Levine 1993, Dederson 1976).

Περίληπτικά η έρευνα πάνω στην απουσία του πατέρα έχει αναδείξει μερικές σημαντικές πλευρές πάνω στην αρνητική επίδραση που ασκεί η απουσία του πατέρα στην ανάπτυξη των παιδιών. Εντούτοις, το ερευνητικό πεδίο υπολείπεται σε πραγματοποίηση ερευνών πάνω στα πιο εξειδικευμένα είδη απουσίας του πατέρα, απαντώντας στα ερωτήματα του "γιατί" και του πώς, ερωτήσεις δηλαδή σχετικές με τις επιδράσεις της απουσίας του πατέρα. Είναι λοιπόν απαραίτητη η εξέταση των πιο εξειδικευμένων θέσεων της πατρότητας παρά μια γενική θεώρηση του πατέρα ως υποκατάστατο της μητέρας.

3.2 Ψυχαναλυτική θεώρηση των επιπτώσεων του αποχωρισμού και της πατρικής αποστέρησης.

Ψυχαναλυτική ανάλυση.

Πάνω στη συγκεκριμένη θεματική περιοχή ο Γ (Χέγιερ) αναφέρει ότι ο οικογενειακός υποσιτισμός που προέρχεται από την απουσία του πατέρα οδηγούν στην μη ικανοποίηση των αναγκών του βρέφους. Έτσι τίθεται η έννοια μιας οικογενειακής παθολογίας, που οφείλεται σε μια συνολική διαταραχή και σε μια συγκινησιακή έλλειψη σχέσεων ανάμεσα στον πατέρα και το παιδί. Η προσωρινή απουσία του πατέρα, σύμφωνα με το συγγραφέα, προσβάλλει τον πυρήνα της οικογένειας με αποτέλεσμα να γίνεται λόγος για εγκαταλειπτικά παιδιά ή για νεύρωση εγκαταλείψεως (Γ. Γκέ 1950), για πείνα στοργής κ.τ.λ.

Στο κλινικό επίπεδο, τα υποκείμενα αυτά παρουσίασαν αργότερα ένα σταθερό συναίσθημα διάψευσης, μια συναισθηματική πείνα που προσδιορίζει μια απληστία για στοργή ή μια προφανή απόσπαση και που εκδηλώνεται είτε με μια στάση σφόδρας διεκδικήσεως, είτε με μια στάση μικρότερης ή μεγαλύτερης εξαρτήσεως τόσο απέναντι στην κοινωνία όσο και απέναντι στο συζυγικό σύντροφο.

Οι στάσεις αυτές θέλουν να πληρώσουν την έλλειψη που άφησε την ανεπανάληπτη σφραγίδα της στο βίωμα του υποκειμένου. Σε αυτές ακριβώς τις μακρινές συνέπειες των πρώτων αυτών στερήσεων αναφέρονται σήμερα οι έρευνες. Στις σοβαρές περιπτώσεις είναι καμιά φορά αδύνατη η πλήρωση αυτής της θεμελιώδους ελλείψεως που μπορεί να

εκφρασθεί τόσο με μια σωματική ευμεταβλητότητα όσο και να εκδηλωθεί με μια αδυναμία συνάφειας κοινωνικοποιημένων σχέσεων με τον άλλον. (Victor Smirnof, Η ψυχανάλυση του παιδιού.

Η σοβαρότητα που απορρέει από παρόμοιες καταστάσεις κατά τις οποίες το υποκείμενο καθηλωμένο "μέσα σ' ένα είδος τραγικής συμπίεσης" απ' όπου κανείς δεν μπορεί να το βγάλει, θέλει με κάθε τρόπο να πληρώσει αυτή την πρωταρχική έλλειψη, εμφανίζεται δε καθαρά, όταν αντιμετωπίζουμε τους ψυχολογικούς παράγοντες του παραστρατήματος.

Μερικές παρατηρήσεις είναι ενδεικτικές της χρησιμοποίησής που γίνεται από την ψυχανάλυση της έννοιας της ελλείψεως. Από τη μια ο Ρεκαμιέ διακρίνει καθαρά την παθολογία των στερήσεων και την νεύρωση. Η στέρηση εισάγει στη ζωή του παιδιού μια αρχική έλλειψη, από την οποία το υποκείμενο δεν μπορεί να βγει παρά μειωμένο. Σε καμιά περίπτωση δεν πρόκειται για μια συγκρουσιακή διάφευση των επιθυμιών που θα ήταν δυνατόν το παιδί να την ξεπεράσει και που η λύση της, όπως κατά το οιδιπόδειο σύμπλεγμα, θα μπορούσε να αποτελέσει μια εμπειρία δημιουργικά πλαστική.

Η διάφευση που συναντάμε στο νευρωτικό δεν έχει ποτέ την αυθεντικότητα αυτής της πραγματικής στερήσεως. Από την άλλη, η σχέση με τους γονείς, που διατηρείται κατά τη νεύρωση επιτρέπει στο υποκείμενο, να εισαχθεί μέσα στη φανταστική λειτουργία των ταυτίσεων, κατάσταση από την οποία το παιδί που δοκιμάζει την έλλειψη, μένει

ακριβώς αποκλεισμένο.

Ακόμη, πρέπει να υπογραμμίσουμε τον κίνδυνο που υπάρχει στην περίπτωση που θα θελήσουμε να αποδώσουμε στην έννοια της στερήσεως ένα ρόλο πρωταρχικό και μάλιστα αποκλειστικό. Αυτό θα σήμαινε ότι επανερχόμαστε στη "τραυματική" σύλληψη της νεύρωσης, ενώ στην πραγματικότητα επενεργούν και παρόμοιοι παράγοντες.

Πάνω σε αυτά, ο Τσιάντης προσθέτει ότι το παιδί όπου αποχωρίζεται τον πατέρα του, βιώνει στην πραγματικότητα έναν στερητικό πατέρα, που διαθέτει ελάχιστο χρόνο για την κάλυψη των αναγκών του. Το παιδί τότε θα μεγαλώσει ενδοβάλλοντας αυτήν την εικόνα και θα επαναλάβει τα ίδια με το δικό του ρόλο ως πατέρας, δηλαδή ο κύκλος στέρησης επαναλαμβάνεται (Σύγχρονα θέματα Παιδοψυχιατρικής, σ. 110).

Τελειώνοντας, ο Τσιάντης τονίζει τα εξής: "Δε θα πρέπει κανείς να ελαχιστοποιήσει τη σημασία των πρώτων συναισθηματικών αποστερήσεων και τις σαθρές ταυτίσεις της αρχής της ζωής και της λανθάνουσας περιόδου. Ούτε τις καθηλώσεις της λιβιδούς και της επιθετικότητας σε πρώιμα στάδια εξέλιξης του ατόμου. Οι γονείς έχουν ένα ρόλο σημαντικό και αμετάκλητο σε όλες αυτές τις διεργασίες που προηγήθηκαν. Το παιχνίδι, όμως, παίζεται ακόμα κατά τη διάρκεια της εφηβείας. Ο ωριμοποιός ρόλος των νέων διαδοχικών ταυτίσεων μπορεί να είναι ουσιαστικός και δεν πρέπει να υποτιμηθούν οι διορθωτικοί μηχανισμοί που διαθέτει το ΕΓΩ".

(Σύγχρονα θέματα παιδοψυχιατρικής, περί ταυτίσεων στην

εφηβεία).

3.3 Η προσωρινή απουσία του πατέρα από το σπίτι.

Ο ναυτικός αποτελεί ένα εξειδικευμένο είδος απουσίας του πατέρα που αξίζει μεγαλύτερη "μνεία". Ο πατέρας ναυτικός απουσιάζει από το σπίτι του 6-12 μήνες, αφήνοντας την οικογένειά του μόνη της κατά τη διάρκεια της ναυτολόγησής του.

Πρόκειται, λοιπόν, για ένα είδος προσωρινής απουσίας και όχι μόνιμης, όπως θεωρείται ο θάνατος του πατέρα.

Όσον αφορά, λοιπόν, τη συγκεκριμένη θεματική περιοχή οι έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί είναι περιορισμένες, με αποτέλεσμα να μην έχει γίνει σαφές το τι αλλαγές συμβαίνουν στις οικογενειακές σχέσεις κατά τη διάρκεια της ναυτολόγησης. Συγκεκριμένα, δεν έχουν πραγματοποιηθεί αντίστοιχες ψυχοκοινωνικές έρευνες στον Ελληνικό χώρο. Απλώς, το μόνο που βρέθηκε κατόπιν χρονοβόρου διερεύνησης των γνώσεων στη συγκεκριμένη θεματική περιοχή ήταν κάποιες επισημάνσεις και διαπιστώσεις εμπειρογνομόνων (Κ.Α., παιδοψυχιάτρου, ψυχολόγους, κ.λ.π) για την πιθανότητα ύπαρξης συναισθηματικών, γνωστικών και ψυχοπαθολογικών προβλημάτων στα παιδιά των ναυτικών λόγω απουσίας του πατέρα. Όσον αφορά την αντίστοιχη ανακοίνωση της σχετικής βιβλιογραφίας και των ερευνών που έχουν πραγματοποιηθεί στο εξωτερικό μέσω του Εθνικού Κέντρου Τεκμηρίωσης + και του αντίστοιχου τμήματος τεκμηρίωσης Φ.Π.Ψ. Πανεπιστημίου, βρέθηκαν ορισμένα στοιχεία από έρευνες που είχαν πραγματοποιηθεί

κατά το πλείστον στην Αμερική και αναφέρονται παρακάτω. Οι Abbe, Naylor, Gawin, Spanner ασχολήθηκαν με το θέμα της προσωρινής απουσίας του πατέρα στα παιδιά των ναυτικών και της χρήσης υπηρεσιών ψυχικής υγείας. Η συγκεκριμένη έρευνα δεν παρατήρησε ωστόσο καμιά διαφορά στη χρήση υπηρεσιών ψυχικής υγείας ανάμεσα στις ομάδες ελέγχου και μελέτης, που βασίστηκε στη μεταβλητή των χρονικών περιόδων που ο πατέρας βρισκόταν στο σπίτι. (Annual Uniformed Services Pediatrics Seminal. (1985)).

Ακόμη, οι Levai, Kaplan, Ackermann και Hammock μελέτησαν τα αποτελέσματα της απουσίας του πατέρα στη ψυχιατρική νοσηλεία των παιδιών των ναυτικών. Συγκεκριμένα, εξέτασαν το αν η παρατεταμένη απουσία του πατέρα ναυτικού από το σπίτι του ευθύνεται για κάποιο ειδικό ποσοστό ψυχιατρικής νοσηρότητας. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της συγκεκριμένης έρευνας, η απουσία του πατέρα ναυτικού θέτει τα παιδιά αυτού του είδους οικογένειας σε επικινδυνότητα ψυχιατρικής νοσηλείας, αλλά κυρίως στις οικογένειες όπου υπήρχε μονάχα ένας γονέας ή μια μητριά. Η εργασία του πατέρα ναυτικού μπορεί να δημιουργήσει μια οικογενειακή δομή (Military Medicine (104, 106) 1995.

Ο Johnson Brad ερεύνησε τις επιδράσεις της μη συμμετοχής του πατέρα, τις επιδράσεις, την αιτιολογία και τρόπους επίλυσης. Η απουσία του πατέρα ευθύνεται για τη δημιουργία προβλημάτων συμπεριφοράς, συναισθηματικών και γνωστικών δυσλειτουργιών και προβλήματα ταυτότητας φύλου (Journal of Psychology + Christianity, 301-311

1993).

Η Schaougold Marilyn αναφέρθηκε στη συσχέτιση που υπάρχει ανάμεσα στη προσωρινή απουσία και την εμφάνιση της εξουσίας. Εντοπίζεται η αναγκαιότητα ύπαρξης μιας θερμής σχέσης με το πατέρα, ενώ παράλληλα και άλλοι παράγοντες παίζουν καθοριστικό ρόλο στη ρύθμιση της εγκότριας, όπως είναι η αντίδραση της μητέρας στην απουσία του πατέρα, η συμπεριφορά στο παιδί, το διάστημα απουσίας του ναυτικού (Child Uelkate 1977) (386-394).

Οι Gromley Frauf. E και Blumenthal Ronalds στην έρευνα της "Οι αντιδράσεις των παιδιών στην προσωρινή απουσία του πατέρα", αναγνωρίζουν ότι ο χωρισμός από τον έναν γονέα είναι ένας σημαντικός παράγοντας στην ανάπτυξη ενός παιδιού. Οι περίοδοι αποχωρισμού με τον πατέρα ευθύνονται για την εμφάνιση ψυχοπαθολογίας στα παιδιά (American Journal of Dsychiatry, 778-782, 1973.

Ο Rederson (1966) αναφέρεται στο ότι ο χωρισμός με τον πατέρα-ναυτικό φαίνεται να έχει ένα έντονο αρνητικό αποτέλεσμα πάνω στα παιδιά (Group counselling for Many Children, D 373).

Τέλος, οι Spelike, Zelago, Kegan & Koteleluck παρατηρούν ότι η επιστροφή του πατέρα ναυτικού μπορεί να αποτελέσει μια τρομακτική εμπειρία για τα παιδιά του.

Παρακάτω, θα συνεχίσουμε με μια λεπτομερής αναφορά στις επιπτώσεις της απουσίας του πατέρα απ' την οικογένεια, οι οποίες διακρίνονται σε συναισθηματικές, γνωστικές, ψυχοπαθολογικές, σε προβλήματα συμπεριφοράς και ταυτότητας φύλων.

4. Επιπτώσεις της πατρικής απουσίας στην ψυχική ανάπτυξη του παιδιού.

4.1. Συναισθηματικά προβλήματα

Τα παιδιά που βιώνουν την προσωρινή απουσία του πατέρα, ειδικότερα όταν συμβαίνει πριν την ηλικία των έξι είναι πολύ πιθανόν να εκδηλώσουν μεγαλύτερη ένταση στο θυμό ή στη μοναχικότητα, χαμηλότερη αυτοεκτίμηση (Parish and Taylor, 1979), μεγαλύτερη τάση εξάρτησης (Parish and Munn, 1981) μεγαλύτερη εξωτερίκευση στον έλεγχο (Parish and Munn, 1985), και συγκεκριμένες καταστάσεις όπως είναι οι επιάλτες, η ενούρηση, η απόσυρση, οι φόβοι και παράπονα για σωματικούς πόνους. (Lowenstein, 1986). Ο Gulati και Singh (1978) παρατήρησαν σοβαρότερα συμπτώματα όπως είναι η συναισθηματική αστάθεια και η διαπροσωπική απόσυρση, συμπτώματα που παρατηρούνται πιο έντονα στα αγόρια απ' ό τι στα κορίτσια.

Περαιτέρω, όσον αφορά τη συχνότερη σεξουαλική συμπεριφορά που διαπιστώθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο, έχει παρατηρηθεί η εκδήλωση μεγαλύτερης αννοσίας και άγνοιας, απ' ό τι σε μια ομάδα ομολόγων (Fleck et al, 1980). Κατ' επέκτασιν, όταν τα κορίτσια δέχονται την εμπειρία της απουσίας του πατέρα πριν από τα πέντε, έχει διαπιστωθεί ό τι έχουν μεγαλύτερη ανάγκη για κοινωνική αποδοχή (Eberhardt and Schill, 1984) και φαίνεται ό τι υπάρχει μεγαλύτερη πιθανότητα για να διαγνωστεί κάποια Οριακή Διαταραχή της Προσωπικότητας αργότερα στη ζωή (Soth, Levy, Wilson and Gimse, 1989).

Οι έρευνες, λοιπόν, που αναφέρονται στην προσωρινή απουσία του πατέρα, ιδιαίτερα όταν εντοπίζεται πριν από τα πέντε, συνδέονται με την εμφάνιση σοβαρών συναισθηματικών επιπτώσεων στα αγόρια και στα κορίτσια.

Επίσης, αυτά τα αποτελέσματα είναι δυνατόν να διαφοροποιούνται ανάλογα, με κοινωνικό - οικονομικούς παράγοντες.

Οι Lonh and Sawray πραγματοποίησαν μια έρευνα πάνω στα αποτελέσματα της απουσίας του πατέρα σε Η. αγόρια και κορίτσια.

[10-258-262] Το δείγμα το αποτελούσαν μία πειραματική ομάδα 40 μητέρων παιδιών, στην οποία ο πατέρας απουσίαζε και μια ομάδα ελέγχου 40 μητέρων - παιδιών, των οποίων ο πατέρας ήταν παρών. Σε όλες τις οικογένειες ο πατέρας απουσίαζε τουλάχιστον εννέα μήνες τον χρόνο. Οι πατέρες αυτών των οικογενειών εργαζόντουσαν ως ναυτικοί παραπάνω από δύο χρόνια.

"Οι ακόλουθες υποθέσεις πραγματοποιηθήθηκαν και υποστηρίχτηκαν από τα αποτελέσματα. 1) Περισσότερα αγόρια των οποίων ο πατέρας απουσίαζε θα έδειχναν μεγαλύτερη ανωριμότητα 2) Θα ήταν ανασφαλή σε σχέση με την ταύτιση με το πατρικό πρότυπο απ' ότι τα αγόρια των οποίων ο πατέρας ήταν παρών.

Οι Dayne και Kussen προσδιόρισαν την ταύτιση κατά αυτόν τον τρόπο "Ένα παιδί δίνει τη συναισθηματική του εγγύτητα σε έναν από τους δύο γονείς και θα προσπαθήσουν να διαμορφώσουν στη δική του ζωή τις ιδέες, τη συμπεριφορά του γονέα με τον οποίο έχει ταυτιστεί

[11:358]. Στην έρευνα τους με έφηβα αγόρια, ο τρόπος προσκόλλησης του αγοριού στον πατέρα του, στη μητέρα του και στους γονείς του ως μονάδα αξιολογήθηκε. Ηια σημαντική σχέση ανάμεσα σε "υψηλή ταύτιση και αντίληψη του πατέρα ως μια φιγούρα ζεστή και θερμή" τονίστηκε από την έρευνα. Τα αποτελέσματα της έρευνας των Lynn και Sawrey δείχνουν τη σπουδαιότητα της διαθεσιμότητας του πατέρα στο παιδί προκειμένου το παιδί να σχηματίσει ουσιαστικές κοινωνικές σχέσεις με ενήλικες και άτομα της ίδιας ηλικίας. Ακόμη, αρκετές έρευνες έχουν επικεντρωθεί πάνω στις προϋποθέσεις της ψυχολογικής δυσπροσαρμοστικότητας. Πολλές μελέτες αποδεικνύουν ότι τα παιδιά που ο πατέρας τους απουσιάζει είναι πολύ πιθανόν να επιδείξουν ψυχολογική δυσπροσαρμοστικότητα. (Biller, 1981).

Οι Crumley και Blumenthal θεωρούν ότι το περιεχόμενο της απουσίας του πατέρα είναι ένας σημαντικός παράγοντας στην συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών. Οι υποχρεωτικοί αποχωρισμοί στους οποίους υποβάλλεται το παιδί του Ηαυτικού έχουν οδηγήσει σε κλινικές παρατηρήσιμες αντιδράσεις στα παιδιά. Πληροφορίες που συγκεντρώθηκαν από 200 παιδιά και γονείς δείχνουν ότι οι αποχωρισμοί μεγάλων περιόδων από τον πατέρα είναι ένας παράγοντας που επηρεάζει την ανάπτυξη του παιδιού και οδηγεί στην εμφάνιση διαταραχών στην προσωπικότητα. Θεωρείται απαραίτητη, λοιπόν, η παροχή της κατάλληλης θεραπευτικής παρέμβασης.

4.2 - Προβλήματα Συμπεριφοράς

Ένα από τα ευρήματα των θεωριών σχετικά με την προσωρινή απουσία του πατέρα είναι η συσχέτιση που υπάρχει ανάμεσα στην απουσία του πατέρα και την αντι-κοινωνική συμπεριφορά. (Anderson, (1968), Kelly and Baer(1969), Rickel and Laughher (1985), Siegman, (1966). Από την ηλικία των 12, η συχνότητα εμφάνισης διαταραχών συμπεριφοράς διακρίνει ως αίτιο την απουσία ή την παρουσία του πατέρα στα αγόρια. Τα αγόρια, των οποίων ο πατέρας απουσιάζει έχουν μεγαλύτερη συχνότητα εμφάνισης προβληματικής συμπεριφοράς απ' ότι τα αγόρια των οποίων ο πατέρας είναι παρών (Anderson, 1968). Κατ' επέκτασιν, τα αγόρια στα οποία ο πατέρας απουσιάζει έχουν μεγαλύτερη πιθανότητα να γίνουν παραβάτες (Kelly and Baer, 1969). Αυτά τα αποτελέσματα μπορεί να είναι εντονότερα όταν η απουσία του πατέρα ξεκινά πριν την ηλικία των επτά χρόνων. Τα αγόρια έχουν μεγαλύτερη πιθανότητα να λειτουργήσουν με συμπεριφορές όπως είναι η επιθετικότητα, η αποχή από το σχολείο, χρήση ναρκωτικών μετά την απώλεια του πατέρα τους. Όσον αφορά τις επιδράσεις που ασκεί η απουσία του πατέρα στα κορίτσια έχει βρεθεί ότι συνδέεται με περισσότερο συχνή και ανεξέλεγκτη σεξουαλική ζωή.

Οι ερευνητές έχουν συμπεράνει ότι η απουσία του πατέρα κατά τη διάρκεια της παιδικής ηλικίας συνεισφέρει στο σχηματισμό του χαρακτήρα και σε υψηλότερες συχνότητες προβλημάτων συμπεριφοράς. Κατ' επέκτασιν, αυτή η επίδραση είναι εντονότερη όταν συμβαίνει κατά τη διά-

ρκεια μικρής ηλικίας (Kelly and Baer, 1969).

Οι Down και Bieliauskous (1985) πρόσφεραν μερικές ακόμη θέσεις πάνω στο θέμα, βρίσκοντας ότι στα αγόρια, στα οποία ο πατέρας απουσίαζε είχαν χαμηλότερα επίπεδα ηθικής ανάπτυξης απ' ότι τα αγόρια στα οποία ο πατέρας ήταν παρών.

Τα παιδιά και ειδικότερα τα αγόρια των οικογενειών από τις οποίες λείπει ο πατέρας, έχουν περισσότερες πιθανότητες να αντιμετωπίσουν δυσκολίες στην κοινωνική τους ανάπτυξη και προσαρμογή, από τους συνομιλικούς των οικογενειών με παρόντα πατέρα (Biller et all, 1971, Blanchard et all, 1971).

Σε αντίστοιχα συμπεράσματα έχει καταλήξει η έρευνα της Μ. Ρεπαπή για την κοινωνικοποίηση των εφήβων στη χώρα μας.

Αρχικά, οι δυσκολίες στις διαπροσωπικές σχέσεις και η ανάπτυξη της ψυχοπαθητικής προσωπικότητας στους νεαρούς παραβάτες είχαν συνδεθεί με την απουσία της μητέρας και με τη μειωμένη μητρική φροντίδα. Αργότερα, όμως δόθηκε έμφαση και στις συνέπειες της πατρικής αποστήρησης.

Μεταγενέστερες έρευνες έδειξαν ότι η πρώιμη πατρική απουσία είναι πιο συχνή από τη μητρική στις περιπτώσεις εκδήλωσης της παραβατικής συμπεριφοράς, ιδιαίτερα στα αγόρια (Civeck and Clueck 1951, Siegman, 1966, Anderson, 1968).

Σε μελέτη δείγματος ανηλίκων παραβατών που είχαν παραπεμφθεί σε Ιατροπαιδαγωγικές Υπηρεσίες, διαπιστώθη-

κε ίση συχνότητα πατρικής και μητρικής αποστέρησης.
(Warren, 1957).

Η Miller (1958), υποστήριξε ότι η αντικοινωνική συμπεριφορά των αγοριών που έχουν υποστεί πατρική αποστέρηση, συμβαίνει συχνότερα στις χαμηλές κοινωνικές τάξεις και συχνά αποτελεί προσπάθεια να αποδείξουν ότι είναι "άνδρες".

Η "εγκατάλειψη και η απόρριψη από τους γονείς" ήταν τα βασικά χαρακτηριστικά της ζωής των παραπτωματικών παιδιών και εφήβων στη χώρα μας (Παπαθεοφίλου και Χαρβάτη, 1964).

Ο Hoffman (1981), έχει χαρακτηρίσει "δηλητηριώδη" την επίδραση της απουσίας του πατέρα στην ηθική ανάπτυξη των αγοριών και σημειώνει: "είναι χαμηλότερης ηθικής, περισσότερο επιθετικά και γίνονται συχνότερα παραβάτες από τους συνομιλικούς που ζουν με τους δύο γονείς".

Η επίδραση της απουσίας του πατέρα στη συμπεριφορά των κοριτσιών δεν έχει μελετηθεί τόσο όσο έχει μελετηθεί για τα αγόρια.

Σε μια μελέτη στην Αμερική, βρέθηκε ότι τα κορίτσια που ζούσαν χωρίς τον πατέρα τους ήταν περισσότερο ανασφαλή από τους μάρτυρες. Οι επιπτώσεις στην κοινωνική και συναισθηματική ανάπτυξη έχουν βρεθεί λιγότερο διάχυτες και επίμονες στα κορίτσια απ' ό τι στα αγόρια (Biller, 1974, Cox and Cox, 1978).

Οι Parish and Parish (1976), μελέτησαν τις διαφορές μεταξύ εφήβων αγοριών και κοριτσιών σε σχέση με το επί-

πεδο ανάπτυξης και εσωτερίκευσης της ηθικής σκέψης, σε περιπτώσεις που δεν υπήρχε έντονη η πατρική εικόνα στο σπίτι. Κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι όσο μεγαλύτερη είναι η απουσία του πατέρα, τόσο πιθανότερη είναι η μειωμένη ανάπτυξη της ηθικής σκέψης στους εφήβους συγκριτικά με τους συνομιλικούς τους.

4.3.Οι επιπτώσεις στις γνωστικές ικανότητες του παιδιού

Σε μια συγκεντρωτική ανασκόπηση της βιβλιογραφίας που σχετίζεται με την απουσία του πατέρα και τη γνωστική ανάπτυξη, ο Shin έδωσε λεπτομερώς μια ποικιλία των αποτελεσμάτων της απουσίας του πατέρα πάνω στις γνωστικές ικανότητες των παιδιών (όπως μετριάκες από τις ειδικές κλίμακες ευφυίας και επίδοσης). Αναφορικά, οι πληροφορίες από 30 μελέτες έδειξαν ότι στα παιδιά όπου οι αλληλεπιδράσεις με τον πατέρα τους είναι μειωμένες λόγω της προσωρινής τους απουσίας υπήρχε μια μείωση των γνωστικών τους ικανοτήτων. Πιο πρόσφατα, οι Riccivnti και Scarr (1990) δήλωσαν ότι σε μια μελέτη 1.044 δίχρονων παιδιών, στα οποία έγινε χρήση της Bailey Κλίμακας Ανάπτυξης, βρέθηκε ότι η γνωστική διαταραχή ήταν συνδεδεμένη με τους εξής δύο παράγοντες (α) χαμηλό βάρος γέννησης (β) την απουσία του πατέρα με όλους τους κοινωνικούς κινδύνους. Κατ' επέκτασιν, αυτές οι επιδράσεις δεν εμφανίζονται δευτερογενώς σε οικονομικούς παράγοντες. Mulken, Grain και Harrington (1992), ελέγχοντας το εισόδημα, βρήκαν ότι η απουσία του πατέρα επέφερε χαμηλότερα score στα test και βαθμούς απ' ότι

στα παιδιά που ο πατέρας ήταν παρών.

Δυσκολίες προσαρμογής στο σχολείο και χαμηλή ακαδημαϊκή επίδοση συνοδεύουν συχνά τα παιδιά και τους εφήβους που έχουν στερηθεί τον πατέρα τους.

Η διαπίστωση ότι η πατρική απουσία συμβαίνει πολύ πιο συχνά στις κατώτερες κοινωνικές τάξεις έστρεψε το ενδιαφέρον των ερευνητών στη μελέτη της σοβαρότητας των επιπτώσεων που υφίσταται το παιδί από την πατρική αποστέρηση σε συνάρτηση με την κοινωνικοοικονομική τάξη της οικογένειας. Διαπιστώθηκε ότι οι επιπτώσεις ποικίλουν ανάλογα με τη θέση του πατέρα σε κάθε κοινωνία. Όσο πιο ισχυρός και αδιαμφισβήτητος είναι ο ρόλος του σε μια κοινωνία τόσο περισσότερο επιζήμια είναι η απουσία του για το παιδί. (Coleman, et all, 1966).

Αντίθετα παλαιότερη εργασία έχει καταλήξει στο συμπέρασμα ότι "οι έφηβοι της μέσης κοινωνικής τάξης με εμπειρία πατρικής αποστέρησης έχουν καλή σχολική επίδοση εξ αιτίας των μητέρων τους. Αυτές, υποστηρίζει η εργασία δίνουν μεγαλύτερη έμφαση στην ακαδημαϊκή επιτυχία και τους πιέζουν προς την κατεύθυνση αυτή (Kohn, 1959). Αυτό, πιθανότατα συμβαίνει επειδή οι μητέρες της χαμηλότερης τάξης πρέπει να αντιμετωπίσουν σοβαρότερο κοινωνικοσυναισθηματικό και οικονομικό άγχος, που επηρεάζει την ικανότητά τους να καθοδηγήσουν σωστά το παιδί τους. Πάνω σε αυτό, αξίζει να αναρωτηθούμε πόσο ικανή μπορεί να είναι μία σύζυγος ναυτικού και μητέρα να καθοδηγήσει κατάλληλα τα παιδιά της, όταν είναι αναγκασμένη, εκ των πραγμάτων, να υποστεί τους πολύμορφους

στρεσογόνους παράγοντες της καθημερινής της ζωής.

Άλλες μελέτες έδειξαν ότι το υψηλό κίνητρο για τη μάθηση και το σχολείο αναπτύσσεται όταν υπάρχουν δύο γονείς σε μια οικογένεια που είναι θερμοί, μη ελεγκτικοί ενθαρρύνουν την ανεξαρτησία. (Radin, (1976, 1981), Rosey and Dandrade (1959) Winterbottom 1958).

4.4 Η επίδραση της απουσίας του πατέρα στην ανάπτυξη της ταυτότητας του φύλου.

Από την παιδική ηλικία, οι γονείς και ειδικότερα ο πατέρας παίζουν σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη της ταυτότητας του φύλου. (Lamb 1977 α, 1981, Darke and Sawin, 1977). Αυτό μπορεί να διευκολύνει την επίκτηση της ταυτότητας του φύλου, που φαίνεται να συμβαίνει στα πρώτα δύο με τρία χρόνια της ζωής (Honey and Ehratott, 1972). Η "ταυτότητα του φύλου" περιλαμβάνει μαζί τις θεωρητικές γνώσεις πάνω στο φύλο και τη συνειδητοποίηση του τι εμπεριέχει καθώς επίσης και τη ψυχολογική ικανοποίηση για το φύλο του. Είναι σημαντικό, παράλα αυτά, ότι γνωρίσαμε λίγα πράγματα περί της ταυτότητας του φύλου. Οι περισσότεροι ερευνητές έχουν μελετήσει την "ταυτότητα του φύλου" στην έκταση στην οποία τα ενδιαφέροντα και οι στάσεις του ατόμου μοιάζουν με αυτά που η κοινωνία έχει συγκεκριμενοποιήσει για τα άτομα του κάθε φύλου. Κατά μέσο όρο, τα αγόρια των οποίων ο πατέρας απουσιάζει τείνουν να έχουν λιγότερες στερεοτυπικές αρσενικές στάσεις και ενδιαφέροντα απ' ότι αυτά τα αγόρια που ο πατέρας τους είναι παρών (Biller 1974 και

1981).

Οι περισσότεροι ερευνητές που δούλεψαν με παιδιά χρησιμοποίησαν κατά το πλείστον την "ΙΕ" κλίμακα. (Brown, 1956, 1957). Αυτά τα τεστ προϋπόθεταν ότι τα παιδιά επιλέγουν δραστηριότητες και ρούχα για μια αμφιλεγόμενη, όσον αφορά το φύλο, ζωγραφισμένη φιγούρα (it). Όσο πιο στερεοτυπικά ανδρικά ρούχα επιλέγονται (παντελόνια, όπλα, μοτοποδήλατα) τόσο μεγαλύτερος, θεωρείται ο "ανδρισμός". Όσο πιο στερεοτυπικά "θηλυκά" αντικείμενα επιλέγονται (κούκλες, φορέματα, μακρυά μαλλιά), τόσο υψηλότερη θεωρείται η θηλυκότητα ενός ατόμου. Εντούτοις, δεν υπάρχει λόγος να πιστέψουμε ότι όλα αυτά μας λένε κάτι για τη ταυτότητα του φύλου του ατόμου.

Οι έρευνες έχουν αναδείξει την ύπαρξη συσχέτισης ανάμεσα στην απουσία του πατέρα και στην υιοθέτηση του ρόλου του ανδρικού φύλου στα αγόρια (Lamb and Stevenson, 1978). Περιεκτικές ανασκοπήσεις πάνω στη σχετική βιβλιογραφία (Billler 1971, Stevenson and Black, 1988) συμπέραναν ότι η απουσία του πατέρα στα αγόρια μπορεί να τα οδηγήσει στο να δείξουν προσοχή στις ενήλικες γυναίκες απ' το να υιοθετήσουν τις παραδοσιακές αρσενικές συμπεριφορές. Αυτό το αποτέλεσμα παρατηρείται να συμβαίνει σε παιδιά, όπου η απουσία του πατέρα συνέπεσε πριν την ηλικία των πέντε.

Όταν ο πατέρας είναι σωματικά και ψυχολογικά απών ή αποστασιοποιημένος υπάρχει μεγαλύτερη πιθανότητα ομοφυλοφιλικής συμπεριφοράς στα παιδιά τους όταν αυτά φτά-

νουν στην ενηλικίωση. (Biller, (1971), Thompson, Schwarta, Mc Candless and Edwards (1975).

Ο Bennet (1984) βρήκε ότι οι άνδρες με θηλυπρεπή συμπεριφορά και οι γυναίκες με ανδροπρεπή συμπεριφορά είναι πιθανόν να βλέπουν τον πατέρα τους ως μη ενεργό συμμετέχον και συναισθηματικά αποστασιοποιημένο. Οι Kagel και Schilling (1985) θεωρούν ότι οι γιοί, μητέρων που έμειναν μόνοι τους μετά την απουσία του πατέρα τους ήταν συχνότερα ταξινομημένοι ως θηλυκοί στη σεξουαλική τους ταύτιση, απ' ότι οι γιοί μητέρων που είχαν ξαναπαντρευτεί. Τελικά, η ψυχοαναλυτική θέση αναφορικά με το σχετικό υλικό είναι αμφιλεγόμενο όσον αφορά την βιβλιογραφία της απουσίας του πατέρα (Burgner), συμπεραίνοντας ότι οι ψυχοσεξουαλικές δυσκολίες ή οι δυσκολίες ανάπτυξης ταυτότητας φύλου σχετίζονται με τη μη διαθεσιμότητα του πατέρα. Οι ψυχοσεξουαλικές δυσκολίες προέρχονται από τη συνάντηση του παιδιού με τον γονέα του αντίθετου φύλου (Nash, 1965).

Η συναισθηματική ανάπτυξη και ειδικά η ανάπτυξη της ταυτότητας του φύλου στο παιδί και στον έφηβο έχει ιδιαίτερα ευαίσθητη στην πατρική αποστέρηση. Έφηβοι που στερήθηκαν τον πατέρα τους κατά την ευαίσθητη περίοδο των πρώτων χρόνων της ζωής τους παρουσιάζουν προβλήματα στον προσανατολισμό του φύλου. (Barkley et ch, 1967, Biller 1986 b).

Ο Bach (1946) μελέτησε τις φαντασιώσεις παιδιών ηλικίας 6 -10 χρόνων για τον πατέρα τους, που έλειπε προσωρινά από το σπίτι όταν αυτά ήταν 1 έως 3 ετών. Οι

κωδικοποιημένες ιστορίες που έγραφαν τα παιδιά, αποκάλυψαν φαντασιώσεις αγοριών και κοριτσιών με θυληπρηπή τον πατέρα, γεγονός που δεν συνέβαινε στα παιδιά της ομάδας σύγκρισης που δεν είχαν στερηθεί τον πατέρα τους. Υπήρχαν προβλήματα στην ταυτοποίηση του φύλου αγοριών και κοριτσιών και στην έκφραση επιθετικότητας. Τα αγόρια ήταν λιγότερο επιθετικά απ' ό,τι οι μάρτυρες. Το ίδιο δε συνέβαινε στα κορίτσια.

Ο R. Barton (1972), ζήτησε από παιδιά που είχαν εμπειρία πατρικής αποστέρησης τα δύο πρώτα χρόνια της ζωής τους να ζωγραφίσουν ανθρώπινες μορφές. Διαπίστωσε ότι τα αγόρια δεν είχαν αρσενική αυτοεικόνα. Οι ζωγραφιές τους έδειχναν άντρες κοντούς με ασαφή χαρακτηριστικά, που δε ξεχώριζαν από τις γυναίκες. Οι διαφορές του δείγματος με την ομάδα σύγκρισης ήταν πολύ σημαντικές.

Μια αναδρομική μελέτη των εμπειριών των Κ.Α. που είχαν εργαστεί με έφηβους που είχαν στερηθεί τον πατέρα τους κατέληξε στο συμπέρασμα ότι τα αγόρια είχαν πολύ περισσότερο άγχος για τις σχέσεις των δύο φύλων και τις σεξουαλικές σχέσεις και ήταν συχνότερα θυληπρηπή απ' ό,τι τα αγόρια - μάρτυρες που δεν είχαν στερηθεί τον πατέρα τους (Stefens, 1961).

Η φυσική απουσία του πατέρα και η ανεπαρκής πατρική λειτουργία -όταν είναι παρών αλλά για κάποιο λόγο δεν ανταποκρίνεται ικανοποιητικά στο ρόλο του - συνήθως συνεπάγεται την ανάπτυξη έντονων εξαρτητικών σχέσεων των παιδιών από τις μητέρες τους. Το γεγονός αυτό επιδρά

αρνητικά στο είδος και την ποιότητα των σχέσεων που θα δημιουργήσουν στο μέλλον. Οι ενήλικες με ιστορικό πατρικής αποστέρησης τείνουν να αντιμετωπίσουν δυσκολίες στις οικογενειακές σχέσεις. Έχουν συχνότερα συγκρούσεις στο γάμο και διαζύγια. (Hilgard et al, 1960).

Οι επιπτώσεις της απουσίας του πατέρα στα κορίτσια εκδηλώνονται συχνότερα την περίοδο της εφηβείας, με δυσκολίες στις σχέσεις τους με τους άνδρες και στη δημιουργία δεσμού (Hetherington, 1972, Lamb et al 1972).

Βέβαια, η απόκτηση του ρόλου του φύλου είναι κάτι που δεν επηρεάζεται μονάχα από τη γονεϊκή συμπεριφορά. Από τα προσχολικά χρόνια, μέχρι και την εφηβεία, τα παιδιά δέχονται σημαντικές επιδράσεις από τα άτομα της ίδιας ηλικίας. (Fagot, (1977), Fagot and Patterson (1969), Lamb, Easterbrooks and Holden (1980), Lamb and Roonarine, (1979), Vash and Sternglanz, (1977) καθώς επίσης και από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Κατ' επέκτασιν διαφωνία σχετικά με το νόημα των μετρήσεων του ρόλου του φύλου της θηλυκότητας και του ανδρισμού περιορίζουν αυστηρά την ερμηνεία των ερευνών πάνω σε αυτή την περιοχή (Pleck, 1981). Με άλλα λόγια, υπάρχει η περίπτωση τα παιδιά πατέρων που είτε δεν έχουν διαμορφώσει σωστά την ταυτότητα του φύλου τους είτε είναι αποστασιοποιημένος, να μην έχουν σημαντικές συνέπειες.

4.5. - Ψυχοπαθολογικές Εκδηλώσεις

Η απουσία του πατέρα από την οικογένεια έχει αναφερθεί σαν αιτιολογικός παράγοντας σε μια σειρά από ψυχοπαθολογικές καταστάσεις που παρουσιάζει το παιδί ή ο έφηβος. Οι ελλείψεις στη διαδικασία της κοινωνικοποίησης, με την απουσία αυτού που θα θέσει τα όρια στις σχέσεις του παιδιού και θα του μιλήσει για αυτοέλεγχο, η εξαρτητική σχέση με τη μητέρα και τα συνεκόλουθα συναισθηματικά προβλήματα έχουν συνδεθεί με την εκδήλωση ψύχωσης, συναισθηματικών διαταραχών, διαταραχών προσωπικότητας και συμπεριφοράς κατάθλιψης και απόπειρων αυτοκτονίας καθώς και με την εμφάνιση διαφόρων ειδικών συμπτωμάτων, όπως η ενούρηση, η εγκοπρική κ.α. τόσο στην παιδική όσο στην εφηβική και την ενήλικη ζωή.

Οι ερευνητικές εργασίες είναι δύσκολο να συνοψιστούν γιατί είναι πολλές και διαφέρουν μεταξύ τους ως προς τη μεθοδολογία και την κοινωνική-πολιτιστική παρέλευση των δειγμάτων.

Έχει διαπιστωθεί σημαντική συσχέτιση της πατρικής αποστέρησης με την εμφάνιση συναισθηματικών διαταραχών και τάσεων αυτοκτονίας στο παιδί και τον έφηβο (Greer, 1964, Nichol, 1964, Dortap et all 1965).

Οι Gaultier και οι συνεργάτες (1965), βρήκαν την απουσία του πατέρα στο 40% του δείγματος 400 ατόμων ως 21 χρονών που είχαν αποπειραθεί αυτοκτονία.

Σημαντικά είναι η συσχέτιση που έχει διαπιστωθεί ανάμεσα στην απουσία του πατέρα και στην εμφάνιση της εγκοπριτής στα παιδιά. Σύμφωνα με τη Marilyn Schaenyold

ένα από τα βασικότερα στοιχεία του ασθενή είναι μεταξύ των άλλων παραγόντων η απουσία του πατέρα. Συγκεκριμένα βρέθηκε ότι παιδιά που παρουσίαζαν εγκόπριση και οι οικογένειες τους είχαν ορισμένα από τα ακόλουθα χαρακτηριστικά.

1) Τα παιδιά ήταν κατά το πλείστον αγόρια και συνήθως τα μεγαλύτερα παιδιά. Υπέφεραν από χαμηλή-αυτοεκτίμηση και επιδύκνειαν πολύ μεγάλο θυμό.

2) Τα παιδιά και ιδιαίτερα εκείνα με τη δευτερογενή εγκόπριση βρισκόντουσαν υπό συνθήκες έντονου στρές, η συνηθέστερη αιτία ήταν ο αποχωρισμός από μια γονεϊκή φιγούρα.

3) Ο πατέρας του παιδιού φάνηκε να είναι παθητικός και συναισθηματικά αποστασιοποιημένος από το παιδί.

Μια παρόμοια έρευνα έγινε από τον Bemporad σε παιδιά ναυτικών και στρατιωτικών σε 17 ασθενείς με εγκόπριση μιας ψυχιατρικής κλινικής. Ένα από τα πιο δραματικά και απροδόκητα αποτελέσματα ήταν ότι η εγκόπριση σταματούσε αμέσως όταν ο πατέρας επέστρεφε στο σπίτι μετά από κάποιο ταξίδι, ή όταν ο πατέρας έμενε περισσότερη ώρα με τους γιους τους - κάτι που το είχε προτείνει η οικογενειακή θεραπεία. Η εγκόπριση είναι κάτι που συνδέεται άμεσα με το γεγονός του κατά πόσο διαθέσιμος είναι ο πατέρας στο σπίτι. Ο πατέρας φάνηκε να χρησιμεύει ως μεσολαβητής ανάμεσα στο παιδί και τη μητέρα, καθώς, επίσης, παρατηρήθηκε μια ισορρόπηση ανάμεσα στη μητέρα και το παιδί. Διαπιστώθηκε ότι η αυξημένη προσοχή του πατέρα προς το παιδί, το βοήθησε να βελτιώσει

την αυτοεκτίμηση του και στα στάδια της συνολικής ανάπτυξης της προσωπικότητας, το σημαντικότερο μέρος για ένα παιδί αποτελεί η ταυτοποίηση του με τον πατέρα του.

Ο Zeger, επίσης, βρήκε ο πατέρας του παιδιού που εμφανίζει εγκόπριση μπορεί να είναι συναισθηματικά διαταραγμένος ή να είναι φυσικά ή συναισθηματικά απών.

Σε έρευνα που έγινε πάνω στην επίδραση της απουσίας του πατέρα και στη ψυχιατρική νοσηλεία των παιδιών των ναυτικών, διαπιστώθηκε ότι η ναυτολόγηση του πατέρα θέτει σε μεγάλο κίνδυνο την ψυχική υγεία του παιδιού.

(Levai, Kaplan, Ackerman, Hemmock/1995).

Συγκεκριμένα, εξετάστηκε το αν η παρατεταμένη απουσία πατέρα ναυτικού, συνδέεται με την εμφάνιση κάποιας ειδικής νοσηρής κατάστασης στα παιδιά: την εισαγωγή του παιδιού σ' ένα ψυχιατρικό νοσοκομείο. Τα δημογραφικά στοιχεία, το ιατρικό ιστορικό, το οικογενειακό ιστορικό και το ιστορικό της παιδικής κακοποίησης και των κοινωνικών στρεσογόνων παραγόντων συλλέχθηκαν από 103 παιδιά Ναυτικών και από 103 παιδιά πολιτών, ηλικίας 4 -12 χρόνων και εφήβων ηλικίας από 13 - 17. Η άσκηση του επαγγέλματος του ναυτικού θέτει σε κίνδυνο τη ψυχική υγεία των παιδιών του και κυρίως τις οικογένειες (59 στις 103) στις οποίες υπήρχαν μητριές ή ένας μονάχα γονέας. Η ναυτολόγηση μπορεί, λοιπόν, να είναι ένας σημαντικός παράγοντας για τη δημιουργία μιας ευπαθούς οικογενειακής δομής στις οικογένειες των Ναυτικών.

Σύμφωνα, με τον Τσιάντη (οι νευρώσεις των παιδιών και των εφήβων - Σύγχρονα θέματα Παιδοψυχιατρικής), ο απο-

χωρισμός του παιδιού από ένα σημαντικό πρόσωπο του οικείου του περιβάλλοντος συντελεί στην ανάπτυξη του αγχώδους νευρωσικού παιδιού. Η αμφιθυμική στάση που θα αρχίσει το παιδί να τηρεί απέναντι στα γονεϊκά πρότυπα, πρότυπα θα συντελέσει στο να μην επιτρέψει να γίνουν δεκτά ως ιδεώδεις μορφές για ταύτιση. Το αδύνατο εγώ των αγχώδων παιδιών μετά από κάθε απογοήτευση ή εγκατέλειψη, οδηγεί σ' ένα αυξημένο άγχος αποχωρισμών στα νευρωσικά παιδιά. Το παιδί μπορεί να βιώνει το άγχος του σαν ένα δυσάρεστο συναίσθημα ενός αόριστου, επικείμενου κινδύνου, να κατέχεται από αβάσιμες ανησυχίες για τις επόμενες ημέρες, για την απόδοση του στο σχολείο, να είναι ευαίσθητο σε οποιαδήποτε κριτική, να μην έχει αυτοπεποίθηση, να παρουσιάζει αϋπνίες και και επιάλτες, να κατέχεται από μια κινητική ανησυχία καθώς, επίσης, από κεφαλαγγίες και συμπτώματα από το γαστρεντερικό.

Ενδιαφέρον, επίσης προκαλούν τα στοιχεία που μας παρέθεσε η παιδοψυχίατρος Κυριακή Σούκου, η οποία συνεργάζεται με οικογένειες και παιδιά ναυτικών. Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις της, τα παιδιά των ναυτικών είναι αρκετά ευάλωτα στην εμφάνιση ψυχικών προβλημάτων συγκριτικά με τα παιδιά των υπόλοιπων εργαζομένων.

5. Γενικά Συμπεράσματα

Δεδομένου ότι οι σχέσεις που αναπτύσσονται μέσα στην οικογένεια είτε είναι ο ένας γονέας είτε όχι είναι περίπλοκες η σύνδεση αιτίου - αιτιατού στην εκδήλωση παθολογικών εκδηλώσεων στο παιδί ποικίλει. Αιτιολογείται η βαρύτητα της αιτίας που προκάλεσε τη φυσική απουσία, καθώς και η διάσταση της απουσίας όταν πρόκειται για συναισθηματική απουσία. Επίσης η σοβαρότητα των ψυχοπαθολογικών εκδηλώσεων εξαρτάται, όπως τονίσαμε και στα προηγούμενα κεφάλαια, από την ηλικία του παιδιού την περίοδο που συνέβει η εγκατάλειψη και από τη διάρκειά της. Έχει βρεθεί ότι όσο μικρότερο είναι το παιδί όταν στερείται τον πατέρα του και όσο μακρύτερη είναι η διάρκειά της αποστέρησης τόσο πιο σοβαρή προβλέπεται η διαταραχή που θα εκδηλώσει (Trunnel, 1968).

Η ποιότητα της σχέσης της μητέρας με τον απόντα πατέρα καθώς και η στάσης της απέναντι στο γεγονός της απουσίας είναι εξαιρετικά σημαντική. Ενώ η απάντηση της μητέρας στην πατρική αποστέρηση με υπερπροστασία προς το παιδί, όταν εκείνος απουσιάζει, έχει βρεθεί ότι μπορεί να προκαλέσει σοβαρές ψυχικές διαταραχές στο παιδί και τον έφηβο.

Τα προβλήματα ψυχοκοινωνικής φύσεως που είναι πιθανόν να δημιουργηθούν στα παιδιά των ναυτικών είναι αρκετά όσον αφορά λοιπόν τα συναισθηματικά προβλήματα εκεί μπορούμε περιληπτικά να δούμε τα εξής: τα παιδιά είναι πιθανόν να εκδηλώνουν μεγαλύτερη ένταση στο θυμό ή στη μοναχικότητα να έχουν μεγαλύτερη τάση εξάρτησης

και χαμηλότερη αυτοεκτίμησης. Ως αποτέλεσμα έχουμε την δυσκολία προσαρμογής σε νέα συστήματα, όπως είναι το σχολείο στο οποίο υπάρχουν κανόνες και απαιτήσεις και το παιδί χρειάζεται ευελιξία, αυτοέλεγχο και συγκέντρωση της προσοχής.

Επίσης, όπως είδαμε υπάρχει η πιθανότητα εμφάνισης προβλημάτων συμπεριφοράς όπως είναι η αντικοινωνική συμπεριφορά ή την ανάπτυξη χαμηλότερων επιπέδων ηθικής ανάπτυξης. Συχνά, υπάρχει πιθανότητα να παρατηρηθεί μια συνεχής αλλαγή στον κώδικα αξιών σε εφήβους. Μπορούμε να φανταστούμε ποιες θα είναι οι συνέπειες σε αυτά τα παιδιά όσον αφορά την έλλειψη "κοινωνική του συμμόρφωση" σε μία κοινωνία που λειτουργεί με πρότυπα και αξίες. Ακόμη, εμφανές είναι οι δυσκολίες που πιθανολογείται να αντιμετωπίσει το παιδί όσον αφορά τον γνωστικό τομέα. Δυσκολίες προσαρμογής στο σχολείο και χαμηλή ακαδημαϊκή επίδοση μπορεί να συνοδεύουν τα παιδιά και τους εφήβους που έχουν στερηθεί τον πατέρα τους. Πάνω σ' αυτό ο Herbert στο βιβλίο του "Ψυχολογικά προβλήματα παιδικής ηλικίας" αναφέρει τα εξής: "Όταν κάτω από ορισμένες συνθήκες το παιδί αποτυγχάνει με αποτέλεσμα να μην ενισχύεται το συναίσθημα του ή να μην βελτιώνονται οι κοινωνικές του δεξιότητες υπάρχει κίνδυνός να παγιωθεί μια αντανεκλαστική αυτοανατροφοδοτούμενη αλυσίδα αλληλεπιδράσεων, δηλαδή η αποτυχία να φέρνει περισσότερη αποτυχία".

Ακόμη, η επίδραση της απουσίας του πατέρα στην ανάπτυξη της ταυτότητας του φύλου είναι ισχυρή. Θεωρείται

ότι τα παιδιά δείχνουν πολύ μεγαλύτερο άγχος για τις σχέσεις των δύο φύλων. Το γεγονός αυτό επιδρά αρνητικά στο είδος και την ποιότητα των σχέσεων που τα παιδιά θα δημιουργήσουν στο μέλλον. Οι ενήλικες με ιστορικό πατρικής αποστέρησης τείνουν να αντιμετωπίσουν δυσκολίες στις οικογενειακές τους σχέσεις.

Τέλος, η απουσία του πατέρα από την οικογένεια μπορεί να αναφερθεί σαν αιτιολογικός παράγοντας σε μια σειρά ψυχοπαθολογικών καταστάσεων που παρουσιάζει το παιδί ή ο έφηβος. Νομίζω ότι είναι ευνόητες οι κοινωνικές δυσκολίες που απορρέουν από την ύπαρξη μιας τέτοιας κατάστασης.

Είναι σαφές ότι η απουσία του πατέρα επηρεάζουν τα παιδιά στον τρόπο που αλληλεπιδρούν με τους υπόλοιπους. Οι άμεσες ή έμμεσες πατρικές επιδράσεις στην ανάπτυξη των ρόλων του φύλου, της ηθικής της κοινωνικής συναλλαγής και επικοινωνίας και της ψυχολογικής ισορροπίας έχουν γίνουν πιά γνωστές. Επίσης, επιδρά αρκετά στη διαμόρφωση της θέσης, του ρόλου κατα συνέπειαν των προσδοκιών που έχει η οικογένεια προς το παιδί.

Εντούτοις, είναι ολοφάνερη η αναγκαιότητα πραγματοποίησης περισσότερων ερευνών στα πιο εξειδικευμένα προβλήματα που αντιμετωπίζουν τα παιδιά των ναυτικών, λόγω της μακρόχρονης απουσίας του πατέρα από το σπίτι και τα οποία δεν καλύπτονται, ολοκληρωτικά, από τα δεδομένα της σύγχρονης βιβλιογραφίας και των υπάρχουσων-κατά το πλείστον, γενικευμένων ερευνών.

**(V) Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΡΟΝΙΑΚΗ ΠΕΡΙΗΛΛΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΝΑΥΤΙΚΩΝ
ΚΑΙ ΤΩΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΩΝ ΤΟΥΣ ΣΤΗ ΧΩΡΑ ΗΜΑΣ**

1. Η κοινωνική πρόνοια και η οικογένεια του Ναυτικού

Το περιεχόμενο της Κοινωνικής Πρόνοιας δεν έχει ένα γενικά παραδεκτό και σταθερό περιεχόμενο. "Το περιεχόμενο της διαφέρει από εποχή σε εποχή, από χώρα σε χώρα, ανάλογα με το πολιτικοκοινωνικό σύστημα, της κοινωνικοοικονομικές συνθήκες, τις κοινωνικές και διοικητικές δομές τις ιστορικά διαμορφωμένες τάσεις και της κρατούσες θεωρητικές τοποθετήσεις." ('Εκθεση Ομάδας Εργασίας, Κοινωνική Πρόνοια, ΚΕΠΕ, Αθήνα σελ 37).

Η στενή τομεακή έννοια της Κοινωνικής Πρόνοιας καθώς και η ταύτιση με ένα και μόνο αρμόδιο Υπουργείο, είναι δυνατό να οδηγήσει στη καθήλωση της ανάπτυξης της πρόνοιας σε παραδοσιακά μοντέλα, που δεν ανταποκρίνονται πλέον στις σημερινές ανάγκες και ακόμα πιο πολύ στις προβλεπόμενες ανάγκες της εκάστοτε κοινωνίας με τις ήδη διαμορφωμένες πολιτικοκοινωνικές και κοινωνικοοικονομικές συνθήκες.

Μέσα, λοιπόν, σ' ένα πλαίσιο βελτίωσης της οργάνωσης και της ποιότητας των υπηρεσιών πρόνοιας έχουν γίνει θετικά βήματα για την αποκέντρωση υπηρεσιών, με σκοπό να είναι προσιτές στο λαό και ενταγμένες στην κοινότητα.

Κατά αυτόν τον τρόπο, το Υπουργείο Εμπορικής Ναυτιλίας έχει αναλάβει την κύρια ευθύνη για την Κοινωνική Πρόνοια των Ελλήνων Ναυτικών. Συγκεκριμένα, η Διεύθυνση

Πρόνοιας Ναυτικών (Α.Π.Ν.) είναι υπηρεσία Υ.Ε.Ν. που εποπτεύει τους προνοιακούς οργανισμούς ναυτικών, οι οποίοι είναι ο Οίκος Ναύτου, ο Ειδικός Λογαριασμός Οικογενειακών Επιδομάτων και η Εστία Ναυτικών.

Επίσης, το Σωματείο Ναυτικών Γονέων Παιδιών με Ειδικές Ανάγκες ίδρυσε το ειδικό παιδαγωγικό κέντρο "ΑΡΓΩ", το οποίο παρέχει κάθε είδους βοήθεια στα παιδιά των ναυτικών που έχουν ειδικά προβλήματα και, συνεπώς, ανάγκη ειδικής φροντίδας.

Οι Ναυτιλιακές Εταιρείες, ξεπερνώντας το φάσμα του εργοδότη έχουν συνειδητοποιήσει ότι η οικονομική βελτίωση της οικογένειας του ναυτικού δεν λύνει τα κοινωνικά προβλήματα. Έτσι συχνά, ορισμένες εταιρείες οργανώνουν προγράμματα "κοινωνικής αντίληψης αποσκοπώντας σ' ένα καλύτερο ευζείν" της οικογένειας των ίδιων των ναυτικών όσο και του κοινωνικού συνόλου.

Τέλος, ο συνταξιοδοτικός φορέας των ναυτικών είναι το Ν.Α.Τ.

2. Φορείς κοινωνικής προστασίας των Ελλήνων Ναυτικών και των οικογενειών τους στην χώρα μας.

2.1. Ο Οίκος Ναύτου

Ο οίκος Ναύτου (Ο. Ν/ είναι Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου (Ν.Π.Δ.Α.) που ιδρύθηκε το 1927 και απετέλεσε την πρώτη προσπάθεια παροχής στοιχειώδους βοήθειας στους σχετικά λίγους τότε άνεργους ναυτικούς της περιοχής Πειραιά.

Κάτω από την εποπτεία του Υ.Ε.Ν. εξελίχθηκε και σήμερα είναι ένα μεγάλο ασφαλιστικό ίδρυμα υγείας των

ναυτικών σε όλη την Ελλάδα με έδρα τον Πειραιά και με 115 παραρτήματα στη επαρχία, από τα οποία καλύπτεται ένα ευρύ φάσμα παροχών προστασίας στους εν ενεργία και συνταξιούχους ναυτικούς και τις οικογένειες τους.

Πόροι του οργανισμού είναι οι εισφορές των εργοδοτών, εργαζομένων και συνταξιούχων όπως προβλέπονται από την κείμενη νομοθεσία. Κρίνεται σκόπιμο να αναφερθεί ότι η ιατροφαρμακευτική περίθαλψη των ναυτικών λόγω της ιδιαιτερότητας του επαγγέλματος καλύπτεται με δύο τρόπους:

α) για μεν τους εργαζόμενους ναυτικούς (ναυτολογημένοι) από τον εργοδότη τους

β) για δε τους άνεργους, τους συνταξιούχους, αλλά και τις οικογένειες όλων των ναυτικών και των συνταξιούχων από τον Οίκο Παύτου.

Σύμφωνα με τα στοιχεία που παρέθεσε σε συνέντευξη η κα. Καβαθά, διευθύντρια της διεύθυνσης Πρόνοιας του Υ.Ε.Ν., ο οίκος Παύτου καταβάλλει κάθε δυνατή προσπάθεια για τη συνεχή βελτίωση της παρεχόμενης προστασίας στους ασφαλισμένους ναυτικούς και τις οικογένειες τους, που συνολικά ανέρχονται στις 250.000 περίπου, και η οποία επισημαίνεται ότι είναι πλήρης και υψηλού επιπέδου.

Σύμφωνα με την κα. Φουντιαλάκη, προϊστάμενη του τμήματος Προστασίας του Οίκου Παύτου, η επιδοματική πολιτική που παρέχεται στους ναυτικούς κατατάσσεται σε τρεις κατηγορίες:

α - Τα οίκη νοσηλείας στο σπίτι

β - Τα παιδιά με ειδικές ανάγκες

γ - Παραπληγικοί - τετραπληγικοί.

Το ποσό των επιδομάτων κρίνεται ικανοποιητικό, συγκριτικά με τα αντίστοιχα επιδόματα που παρέχει η Πρόνοια ή το ΙΚΑ. Το ίδιο ισχύει για την ποιότητα και την παροχή ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης στους ναυτικούς, η οποία κρίνεται ευνοϊκότερη συγκριτικά με τις παροχές των υπολοίπων ασφαλιστικών ταμείων.

Οι λόγοι που οδηγούν σε αυτή την ευνοϊκότερη μεταχείριση των Ελλήνων ναυτικών και των οικογενειών τους, σύμφωνα με την κα. Φουντουλάκη είναι οι ιδιαιτερότητες του επαγγέλματος του ναυτικού που συνιστούν ένα επάγγελμα δύσκολο, επικίνδυνο και ανθυγιεινό. Τέλος, ο οίκος Παύτου διοικείται από οκταμελές διοικητικό συμβούλιο ετήσιας θητείας που συγκροτείται με απόφαση του Υπουργού Ε.Ν. και στο οποίο συμμετέχει Υπουργικός Επίτροπος.

2.2. Ο Ειδικός Λογαριασμός Οικογενειακών Επιδομάτων (ΕΛΟΕΝ).

Ο Ε.Λ.Ο.Ε.Ν. είναι νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου (Η.Π.Ι.Δ), συστήθηκε το 1980 με το Ν.1085/80 και άρχισε να λειτουργεί το 1983 ως διανεμητικός για την καταβολή στους ναυτικούς οικογενειακών επιδομάτων (επιδομάτων τέκνων).

Η λειτουργία που έχει ανατεθεί στην ΕΣΤΙΑ Ναυτικών (Ε.Ν.) στην οποία έχει συσταθεί ίδιος αυτοτελής κλάδος (κλάδος Ε.ΛΟ.Ε.Ν).

Ετησίως, χορηγεί επιδόματα τέκνων σε περίπου 22.000 ναυτικούς στους οποίους και κατανέμεται ποσό 2,8 δισε-

κατομμυρίων περίπου, ανάλογα με τον ορισμό των παιδιών και τις ημέρες εργασίας τους κατά τον χρόνο που αφορά το επίδομα.

Σύμφωνα με στοιχεία που παρέθεσε η κα. Καβαθά, οι πόροι του ΕΛΟΕΗ είναι εισφορές ναυτικών και πλοιοκτητών, που προβλέπονται στις συλλογικές συμβάσεις εργασίας, εισπράττονται από το ΗΑΤ και αποδίδονται στον ΕΛΟΕΗ.

Διοικείται από επταμελές Διοικητικό Συμβούλιο διεισθητικής που συγκροτείται με απόφαση του Υπουργού Ε.Η. και μετέχει Κυβερνητικός Επίτροπος του Δ.Σ. της Ε.Η. είναι ο εκάστοτε Γενικός Γραμματέας της Π.Η.Ο.

2.3. Διεύθυνση Πρόνοιας του Υ.Ε.Η.

Η Α.Π.Η. πέραν της εποπτείας των προνοιακών οργανισμών επιλαμβάνεται των ναυτικών ατυχημάτων εκδίδοντας διατάγες για την διενέργεια προανάκρισης για σχηματισμό ασφαλιστικής δικογραφίας.

Επίσης, μελετά με τις συναρμόδιες Υπηρεσίες του Υ.Ε.Η. θέματα ενέργειας των Ελλήνων Ναυτικών.

2.4. Η εστία Ναυτικών.

Η εστία Ναυτικών, είναι ο φορέας που εμπίπτει περισσότερο στην παρούσα μελέτη, αφού οι σκοποί του είναι καθαρά προνομιακοί.

Η εστία ναυτικών (Ε.Η.) είναι Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου μη υπαγόμενο στον ευρύτερο δημόσιο τομέα.

Δημιουργήθηκε το 1973 και άρχισε να λειτουργεί το 1977. Οι πόροι της εστίας είναι οι μηνιαίες Ναυτικές Εισφορές

των Ελλήνων ναυτικών και των εφοπλιστών αντιστοίχως για το διάστημα που είναι ναυτολογημένοι σε πλοίο. Ο υπ' αριθμόν 1085 νόμος ΦΕΚ 255 6-11-80 αναφέρει τους σκοπούς και τις αρμοδιότητες Εστίας Ναυτικών, οι οποίοι ορίζονται ως οι ακόλουθοι:

Η Εστία Ναυτικών έχει ως σκοπούς:

- 1) Την παροχή στους ναυτικούς που βρίσκονται μακριά από τα σπίτια τους, προσωρινή διαμονή και την ίδρυση και λειτουργία για αυτούς τους ναυτικούς, εντευκτηρίων, αιθουσών ψυχαγωγίας και βιβλιοθηκών.
- 2) Τη ψυχαγωγία των ναυτικών και των οικογενειών τους, με την οργάνωση εκδρομών, ταξιδιών και υπόλοιπων μορφωτικών και καλλιτεχνικών εκδηλώσεων και την δωρεάν παροχή θεατρικών εισιτηρίων.
- 3) Την παροχή δωρεάν νομικών συμβουλών στους ναυτικούς και στις οικογένειες τους σε περίπτωση που το έχουν ανάγκη.
- 4) Τη χορήγηση χρηματικών βραβείων στα παιδιά των ναυτικών στους φοιτητές, στους σπουδαστές και στους μαθητές.
- 5) Τη χορήγηση γαμηλίων επιδομάτων στις κόρες των ναυτικών.
- 6) Τη χορήγηση, σε εξαιρετικές περιπτώσεις, εκτάκτου οικονομικής ενίσχυσης στους ναυτικούς που το έχουν ανάγκη.
- 7) Την αντιμετώπιση των δαπανών παλιννοστήσεως των εγκαταλειπομένων στην αλλοδαπή χώρα, μεμονωμένων ναυτικών ή πληρωμάτων των ελληνικών ή συμβεβλημένων ασφαλιστικώς

μετά του Ναυτικού Απομαχικού Ταμείου πλοίων με ξένη σημαία και την παροχή σε αυτά οποιασδήποτε αναγκαίας οικονομικής, δικαστηριακής ή άλλης φύσεως συμπαραστάσεως.

η) Σε εξαιρετικές περιπτώσεις, την οικονομική ενίσχυση των επαγγελματιών σωματείων των ναυτικών.

θ) Τη συμπάρσταση στις οικογένειες και ιδιαίτερα στα παιδιά των ναυτικών, κατά τη διάρκεια της ναυτολόγησης των ναυτικών.

ι) Την οργάνωση και λειτουργία πρατηρίων τροφίμων. Στην Εστία Ναυτικών υπάρχει μια Κ.Α. η κα Βλάχου, η οποία ανέλαβε και την ενημέρωσή μου για τους σκοπούς της υπηρεσίας. Η κα Βλάχου παρατήρησε ότι τα προβλήματα των ναυτικών και των οικογενειών τους είναι πολύμορφα και ποικίλα. Επεσήμανε, την έλλειψη Κ.Α. στους χώρους πρόνοιας των ναυτικών και την σπουδαιότητα πραγματοποίησης συντονισμένων ενεργειών για την αντιμετώπιση της πολυπλοκότητας αυτών των προβλημάτων.

2.5. Σωματείο Ναυτικών Γονέων Παιδιών με ειδικές ανάγκες "Η ΑΡΓΩ".

Σύμφωνα με ενημερωτικό σημείωμα του σωματείου Ναυτικών Γονέων Παιδιών με ειδικές ανάγκες, η "ΑΡΓΩ" λειτουργεί από το 1985 με μοναδικό σκοπό την παροχή κάθε είδους βοήθειας στα παιδιά των ναυτικών που έχουν ειδικά προβλήματα και συνεπώς ανάγκη ειδικής φροντίδας.

Ιδρύθηκε κυρίως από μητέρες παιδιών με ειδικές ανά-

γκες, αφού στην ναυτική οικογένεια με τη συχνή απουσία του πατέρα αυτές είναι που σηκώνουν το βάρος του ειδικού αυτού προβλήματος. Και είναι πάνω απο 500 οι περιπτώσεις παιδιών με ειδικές ανάγκες στο χώρο των ναυτικών.

Η ανεπάρκεια, ποσοτική και ποιοτική, κατάλληλων κέντρων και ιδρυμάτων τόσο του δημοσίου όσο και του ιδιωτικού τομέα στη χώρα μας, οδήγησε τους γονείς να επωμιστούν αυτήν την τεράστια προσπάθεια για να καλύψουν το κενό αυτό επιδιώκοντας την ηθική και υλική συμπαράσταση από όλους. Διοικείται από εννεαμελές Διοικητικό Συμβούλιο του οποίου τα επτά μέλη εκλέγονται από τη Γενική Συνέλευση, το όγδοο μέλος σύμφωνα με το άρθρο του καταστατικού ορίζεται από τη Διοίκηση της Πανελληνίου Ναυτικής Ομοσπονδίας και το ένατο απο το Ναυτικό Επιμελητήριο. Ελέγχεται απο τριμελή εξελεγκτική επιτροπή που εκλέγεται όπως και το Δ.Σ. από τη Γενική συνέλευση του Σωματείου και είναι αρμόδια για την έγκριση των πεπραγμένων το Δ.Σ. και της μελλοντικής Δράσης αυτού.

Στις εγκαταστάσεις του ειδικού Παιδαγωγικού κέντρου λειτουργούν:

A. Βαθμίδες ειδικής αγωγής για παιδιά σχολικής ηλικίας 5 - 14 χρον. που έχουν σοβαρή νοητική καθυστέρηση, αυτισμό, άλλα σύνδρομα και δεν καλύπτονται από κανέναν άλλο κρατικό φορέα.

B. Στις εγκαταστάσεις του Κέντρου Επαγγελματικής Κατάρτισης Ατόμων με ειδικές ανάγκες λειτουργούν

1. Τμήματα προεπαγγελματικής κατάρτισης για έφηβους και νέους και των δύο φύλων με μέτρια νοητική καθυστέρηση
2. Απασχολησιοθεραπευτικά τμήματα για έφηβους και νέους και των δύο φύλων με βαριά νοητική καθυστέρηση
3. Προστατευμένα εργαστήρια για τα ειδικά παιδιά των ναυτικών απο 14-25 χρονών, που μπορούν να ενταχθούν σε συστηματική επαγγελματική προστατευμένη παραγωγική εργασία, όπως είναι τα εργαστήρια βιβλιοδέσιας, κηροπλαστικής, υφαντικής κ.τ.λ.

Παρέχονται υπηρεσίες, με ειδικευμένο προσωπικό, φυσικοθεραπείας και εργοθεραπείας.

Οι οικονομικοί πόροι του σωματείου, που είναι ειδικώς φιλανθρωπικό είναι

- α) Εγγραφή μελών, β) Η συνδρομή μελών, γ) Τα διδάκτρα παιδιών που καταβάλλει ο Οίκος Παύτου, δ) Οι δωρεές των ναυτικών και άλλων φορέων και ιδιωτών, ε) Η κοινωνική Πρόνοια, στ) Τα κρατικά λαχεία, ζ) Η ενίσχυση της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη λειτουργία των εργαστηρίων, η) Η Ε.Ε. για τα παιδιά που είναι εκπαιδεύσιμα, θ) Εισφορές ναυτικών σωματείων

Ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζει σήμερα το ΑΡΓΩ είναι το πρόβλημα στέγης. Στόχος του Σωματείου είναι η ανέγερση ιδιοκτητών εγκαταστάσεων που θα φιλοξενεί παιδιά και νέους με ειδικές ανάγκες Ελλήνων ναυτικών.

Επίσης την περίοδο αυτή το "ΑΡΓΩ" με έγκριση του Υπουργείου Υγείας και Πρόνοιας έχει αναλάβει Συνοδευτικές-Υποστηρικτικές ενέργειες του υποπρογράμματος 1 του

ειδικού προγράμματος της Ευρωπαϊκής Ένωσης περί "Καταπολέμησης του Αποκλεισμού από την αγορά εργασίας".

Στα πλαίσια αυτού του προγράμματος και των υποχρεώσεων που απορρέουν για να υλοποιηθεί, περιλαμβάνεται η ίδρυση ενός Πρότυπου συμβουλευτικού σταθμού.

Ο συμβουλευτικός Σταθμός μεταξύ των άλλων φιλοδοξεί να παρέχει της ακόλουθες υπηρεσίες στα Α.Μ.Ε.Α. και τις οικογένειες τους:

- Υποστηρικτές
- Ψυχοθεραπεία/θεραπευτική παρέμβαση
- Ειδική Αγωγή/Αγωγή λόγου
- Δημιουργική Απασχόληση
- Μελέτη και προσαρμογή της κατοικίας του περιβάλλοντος χώρου και του χώρου εργασίας των Α.Μ.Ε.Α. ώστε να ανταποκρίνονται στις ανάγκες τους.

2.7. Ναυτικό Απομαχικό Ταμείο (Ν.Α.Τ.)

Σύμφωνα με στοιχεία που παρέθεσε η κα Μακρή, διευθύντρια του Ν.Α.Τ. , το Ν.Α.Τ. αποτελεί τον συνταξιοδοτικό φορέα των Ναυτικών.

Αξίζει να σημειωθεί ότι το 1986, το Ν.Α.Τ. είχε τον ίδιο αριθμό πλοίων με αυτόν που υπήρχε πριν από 25 χρόνια (1200) και τον ίδιο αριθμό ναυτικών 80.000, αλλά τότε οι συνταξιούχοι ήταν 16.000 ενώ το 1987 ήταν 44.000. Τότε το Ν.Α.Τ. είχε πλεόνασμα 45.000.000 ενώ το 1987 είχε έλλειμα 25.δισ.

Σήμερα οι συνταξιούχοι Ναυτικοί ανέρχονται στις 59.000 και το έλλειμα του ΝΑΤ στα 72. δισ.

Από τα παραπάνω νούμερα φαίνεται ότι η βαθμιαία γήρανση του πληθυσμού των ναυτικών είναι αξιωσημείωτο ότι περίπου μέχρι το τέλος της περιόδου, τα άτομα ηλικίας 75 ετών και άνω, που συχνά έχουν αυξημένες ανάγκες υπηρεσιών υγείας και πρόνοιας προβλέπεται ότι θα ξεπεράσουν το 5% του συνολικού πληθυσμού και σε απόλυτους αριθμούς θα υπερβούν το 521 χιλιάδες.

Το κατώτατο όριο συντάξεων είναι, σύμφωνα με την κα Ηακρή, πάνω από 80.000. Καταβάλλονται προσπάθειες για την ικανοποίηση πάγιου αιτήματος των ναυτικών της προσαύξησης στο ποσό της συντάξεως του 55% και την εξάλειψη της ανακολουθίας που μέχρι πρότινος ίσχυε.

2.7 Οι Ναυτιλιακές Εταιρίες.

"Οι ναυτιλιακές εταιρίες ξεπερνώντας το " φάσμα του εργοδότη έχουν συνειδητοποιήσει, όπως, άλλωστε, όλοι μας ότι η οικονομική και μόνο βελτίωση της οικογένειας του ναυτικού δεν λύνει τα κοινωνικά προβλήματα. 'Αλλωστε η πείρα των διακρατικών οργανώσεων το απέδειξε. 'Έτσι, οι εταιρίες αυτές οργανώνουν κοινωνικές εκδηλώσεις στην κοινή και συντονισμένη προσπάθεια κράτους - εργαζόμενου για ένα καλύτερο "ευ ζειν" της οικογένειας των ναυτικών "(Κανελοπούλου, " οι οικογένειες μ'έναν γονέα,σελ 245).

Σύμφωνα με στοιχεία που παρέθεσε η κα Βλάχου, Κ.Α. της Ε.Ν. υπάρχουν ορισμένες ναυτιλιακές εταιρίες που υποχρεώνουν τους ναυτικούς να δηλώνουν την οικογενειακή τους κατάσταση και να παρακρατείται ορισμένο ποσό για την οικογένεια του.

Ακόμη, σύμφωνα με το κώδικα του Ιδιωτικού Ναυτικού Δικαίου, η εργοδότης-ναυτιλιακή εταιρεία καλύπτει την ιατροφαρμακευτική περίθαλψη των ναυτικών όταν είναι ναυτολογημένοι.

Επίσης, σύμφωνα με την κα Βλάχου οι ναυτιλιακές εταιρίες σε περίπτωση ασθένειας του ναυτικού καλύπτουν επί τετράμηνο τις ιατροφαρμακευτικές ανάγκες του εργαζόμενου και ο τελευταίος εισπράττει τέσσερεις μισθούς.

Σε περίπτωση ατυχήματος ή ναυαγίου ο ναυτικός ή η πληγείσα οικογένεια εισπράττει χρηματική αποζημίωση από την πλοιοκτήτρια Εταιρεία.

Σε μειονεκτική θέση βρίσκεται ο ναυτικός και η οικογένεια του όταν ναυτολογείται σε πλοία με ξένη σημαία, μη συμβεβλημένα με το ΝΑΤ. Η αμοιβή είναι μεν περισσότερη, αλλά ο ναυτικός δεν καλύπτεται από τον οίκο Ναύτου και δεν συνταξιοδοτείται από το Ν.Α.Τ.

Πολλές φορές, οι Ναυτιλιακές Εταιρίες συμπαραστέκονται οικονομικά στον ασθενή ναυτικό και την οικογένεια του με πολύχρονα επιδόματα. Επίσης, υπάρχουν περιπτώσεις οι Ναυτιλιακές Εταιρίες να δανειοδοτούν τον εργαζόμενο σε περίπτωση που υπάρχει ανάγκη.

Σύμφωνα με την κα Βλάχου 2-3 Ναυτιλιακές Εταιρίες έχουν Κοινωνικές υπηρεσίες, καλύπτοντας έτσι ορισμένες από τις ανάγκες που παρουσιάζαν οι οικογένειες των ναυτικών.

Τέλος, ο κος Τσελέντης, (διευθυντής δημοσίων σχέσεων της Π.Ν.Ο.) επεσήμανε ότι συγκροτημένες ναυτιλιακές εταιρείες π.χ. Ωνάση και Ferris Harries, οργανώναν

προγράμματα κοινωνικής αντίληψης όπως είναι οι ψυχαγωγικές εκδηλώσεις για τις οικογένειες των ναυτικών, κατασκηνώσεις για τα παιδιά και εκδρομές.

3. Κριτική θέωρηση της κοινωνικοπρονοιακής μέριμνας της ελληνικής ναυτικής οικογένειας

Διαπιστώσαμε ότι η κοινωνικοπρονοιακή μέριμνα για τους ναυτικούς, έχει δώσει μεγάλη έμφαση στην ιατροφαρμακευτική περίθαλψη των ναυτικών και των οικογενειών του. Η ανάγκη μεταχείρισης της ναυτικής οικογένειας είναι εμφανής σε διάφορους τομείς της ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης, συγκριτικά με τα ταμεία των υπολοίπων εργαζομένων.

Εντούτοις, υπάρχουν κατά τη γνώμη μου σημεία τα οποία αξίζει να δοθεί μεγαλύτερη προσοχή. Αρχικά η κοινωνικοπρονοιακή μέριμνα των ναυτικών υπολείπεται από υπηρεσίες που ενισχύουν τη λειτουργία της οικογένειας, συμβάλλοντας στη δημιουργία νέων θεσμοθετημένων διεξόδων για κοινωνικοποίηση, ανάπτυξη και στήριξη της ελληνικής ναυτικής οικογένειας.

Η προσφορά των κοινωνικών υπηρεσιών προς την οικογένεια του ναυτικού θα έπρεπε να είναι κυρίως προληπτικού χαρακτήρα και να αντιμετωπίσει τις ανάγκες και τα προβλήματα της ελληνικής ναυτικής οικογένειας όλου του κύκλου ζωής της οικογένειας, αρχίζοντας από τη στιγμή συγκρότησης του νέου ζευγαριού και τελειώνοντας στο ζευγάρι των ηλικιωμένων.

Δυστυχώς μέχρι σήμερα η κοινωνική πολιτική προς την

οικογένεια του ναυτικού είναι ανύπαρκτη, αφού το μεγαλύτερο μέρος των διατιθέμενων πόρων απορροφώνται από τις δαπάνες τις ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης.

Θεωρώ απαραίτητη την πραγμάτωση μιας διεξοδικής και εμπειριστατωμένης έρευνας, η οποία θα εξασφαλίσει τον εντοπισμό όλων των πολύμορφων προβλημάτων της ελληνικής ναυτικής οικογένειας, προχωρώντας στη συγκρότηση κοινωνικών προγραμμάτων στήριξης και συμπλήρωσης των λειτουργιών αυτού του είδους της οικογένειας.

Στη συνέχεια, θα αναφερθώ σε συγκεκριμένες ελλείψεις της κοινωνικοπρονιακής προστασίας της ναυτικής οικογένειας.

1- Διαπιστώνουμε την παντελή έλλειψη υπηρεσιών στήριξης της ελληνικής ναυτικής οικογένειας, τέτοιου είδους υπηρεσίες θα μπορούσαν να περιλαμβάνουν:

α- την παρέμβαση σε επίπεδο σχέσεων για την "επιδιόρθωση" του λειτουργικού επιπέδου της ναυτικής οικογένειας και την ψυχοκοινωνική στήριξη των μελών της.

β- δραστηριότητες συμβουλευτικού χαρακτήρα.

γ- ειδική ψυχοκοινωνική στήριξη και προστασία στη ναυτική οικογένεια με παιδιά που έχουν κάποιο μειονέκτημα.

δ- υπηρεσίες για την αντιμετώπιση εκτάτων αναγκών που παρουσιάζονται στην ναυτική οικογένεια.

ε- σταθμούς κλειστής περίθαλψης που αναλαμβάνουν υπεύθυνα τα παιδιά των ναυτικών, προκειμένου οι σύζυγοι να συναντηθούν εκτός Ελλάδος.

στ- κατασκηνώσεις και για τα ανάπηρα παιδιά των ναυτι-

κών οικογενειών τα οποία έχουν μεγαλύτερες ανάγκες από τα φυσιολογικά.

ζ- υπηρεσίες για την ενίσχυση της οικογένειας του χήρου ναυτικού πατέρα.

η- υπηρεσίες για την ενίσχυση της χήρας ναυτικού.

2- Όσον αφορά τον ηλικιωμένο ναυτικό πληθυσμό θα μπορούσα να κάνω τις εξής διαπιστώσεις:

α- Την έλλειψη μέριμνας των εγκατελειμμένων ηλικιωμένων ατόμων. Σύμφωνα με την κα Φουνταλάκη, προϊσταμένη του τμήματος προστασίας του Ο.Ν. αποτελεί ένα σημαντικό πρόβλημα η ανυπαρξία κατάλληλων, κλειστής περίθαλψης δομών για τα ηλικιωμένα άτομα που μετά από χρόνια σκληρής εργασίας έχουν ολοκληρωτικά εγκαταληφθεί από τους συγγενείς τους.

β- έλλειψη προγραμμάτων απασχόλησης του ελεύθερου χρόνου και ψυχαγωγίας των Ελλήνων συνταξιούχων ναυτικών και των οικογενειών τους.

γ- έλλειψη προγραμμάτων ιδρυματικής περίθαλψης για συνταξιούχους ναυτικούς και τις οικογένειες τέτοιου είδους προγράμματα θα μπορούσαν να περιλαμβάνουν:

Την ανάπτυξη της φροντίδας στο σπίτι,

Την ανάπτυξη του θεσμού του οικογενειακού βοηθού,

κ.λ.π.

3. - Ηια ακόμη διαπίστωση που έχω να κάνω είναι εξής: Είναι εντυπωσιακή, κατά τη γνώμη μου, η παντελής έλλειψη στελέχωσης των προνοιακών υπηρεσιών των ναυτικών από Κοινωνικούς Λειτουργούς. Ηέσα στο πλαίσιο διερεύνησης στοιχείων για αυτό το θέμα, βρέθηκε μονάχα μια κοι-

νωνική λειτουργός στην Εστία Ναυτικών ενώ και για κάποιο διάστημα είχε εργαστεί, προσωρινά, στον Οίκο Παύτου μια ακόμη Κ.Α. Πιστεύω, ότι η έλλειψη μακροχρόνιου σχεδιασμού, αναφορικά με τους μελλοντικούς προσανατολισμούς της κοινωνικοπρονοιακής μέριμνας για τους Ναυτικούς συνεπάγεται και την μη ολοκληρωμένη οργάνωση κοινωνικών υπηρεσιών στελεχωμένες από δυναμικό σε Κ.Α.

4- Τέλος, η ελληνική ναυτική οικογένεια στερείται ευκαιριών ενημέρωσης της για παροχές και διευκολύνσεις που δικαιούται μέσα στην κοινότητα στην οποία βρίσκεται. Συγκεκριμένα, αρκετές οικογένειες δεν γνώριζαν το δικαίωμα παροχής σε αυτές επιδομάτων από την Εστία Ναυτικών, ενώ άλλες δεν γνώριζαν τους σκοπούς της λειτουργίας που εξυπηρετεί.

(VI) ΜΕΘΟΔΟΙ ΨΥΧΟΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΗΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΤΟΥ ΝΑΥΤΙΚΟΥ.

1.1 Μέθοδοι ψυχοθεραπευτικής παρέμβασης στα παιδιά των ναυτικών

Παρόλο που οι πρόσφατες μελέτες έχουν τονίσει την ανάγκη για έγκαιρη παρέμβαση στα παιδιά των Ναυτικών η πιο συχνή παρέμβαση παραμένει η ατομική θεραπεία (Head

Σύμφωνα με τη Nancy Taylor η κλινική ψυχοθεραπεία μπορεί να είναι μια κατάλληλη παρέμβαση για αυτά τα παιδιά που επιδεικνύουν σημαντικές διαταραχές. Παρόλα αυτά αρκετά παιδιά δεν τα καταφέρνουν επειδή τα συμπτώματά τους δεν έχουν προσδιοριστεί παρά μονάχα όταν μεγαλώσουν. Η πλειοψηφία των παιδιών που ο πατέρας τους εργάζεται ως ναυτικός φοιτούν σε δημόσια σχολεία. Αυτά τα παιδιά δεν έχουν να αντιμετωπίσουν μονάχα τις συνηθισμένες απαιτήσεις αλλά συχνά μπορεί να είναι νέα στο σχολείο, και παράλληλα, να έχουν να αντιμετωπίσουν την έλλειψη ενός κοινωνικού υποστηρικτικού υποσυστήματος, που θα τους διευκόλυνε στην επίλυση των προβλημάτων που σχετίζονται με την ναυτολόγηση του πατέρα τους. Επιπλέον, αυτά τα παιδιά μπορεί να αισθάνονται μοναξιά και να τους φαίνεται δύσκολο να δημιουργήσουν στενές φιλίες. Ο σχολικός σύμβουλος, σε αυτή την περίπτωση, βρίσκεται σε μια εξαιρετική θέση στο να εντοπίσει αυτά τα παιδιά και να τα ενθαρρύνει να συμμετάσχουν σε εμπειρίες που θα απευθύνονται στην ικανοποίηση των αναγκών τους, όπως μείωση των συναισθημάτων μοναξιάς και προαγωγή μηχανισμών που θα τα βοηθήσει να χειριστούν

τις αλλαγές από τους μελλοντικούς κύκλους αποχωρισμών και συναντήσεων της εργασίας του πατέρα τους. Επίσης, με το να πραγματοποιηθεί η παρέμβαση μέσα στο χώρο του σχολείου επιτυγχάνεται και η κατάκτηση διαφόρων σκοπών: Δεν χρειάζεται παραπάνω προσπάθεια ή έξοδα από την οικογένεια, η καθημερινή ρουτίνα του παιδιού διαταράσσεται το λιγότερο δυνατό, το παιδί μαθαίνει ότι οι άνθρωποι στο σχολείο γνωρίζουν το άγχος που έχουν λόγω της εργασίας του πατέρα τους και ότι ενδιαφέρονται να ασχοληθούν με αυτά.

Ακόμη, η μέθοδος της ομαδικής συμβουλευτικής αποτελεί μια κατάλληλη παρέμβαση επειδή συναντά άμεσα την ικανοποίηση των αναγκών του παιδιού των Ηαυτικών, στο να βουν μια ομάδα κατάλληλη παιδιών με τα ίδια χαρακτηριστικά με αυτό, δημιουργώντας έτσι ένα υποστηρικτικό σύστημα, στο οποίο τα παιδιά μαθαίνουν να χειρίζονται τις συναισθηματικές τους απαιτήσεις που προέρχονται από τον κύκλο της ναυτολόγησης (Nancy Taylor/ 1991).

1.2.1. Μεθοδολογία

Ένα σύνολο 22 παιδιών πέμπτης δημοτικού επιλέχθηκαν από τέσσερα διαφορετικά δημοτικά σχολεία που συμμετείχαν σε αυτήν την μελέτη. Τα σχολεία επιλέχθηκαν βάση δυο κριτηρίων:

- α) Ένας μεγάλος αριθμός παιδιών ναυτικών παρακολουθούσαν το σχολείο.
- β) Ένας εκπαιδευόμενος σπουδαστής στη συμβουλευτική είχε τοποθετηθεί στο σχολείο κατά τη διάρκεια του εξαμήνου που γινόταν η έρευνα. Τα παιδιά επιλέχθηκαν για την έρευνα βάση ενός κριτηρίου: ο πατέρας τους πρέπει να ταξιδεύει κατά τη διάρκεια συμμετοχής του στην εμπειρία της ομάδας. Οι σύμβουλοι των ομάδων ήταν σπουδαστές Master που έκαναν την πρακτική τους τα τελευταία εξάμηνα φοίτησής τους.

1.2.2. Μέθοδοι Αξιολόγησης

Το κάθε παιδί είχε συμπληρώσει την κλίμακα Αυτοεκτίμησης (Coopersmith, 1981). Το πρώτο μέρος εμπεριείχε 58 θεματικούς τομείς και ένα σύνολο πέντε ενοτήτων: Γενικός εαυτός, κοινωνικό περιβάλλον. Σπίτι - Γονείς, Ψέματα, και Σχολείο.

1.2.3. Περιγραφή της Θεραπείας

Το κάθε παιδί που επιλέχτηκε για τη συγκεκριμένη μελέτη τοποθετήθηκε σε μία ομάδα συμβουλευτικής που βρισκόταν στο σχολείο του. Η ομάδα συναντιόταν μια φορά την εβδομάδα για έξι εβδομάδες. Η κάθε συνάντηση διαρ-

κούσε 45 λεπτά. Οι σύμβουλοι προετοίμαζαν μια ενότητα συμβουλευτικής με μια συγκεκριμένη δομή διαδικασίας. Οι Σύμβουλοι συναντιόντουσαν μεταξύ τους μία φορά την εβδομάδα, όπου συζητούσαν τις ενότητες που θα ανέλυαν και τις αντιδράσεις μεμονωμένων παιδιών.

Οι αρχικοί σκοποί της συμβουλευτικής ομάδας ήταν να βοηθήσει το κάθε παιδί να χειρίζεται το άγχος του και να μάθει να αντιμετωπίζει αποτελεσματικότερα την εργασία του πατέρα του αυξάνοντας τη συνειδητοποίηση πάνω στις συμπεριφορικές και συναισθηματικές τους αντιδράσεις στον εσωτερικό κύκλο του αποχωρισμού και της συνάντησης.

Τα παιδιά, επίσης, βοηθήθηκαν να καταλάβουν τα αποτελέσματα του κύκλου εργασίας του πατέρα στα συναισθήματα της μητέρας και τη συμπεριφορά της. Κατανόησαν πως ο κύκλος του αποχωρισμού και της συνάντησης επιδρά στα συναισθήματά του προς τους δύο γονείς τους. Επίσης τα παιδιά απέκτησαν δεξιότητες στο να μοιράζονται τα συναισθήματά τους με άλλα παιδιά, στο πως οι ρόλοι μέσα στην οικογένεια τους αλλάζουν κατά τη διάρκεια ναυτολόγησης του πατέρα τους.

Παρακάτω ακολουθεί η περιγραφή από ένα πιλοτικό πρόγραμμα που πραγματοποιήθηκε σε μια από τις μεγαλύτερες ναυτικές βάσεις, στο Norfolk στη Virginia. Σε αυτή τη μελέτη, η ομαδική συμβουλευτική πραγματοποιείται σε παιδιά ναυτικών που φοιτούν σε δημόσια σχολεία και στα οποία ο πατέρας τους απουσιάζει.

1.3. Πιλοτικό πρόγραμμα ομαδικής συμβουλευτικής στα παιδιά των ναυτικών

Συνάντηση Πρώτη

Το επίκεντρο της πρώτης συνάντησης είναι να δώσει την ευκαιρία στα μέλη της ομάδας να αυτο-αποκαλύψουν κάποια πράγματα σχετικά με τις σχέσεις τους για τον πατέρα τους, τη μητέρα τους και άλλα μέλη της οικογένειάς τους. Κατά τη διάρκεια της πρώτης συνάντησης δόθηκαν στους συμμετέχοντες κάποια αντίτυπα από ένα αυτο-αποκάλυψης στα οποία τους ζητήθηκε να ζωγραφίσουν σύμβολα που να παρουσιάζουν τα ακόλουθα. "Μια καλή στιγμή που είχα με την οικογένεια μου όταν ο πατέρας μου ταξίδευε και μια δυσάρεστη εμπειρία που είχα με την οικογένεια μου όταν ο πατέρας μου ταξίδευε. Μια καλή στιγμή που είχα με την οικογένεια μου όταν ο πατέρας μου βρισκότανε στο σπίτι και μια δυσάρεστη εμπειρία που είχα όταν ο πατέρας μου βρισκόταν στο σπίτι".

Συνάντηση δεύτερη

Κατά τη διάρκεια της δεύτερης συνάντησης, ένας οδηγός διαβάστηκε στην ομάδα, που αποσκοπούσε στο να βοηθήσει τα παιδιά να προσδιορίσουν τις συναισθηματικές τους αντιδράσεις στη ναυτολόγηση του πατέρα τους και generate μια λίστα με λέξεις που υποδηλώνουν συναισθήματα, την οποία θα χρησιμοποιούσαν στις μελλοντικές ομαδικές συναντήσεις τους. Παρακάτω ακολουθεί ένα απόσπασμα:

Τώρα φαντάσου ότι βρίσκεσαι στο σπίτι σου με την οι-

γένεια σου. Είναι η ώρα του βραδινού και η μητέρα σου, ο πατέρας σου και τα αδέρφια σου έχουν καθίσει στο τραπέζι. Όλοι διασκεδάζετε που βρισκόσαστε μαζί... μετά από λίγο ο πατέρας σας ξεκινάει να μιλάει. Σας ανακοινώνει ότι θα φύγει σε έναν μήνα με το καράβι. Λέει ότι πιστεύει ότι θα απουσιάζει για 6 μήνες... Πώς αισθάνεσαι όταν ακούς αυτά τα νέα; Τι σκέψεις περνούν απ' το μυαλό σου;

Συνάντηση Τρίτη.

Η τρίτη συνάντηση επικεντρώθηκε στην ανάπτυξη αποτελεσματικών μηχανισμών που θα βοηθήσουν τα παιδιά κατά κατά τη διάρκεια της απουσίας του πατέρα τους.

Στα μέλη δόθηκαν κάποια χαρτιά στα οποία υπάρχουν περιγραφές από μια κατάσταση που θα ήταν δύσκολη να τη χειριστούν όταν ο πατέρας τους θα έλειπε και μια θετική κατάσταση που συνέβει όταν ο πατέρας τους είχε φύγει και θα τους άρεσε να τη μοιραστούν μαζί του. Μετά, ακολούθησαν role-play, με πιθανές λύσεις στις δύσκολες καταστάσεις που βίωναν και άμεσους τρόπους που θα συμπεριλάμβανανε τον πατέρα τους στις θετικές καταστάσεις όταν αυτός θα έλειπε.

Συνάντηση Τέταρτη

Σε αυτήν τη συνάντηση συνεχίστηκε η ανάπτυξη αποτελεσματικών μηχανισμών που επικεντρώθηκαν στη συνάντηση με τον πατέρα μετά το ταξίδι. Μοντέλα πυλού χρησιμοποιήθηκαν για να φτιάξουν σύμβολα για συναισθή-

ματα που βιώθηκαν στις ακόλουθες στιγμές: Μια εβδομάδα πριν την επιστροφή του πατέρα, μία ημέρα πριν την επιστροφή του μπαμπά, η ημέρα της επιστροφής του πατέρα και μία εβδομάδα μετά την επιστροφή του πατέρα.

Συνάντηση Πέμπτη

Οι σκοποί στην πέμπτη συνάντηση αφορούσαν δύο επίπεδα. Αρχικά κάθε μέλος επικεντρωνόταν πάνω στα συναισθήματα του προς τον πατέρα του. Στη συνέχεια, τα μέλη της ομάδας είχαν την ευκαιρία να δώσουν και να πάρουν ανατροφοδότηση. Το κάθε μέλος έγραψε ένα γράμμα στον πατέρα του που του έλεγε τι τους αρέσει σε αυτόν πιο πολύ - στον πατέρα - και τι δεν τους αρέσει. Τα γράμματα συγκεντρώθηκαν από τον σύμβουλο και διαβάστηκαν δυνατά χωρίς να ανακοινώσουν τα άτομα. Τα μέλη της ομάδας έπρεπε να μαντέψουν ποιος έγραψε το γράμμα, στηριζόμενοι πάνω σε αυτά που είχε μάθει ο ένας για τον άλλον στις συναντήσεις που είχαν προηγηθεί.

Επίσης, παρόλο που η μητέρα τους ήταν επίμονη με αυτά κατά τη διάρκεια του κύκλου της ναυτολόγησης, μπορεί να είχαν παρατηρήσει ότι η συμπεριφορά της άλλαζε, αφού και αυτή επηρεαζόταν από τον κύκλο των αποχωρισμών και των συναντήσεων. Στα μέλη της ομάδας δόθηκε η ευκαιρία να συζητήσουν τι θα ήθελαν να δώσουν στη μητέρα τους.

Έκτη Συνάντηση

Η τελευταία συνάντηση τα μέλη έδωσαν και πήραν θετική ανατροφοδότηση. Αυτό ολοκληρώθηκε με τη συμπλήρωση μιας λίστας με λέξεις που περιέγραφαν τις ικανότητες και τα στοιχεία της προσωπικότητας που θαύμαζαν πιο πολύ στα μέλη της ομάδας. Οι λέξεις γράφτηκαν πάνω σε κατηγοριοποιημένες κάρτες που δόθηκαν στα μέλη ως μία ομάδα ανατροφοδότησης. Στην τελευταία δραστηριότητα, τα μέλη της ομάδας είχαν την ευκαιρία να πάρουν και να δώσουν άμεση λεκτική ανατροφοδότηση.

1.4. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Οι βαθμοί πριν από το τεστ και μετά το τεστ της coopersmith S.E. I αναλύθηκαν αφού χρησιμοποιήθηκαν paired samples t-test στις πριν βαθμολογίες της Τελικής Βαθμολογίας και πάνω στην κάθε υποκλίμακα, του S.E.I. (Coopersmith, 1981). Σημαντικές, διαφορές βρέθηκαν στην τελική βαθμολογία και στη Σχολική - Ακαδημαϊκή Κλίμακα.

Τα αποτελέσματα αυτής της μελέτης της δείχνουν ότι η συμμετοχή σε ομάδα συμβουλευτικής επηρεάζει θετικά την αυτο-εκτίμηση των παιδιών των Ναυτικών, στα οποία ο πατέρας τους εργάζεται. Μία αύξηση στο Σύνολο της αυτο-εκτίμησης αποκτήθηκε, με μία συγκεκριμένη αύξηση της Σχολικής - Ακαδημαϊκής αυτοεκτίμησης. Οι λόγοι για αυτό μπορεί να είναι ότι το παιδί κατάλαβε ο συγκεκριμένος τρόπος ζωής είναι σημαντικός για αυτούς τους ανθρώπους που καθημερινά αλληλεπιδρά.

Ένας από τους περιορισμούς αυτής της μελέτης είναι ότι συμμετείχαν μονάχα τα παιδιά από την παραδοσιακή ναυτική οικογένεια. Ήλλοντικές μελέτες θα πρέπει να απευθυνθούν και στα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι μονο-γονεϊκές ναυτικών ή οι οικογένειες που η μητέρα είναι ναυτικός. Παρόλο που ο ορισμο αυτών των οικογενειών είναι χαμηλός, αναμένεται μια σημαντική αύξηση στο μέλλον.

(Nancy Taylor, 1991, σελ. 374-376).

2. Οικογενειακή θεραπεία στη οικογένεια του ναυτικού

Σύμφωνα με το Herbert, η οικογενειακή θεραπεία αποτελεί μια εξειδίκευση συμμετοχικής θεραπείας, που αντιμετωπίζει το πρόβλημα που παρουσιάζει ένα μεμονωμένο μέλος της οικογένειας, ως διαταραχή σχέσεων όλης της οικογένειας. Συνήθως περιλαμβάνει τη συμμετοχή όλης μαζί της οικογένειας και τη χρήση τεχνικών ομαδικής ψυχοθεραπείας που αποσκοπεί να μετριάσει τις εντάσεις και τις συγκρούσεις στη διαπροσωπική συμπεριφορά μεταξύ των μελών της οικογένειας. (Herbert, 1992, σελ. 229).

Η οικογένεια του ναυτικού σύμφωνα με τον S. Minuchin μπορεί να ξεκινήσει θεραπεία μονάχα όταν η δουλειά του ατόμου που μετακινείται, αλλάζει και γίνεται τελικά μία μόνιμη φιγούρα στην οργάνωση της οικογένειας. Σε αυτό το σημείο είναι απαραίτητο να γίνει μια αλλαγή στον τρόπο που η οικογένεια οργανώνει τις λειτουργίες της, αφού το παλιό πρόγραμμα εμποδίζει την ενεργοποίηση των νέων λειτουργιών που περιλαμβάνουν και το μέλος που απουσίαζε, δηλαδή τον σύζυγο και πατέρα ναυτικό.

Το μέλος αυτό που είχε μια περιφερειακή οργάνωση πρέπει να ξανασυμπεριληφθεί αποκτώντας μια θέση με καινούργιο νόημα και σημασία.

Σε αυτήν την περίπτωση, όπως και σε άλλες καταστάσεις συναλλαγής η θεραπεία μπορεί να περιλαμβάνει όχι μονάχα μανούβρες αναδόμησης αλλά και εκπαίδευσης. Η οικογένεια του ναυτικού πρέπει να κατανοήσει ότι είναι μια "νέα" οικογένεια. Αυτή η νέα έννοια είναι βέβαια λίγο δύσκολο να γίνει αποδεκτή, αφού τα μέλη της οικο-

γένειας έχουν να βρεθούν μαζί για μεγάλο χρονικό διάστημα-μονάχα το μέγεθος της οικογένειας είναι καινούργιο.

(Kipuchin, 199 , σελ. 55).

Όπως είδαμε η δομή της οικογένειας του ναυτικού σχηματίζεται ως εξής:

II

ΜΗΤΕΡΑ

ΠΑΙΔΙΑ

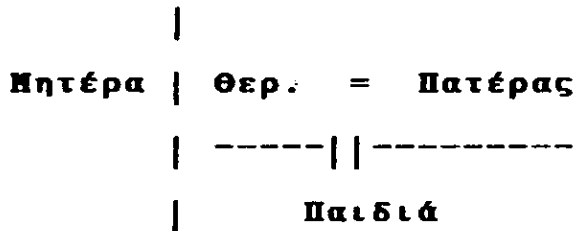
Με την επιστροφή του συζύγου ναυτικού οι συναλλαγές του ζευγαριού διακόπτονται και νέες σχέσεις πρέπει να ξανασχηματιστούν και να παγιωθούν.

Σε αυτό το είδος οικογένειας, οι θεραπευτικοί σκοποί είναι να αυξηθεί η δύναμη των ορίων ανάμεσα στο σύζυγο και στη σύζυγο, αποκλείοντας τα παιδιά από τις συναλλαγές του συζυγικού συστήματος και επιτρέποντας στον πατέρα να αναλάβει γονεϊκές λειτουργίες. Προκειμένου, να πραγματοποιηθεί κάτι τέτοιο ο θεραπευτής μπορεί να συνδεθεί με τον πατέρα, αυξάνοντας τη δική του συμμετοχή μέσα στην οικογένεια. Έτσι παρατηρούμε να γίνονται οι εξής αλλαγές

:

Μητέρα :	παιδιά	γίνεται	θερ.=	Πατέρας	Μητέρα
θερ.				-----	
	πατέρας				παιδιά

Επίσης, θεραπευτής μπορεί να μπλοκάρει τις συναλλαγές μητέρας - παιδιού, πιθανόν επικοινωνώντας με θεραπεία μονάχα με αυτούς ή μπλοκάροντας τις κινήσεις της μητέρας στη συνάντηση.

Τέλος, μπορεί να συνδέσει τη μητέρα και τον πατέρα σε μια συμμαχία, απέναντι στα παιδιά, μαλλώνοντας τα για ανυπακοή.

Θερ: Πατέρας - Μητέρα

Παιδιά

Οποιαδήποτε από αυτές τις τεχνικές μπορούν να βοηθήσουν αυτό το είδος της οικογένειας να επιλύσουν τα προβλήματα, που δημιουργούνται όταν οι μεταβατικές διαπραγματεύσεις μεταξύ των υποσυστημάτων με την επανένταξη του πατέρα, μπλοκάρονται.

3. Φορείς παροχής

Τις τελευταίες δεκαετίες, ένας από τους σημαντικότερους ο δημόσιος φορέας παροχής βοήθειας στις νευρωσικές και στις μη ψυχιατρικές καταστάσεις που παρουσιάζονται στις οικογένειες των Ναυτικών είναι η Υπηρεσία Κοινωνικής Ψυχιατρικής, Κ.Ψ.Υ. Σύμφωνα με στοιχεία που συγκεντρώθηκαν από τον ψυχίατρο Η. Δέγλερη και την Κ.Α. Α. Αποστόλου του Κ.Ψ.Υ. Πειραιά, η υπηρεσία εξυπηρετεί αρκετές οικογένειες ναυτικών, λόγω του ότι ο Πειραιάς αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα λιμάνια της χώρας μας συγκεντρώνοντας αρκετούς ναυτικούς. Συγκεκριμένα έχει διαπιστωθεί μια αυξανόμενη ζήτηση των υπηρεσιών που παρέχει το Κ.Ψ.Υ. Πειραιά από οικογένειες ναυτικών.

Το Κ.Ψ.Υ. Πειραιά ήδη από 1967 είχε ξεκινήσει μια εντατική ενημερωτική καμπάνια με διαφωτιστικές ομιλίες σε θέματα Κοινωνικής και Κοινοτικής Ψυχιατρικής από τους ραδιοφωνικούς σταθμούς Κανάλι 1, Ράδιο 5, (Δήμος Αραπετσώνας, Κορυδαλλού, Νίκαιας, Περάματος). Η συγκεκριμένη ενέργεια επέδρασε θετικά στην κινητοποίηση των μελών των οικογενειών των ναυτικών για την επίλυση των προβλημάτων τους. Επίσης, σύμφωνα με την Κ.Α. της Εστίας Ναυτικών, συχνές είναι οι παραπομπές που πραγματοποιούνται από την υπηρεσία προς το Κ.Ψ.Υ. σε περίπτωση που οικογένειες ζητούν βοήθεια.

Ωστόσο σύμφωνα με τον Η. Δέγλερη η πενιχρή παραπομπή περιστατικών οικογενειών ναυτικών από ιδιώτες γιατρούς, εκπαιδευτικούς, κοινωνικές υπηρεσίες Νοσηλευτικών Ιδρυμάτων, ασφαλιστικούς και άλλους φορείς είναι άξιο

προβληματισμού εγγενής αποστασιοποίηση λόγω της ψυχικής αρρώστιας, επικράτηση αρχέγονων μορφών κοινωνικής ψυχοαναλλαγής, χαμηλή ιεράρχηση της ψυχικής υγείας ή ακόμη και το υψηλό status που διαθέτει η οικογένεια του ναυτικού, συχνά λειτουργεί κατασταλακτικά στην κινητοποίηση των μελών της για βοήθεια.

Επίσης, το Κ.Ψ.Υ. παλιότερα είχε επιχειρήσει την καταμέτρηση του ποσοστού της νευρωτικής κατάθλιψης στις συζύγους των Ναυτικών, στην περιοχή του Πειραιά. Όμως η επαφή με τους αντιστοιχούς ασφαλιστικούς φορείς (Οίκος Ναυτικού, Δ.Π.Ε.Ν.) και των συνδικαλιστικών ναυτικών οργάνων δεν απέδωσε τα αναμενόμενα αποτελέσματα.

Τέλος, σύμφωνα με τα ευρήματα της ευρείας διαγνωστικής ταξινόμησης που επιχείρησε η Συμβουλευτική Υπηρεσία Ενηλίκων του Κ.Ψ.Υ. Πειραιά προτείνεται η ανάπτυξη πρωτοβουλιών για διεπισδυτικότερη μελέτη στη θεραπευτική παρέμβαση των οικογενειών των ναυτικών καθώς και για λειτουργικότερη διασύνδεση της με την κοινότητα, που θα επιτρέψει την ολοκλήρωση της προσέγγισης του Κ.Ψ.Υ. στις οικογένειες των ναυτικών. Σε αυτήν την κίνηση η Τοπική Αυτοδιοίκηση (Δημοτικά Διαμερίσματα) σε συνεργασία με τους ψυχιατρικούς τομείς των Γενικών Νοσοκομείων πρέπει να πρωτοστατήσουν στην οργάνωση τομεοποιημένου δικτύου ψυχοκοινωνικών υπηρεσιών για τις οικογένειες των ναυτικών, που θα καλύπτουν την ευρεία πειραϊκή ζώνη. Αρωγοί αυτής της προσπάθειας πρέπει να αποτελέσουν οι μαζικοί φορείς της πόλης (επιμελητήρια, Ναυτικές Ενώσεις, Ασφαλιστικοί Οργανισμοί, Εκκλησία) ώστε με ορ-

θολογικές επιχορηγήσεις (Sponsorships) να υποστηρίξουν προγράμματα-πυλόνους στον Τομέα Ψυχικής Υγείας, των οποίων η μέχρι τούδε "δειλή" και αποσπασματική εμφάνιση επιβεβαιώνει την ανάγκη για ουσιαστικότερο σχεδιασμό κοινωνικής πολιτικής για τις οικογένειες των ναυτικών στην πόλη μας. (Η. Δέγλερης, Α. Αποστόλου. Θέματα Προληπτικής Ψυχιατρικής, 1994 σελ. 412).

(VII) Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΛΕΙΤΟΥΡΓΟΥ

Σε γενικές γραμμές ο ρόλος του Κ.Α. στην αντιμετώπιση των προαναφερόμενων προβλημάτων είναι μηδαμινές σε σχέση με τη βαρύτητα των δυσκολιών που αντιμετωπίζουν αυτές οι οικογένειες.

Καταρχήν, η Εστία Ναυτικών είναι ένας από τους ελάχιστους φορείς που διαθέτει Κοινωνική Υπηρεσία στελεχωμένη με μία Κοινωνική Λειτουργό. Η Π. Βλάχου, Κ.Α. της Εστίας Ναυτικών έχει αναλάβει την διεκπαιρέωση ενός σημαντικού φόρτου δουλειάς, αφού οι ανάγκες ενός τέτοιου πληθυσμού είναι σημαντικά μεγάλες.

Ακόμη σύμφωνα με σχετικό έγγραφο της ίδιας 2 - 3 ναυτιλιακές εταιρείες διαθέτουν Κοινωνική Υπηρεσία, χωρίς να είναι εξακριβωμένο το αν γίνεται χρήση εξειδικευμένων επιστημονικών στελεχών, όπως είναι οι Κ.Α.

Επίσης, το 1994 είχε λειτουργήσει για λίγους μήνες Κοινωνική Υπηρεσία στον Οίκο Ναύτου, στην οποία εργαζόταν μία Κ.Α. Η λειτουργία της υπηρεσίας όμως διεκόπηκε για άγνωστους λόγους σύμφωνα με την κα. Φουντουλάκη, προϊσταμένη του Τμήματος Προστασίας του Οίκου Ναύτου.

Έτσι, θέματα που αφορούν την αντιμετώπιση των ψυχοκοινωνικών προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι ναυτικοί και οι οικογένειές τους καλύπτονται κατά ένα μέρος από τους δημόσιους υπαλλήλους του συγκεκριμένου Τμήματος, ενώ αρκετά άλλα μένουν άλυτα. Η κα. Φουντουλάκη επεσήμανε την αναγκαιότητα σύστασης Κοινωνικής Υπηρεσίας στον αντίστοιχο φορέα, αφού όπως είπε η ίδια "Τα προβλήματα των ναυτικών είναι πολλά και άλυτα".

Εντούτοις, κάτι τέτοιο θα μπορούσε να προωθηθεί μονάχα μέσα από τις πιέσεις των συνδικαλιστικών οργάνων των ναυτικών και όχι μέσα από την ίδια την υπηρεσία.

Στη διεύθυνση Πρόνοιας Ναυτικών, του Υπουργείου Εμπορικής Ναυτιλίας δεν εργάζονται Κοινωνικοί Λειτουργοί και όλα τα θέματα διεκπαιρώνονται από το διοικητικό προσωπικό.

Οι Κ.Α. που εργάζονται στο Τομέα Ψυχικής Υγείας δουλεύουν με τα μέλη ή τις οικογένειες των ναυτικών. Η αντιμετώπιση των περιστατικών είναι κατά το πλείστον ατομική.

Σύμφωνα, λοιπόν με αυτή την εμπειρική έρευνα, οι σχετικές εκτιμήσεις αποδυναμώνουν την έλλειψη κοινωνικού σχεδιασμού και κοινωνικής πολιτικής όσον αφορά την κάλυψη των ψυχοκοινωνικών αναγκών του ναυτικού και των οικογενειών τους. Έτσι η απουσία κατάλληλου προγραμματισμού και αντίστοιχων προγραμμάτων εφαρμογής συνεπάγεται και την απουσία κοινωνικών λειτουργών σε όλες τις κρίσιμες θέσεις των φορέων και υπηρεσιών που ασχολούνται με τους ναυτικούς.

Τέλος, αναφορά σε εισηγήσεις σχετικές με το ρόλο του Κ.Α. θα γίνουν στο αντίστοιχο μέρος της εργασίας.

VI. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

1. Είδος Έρευνας

Η ερευνητική στρατηγική που ακολουθήθηκε είναι η διερευνητική-περιγραφική. Επιλέχθηκε το συγκεκριμένο είδος αφού το κύριο χαρακτηριστικό της είναι ο χαμηλός βαθμός περιοριστικών ελέγχων. Επίσης συγκεκριμένη γνωστική περιοχή, δηλαδή οι στάσεις και οι γνώμες των σύζυγων ναυτικών για τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν, είναι μια αδούλευτη ερευνητική περιοχή. Από την επισκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας, διαπιστώνουμε ότι μέχρι στιγμής δεν έχει γίνει κάποια συστηματική ερευνητική προσπάθεια για να δοθεί μια συνολική-σφαιρική εικόνα των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι σύζυγοι των ναυτικών, ως αρχηγοί αυτού του είδους οικογενειών. Το ζητούμενο είναι να συγκεντρώσουμε και να παρουσιάσουμε ορισμένα δεδομένα, που βέβαια δεν θα μας επιτρέψουν να έχουμε μια πλήρη απεικόνιση της παρούσας κατάστασης του προβλήματος στη χώρα μας, αλλά απλά θα προβάλουν την αντίστοιχη τάση.

Κύριο μέλημα, ήταν η αναζήτηση όσο το δυνατόν περισσότερων και ποικίλων πηγών, που πραγματοποιήθηκε μέσω συνεντεύξεων σε άτομα που σχετίζονταν με το θέμα της έρευνας. Οι συνεντεύξεις παρατίθενται στο αντίστοιχο παράρτημα της συγκεκριμένης εργασίας. Παράλληλα, τα στοιχεία που δόθηκαν σε αυτές τις συνεντεύξεις δεν αποτέλεσαν μονάχα το έναυσμα για τη διατύπωση ερωτημάτων και υποθέσεων, αλλά ακόμα συμπλήρωσαν σε ορισμένα σημεία κενά που υπήρχαν στο κεφάλαιο της βιβλιογραφικής

ανασκόπησης.

Σκοπός της μελέτης ήταν η διερεύνηση των στάσεων και γνώμων των συζύγων των ναυτικών σχετικά με την οικογένεια του ναυτικού. Με την έννοια στάση υποδηλώνουμε τη συμπεριφορά που διαμορφώνεται μέσα στο περιβάλλον που ζούμε, η οποία είναι προϊόν της αντίληψης μας, των απαιτήσεων του περιβάλλοντος μας, της προσωπικότητας μας και των αναγκών μας. Η στάση πρόκειται για ένα διαρκές σύστημα που εμπεριέχει τ' α) το γνωστικό στοιχείο β) το συναισθηματικό στοιχείο γ) τάση προς εκδήλωση κάποιας συμπεριφοράς. Με αυτό τον τρόπο, η στάση απέναντι σε ένα άτομο ή μια κατάσταση σχετίζεται με αυτά που ξέρουμε για αυτό, με ότι συναισθανόμαστε για αυτό και με τη συμπεριφορά μας προς αυτό. (Προβλήματα της κοινωνίας και του ατόμου, σελ. 246).

Με την έννοια γνώμη αναφερόμαστε στην άποψη και στην αντίληψη που έχουμε για κάτι. Η αντίληψη επηρεάζεται ανάλογα με τη γνώση και τη σχέση με το κοινωνικό περιβάλλον. Η γνώση μας για το κοινωνικό περιβάλλον σχετίζεται με την αντίληψή μας για τα πρόσωπα, τις κοινωνικές ομάδες ενώ η σχέση με αυτό, είναι σε μεγάλο βαθμό ανάρτηση των στάσεών μας προς αυτό.

Το μέσο που χρησιμοποιήθηκε για τη συλλογή των εμπειρικών δεδομένων είναι το ερευνητικό ερωτηματολόγιο, το οποίο διέθετε μια σειρά από 32 κλειστές ερωτήσεις προκατασκευασμένες τύπου, με σκοπό να εξασφαλιστούν οι ζητούμενες πληροφορίες. Το έντυπο απαντήθηκε ατομικά επί τόπου, προκειμένου να δοθεί η δυνατότητα

στον εξεταζόμενο να ζητήσει διευκρινίσεις και έτσι να έχουμε εγκυρότερες απαντήσεις.

Προτιμήθηκαν, οι κλειστού προκατασκευασμένου τύπου ερωτήσεων, λόγω του ότι απαιτούν λιγότερο χρόνο για να απαντηθούν, περιορίζοντας τον εξεταζόμενο στο θέμα και κάνοντας την κωδικοποίηση ευκολότερη.

2. Οι σκοποί της έρευνας

Σκοπός της εργασίας είναι η διερεύνηση των στάσεων και των γνώμων των συζύγων των ναυτικών για το συγκεκριμένο είδος οικογένειας.

Η έρευνα στοχεύει στη διερεύνηση στοιχείων που αφορούν τις γνώμες και τις στάσεις των συζύγων ναυτικών, την οικονομική κατάσταση και το βιοτικό επίπεδο της οικογένειας του ναυτικού.

Αναζητά τους παράγοντες που ώθησαν στην πραγματοποίηση αυτού του γάμου, καθώς επίσης στοχεύει σε μια αντίστοιχη περιγραφή των στάσεών της αναφορικά με το ρόλο της στη διατήρηση του νοικοκυριού και στην αντιμετώπιση των διαφόρων θεμάτων του σπιτιού της.

Η εργασία στοχεύει στη διερεύνηση των στάσεων και γνώμων των συζύγων του ναυτικού για τα ιδανικά που υπάρχουν σε μια τέτοια οικογένεια, για το αν το επάγγελμα του ναυτικού επηρεάζει την προσωπικότητά του και κατ' επέκτασιν τη σχέση του ζευγαριού.

Θα διερευνήσει τη γνώμη της συζύγου του ναυτικού για τις δυσκολίες που υπάρχουν στη σχέση του ζευγαριού λόγω της μακροχρόνιας απόστασης.

Σκοπός, επίσης, είναι η ανίχνευση της γνώμης της για το αν ο τρόπος ζωής μιας συζύγου ναυτικού έχει επιπτώσεις στη ψυχική της υγεία και το αν κατά τη γνώμη της ίδιας παρατηρούνται προβλήματα στα παιδιά του ναυτικού όπως προσαρμογής, ύπνου κ.τ.λ.

Επίσης, η έρευνα θα διερευνήσει την πιθανή σχέση της απουσίας του πατέρα με τις επιδράσεις που ασκεί πάνω στον ρόλο του παιδιού στην οικογένεια.

Ακόμη, η εργασία μέσα από τα συμπεράσματα της στοχεύει να καταγράψει τη γνώμη της συζύγου του ναυτικού για το γονεϊκό ρόλο του πατέρα ναυτικού.

Τέλος, επιχειρείται η διερεύνηση της γνώμης της συζύγου του ναυτικού για τις παρεχόμενες ιατροφαρμακευτικές και κοινωνικές υπηρεσίες στην οικογένεια του ναυτικού.

3. Ερωτήματα-Υποθέσεις.

Στην παρούσα έρευνα τα ερωτήματα και οι υποθέσεις διαχωρίζονται στις ακόλουθες πέντε παραμέτρους.

A. Παραμέτρους που αφορούν την οικογένεια.

Τα δημογραφικά στοιχεία, ο τόπος κατοικίας, ο αριθμός παιδιών στην οικογένεια, το οικογενειακό εισόδημα και ο μέσος όρος απουσίας του ναυτικού από το σπίτι του.

B. Παράμετροι που αφορούν τη στάση της συζύγου του ναυτικού για τη συζυγική σχέση αυτού του ζευγαριού.

Παράγοντες που οδήγησαν στην επιλογή ενός συζύγου ναυτικού αν η σύζυγος του ναυτικού αναλαμβάνει μόνη της την επίλυση των διαφόρων θεμάτων που απασχολούν την οικογένεια, αν υπάρχει στις οικογένειες των ναυτικών συστέγαση με συγγενείς και τι εξυπηρετεί, αν τα ιδανικά που υπερτερούν σε αυτή την οικογένεια διαφοροποιούνται με αυτά των άλλων οικογενειών. Αν υπάρχουν προβλήματα στη σχέση του ναυτικού με τη σύζυγο του, αν ο τρόπος επικοινωνίας κατά τη διάρκεια της απουσίας του συζύγου δυσκολεύει τη σχέση του ζευγαριού, αν η άσκηση του συγκεκριμένου επαγγέλματος επιδρά στη συμπεριφορά του ναυτικού στο σπίτι του, αν επηρεάζεται η ψυχική υγεία της συζύγου του ναυτικού.

Γ. Παραμέτρους που αφορούν τη στάση και τη γνώμη της συζύγου του ναυτικού για το γονεϊκό ρόλο της ίδιας και του συζύγου της.

Αν η μητέρα είναι αυτή που επιβαρύνεται από την ανάληψη της διαπαιδαγώγησης των παιδιών, ποιός είναι ο ρόλος του πατέρα στην οικογένεια του ναυτικού.

Δ. Παραμέτρους που αφορούν τη στάση και τη γνώμη της συζύγου του ναυτικού για το παιδί του ναυτικού.

Αν η απουσία του πατέρα επιδρά στην ανάπτυξη του παιδιού και με ποιον τρόπο, πως διαμορφώνονται οι απαιτήσεις της οικογένειας του ναυτικού για το παιδί του ναυτικού, αν το παιδί του ναυτικού ενισχύεται στο να μην ακολουθήσει το επάγγελμα του πατέρα του, εαν επη-

ρεάζεται η ψυχική του υγεία.

Ε. Παραμέτρους που αφορούν τη στάσεις και τις γνώμες της συζύγου του ναυτικού για την κοινωνικοπρονοιακή κάλυψη των αναγκών της οικογένειας του ναυτικού.

Αν θεωρείται επαρκής η δεδομένη μορφή των παρεχόμενων υπηρεσιών, τις ελλείψεις υπάρχουσας, αν η ίδια πιστεύει ότι είναι αναγκαία η ύπαρξη μιας ειδικευμένης υπηρεσίας.

4. Δειγματοληψία και πλαίσια για τη μελέτη.

Τα υποκείμενα της έρευνας είναι σύζυγοι ναυτικών του εμπορικού ναυτικού - δηλαδή που ο μέσος όρος απουσίας του συζύγου τους ξεκινά από τους 6 μήνες. Επίσης είναι και μητέρες - χωρίς εδώ να υπάρχει περιορισμός στην ηλικία των παιδιών.

Χοιράστηκαν 40 ερωτηματολόγια όπου και συμπληρώθηκαν ατομικά και επιτόπου. Έτσι το δείγμα μας το αποτέλεσαν 40 άτομα σύζυγοι ναυτικών. Όπως, ήδη, αναφέραμε παραπάνω το δείγμα μας δεν είναι αντιπροσωπευτικό ενός ερευνητικού πληθυσμού, αλλά μπορεί να μας παρουσιάσει μέσω των αποτελεσμάτων του, ορισμένες τάσεις που συνυπάρχουν σε αυτήν την ιδιαίτερη κοινωνική ομάδα οικογενειώντων ναυτικών, μέσα από τις γνώμες και τις στάσεις των συζύγων τους.

Όσον αφορά το πλαίσιο του πραγματοποιήθηκε η μελέτη χρονικά εντοπίζεται χρονικά μέσα στους μήνες Ιούνιος - Ιούλιος - Αύγουστος 1996. Ακόμη πραγματοποιήθηκε στην

περιοχή του Πειραιά.

5. Τρόπος Ανάλυσης των πληροφοριών.

Αφού η κύρια επιδίωξη μας είναι η όσο το δυνατόν πληρέστερη απεικόνιση της παρούσας κατάστασης του φαινομένου (και όχι τόσο η ερμηνεία, με τον εντοπισμό αιτιωδών σχέσεων και η γενίκευση) θα πρέπει να γίνει χρήση των μεθόδων της περιγραφικής στατιστικής.

6. Τρόπος παρουσίασης του Υπόλοιπου της Έρευνας

Το υπόλοιπο μέρος της έρευνας που αφορά τις συσχετίσεις των αποτελεσμάτων της έρευνας με τα στοιχεία των αποτελεσμάτων της έρευνας με τα στοιχεία που αναφέρονται στη βιβλιογραφική ανασκόπηση, ο ελεύθερος σχολιασμός των ευρημάτων, η κριτική τους αιτιολόγηση και επισημάνση των θεωρητικών και πρακτικών τους επιπτώσεων θα πραγματοποιηθεί στο τελευταίο μέρος αυτής της εργασίας (βλ. κεφάλαιο "ΠΕΡΙΛΗΨΗ - ΣΥΝΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ"). Ακολούθως γίνεται σύγκριση των ευρημάτων με τα ευρήματα των ερευνών για να διαπιστωθεί κατά πόσο υπάρχει αντιστοιχία. Τέλος, επισημαίνονται και συζητιούνται όλες οι ομοιότητες και διαφορές.

IV. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Σκοπός της μελέτης ήταν η διερευνητική έρευνα πάνω στις στάσεις και γνώμες συζύγων ναυτικών για τις οικογένειες των ναυτικών. Για τη συγκεκριμένη έρευνα χρησιμοποιήθηκε ένα δείγμα 40 συζύγων ναυτικών. Η συγκρότηση του συγκεκριμένου δείγματος βασίστηκε στη συνεργασία που είχα με συζύγους ναυτικών οι οποίες έκαναν χρήση τις ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης του Οίκου Παύτου.¹ Είναι φυσικό αναμενόμενο η τιμή του δείγματος να μην είναι αντιπροσωπευτική από την αντίστοιχη αληθή τιμή του πληθυσμού, την όποια ήταν δύσκολο να την εντοπίσουμε.² Εντούτοις, πιστεύω ότι παρόλο που η συγκεκριμένη έρευνα δεν είναι δυνατόν να εξασφαλίσει εξωτερική εγκυρότητα της γενίκευσης, μπορεί ωστόσο να αναδείξει ορισμένες από τις βασικότερες πτυχές των έντονων ψυχοκοινωνι-

1 Έγινε προσπάθεια να μη γίνει χρήση δείγματος αποτελούμενο από φίλους, γνωστούς ή συγγενείς, δηλαδή ενός δείγματος ευκολίας.

2 Εξασφάλιση της αληθούς τιμής του δείγματος θα μπορούσε να γίνει μόνο με τη πρόσβαση μου στα μητρώα των καταγεγραμμένων ναυτικών του Οίκου Παύτου. Για τέτοια ενέργεια θα απαιτούσε ωστόσο χρονοβόρες γραφειοκρατικές διαδικασίες προκειμένου να εξασφαλιστεί ένα ευλογοφανώς, αμερόληπτο δείγμα.

κών προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι οικογένειες των ναυτικών. Εξάλλου, μπορεί να αποτελέσει το έναυσμα για την πραγματοποίηση μιας πιο ολοκληρωμένης έρευνας σε αντιπροσωπευτικότερο δείγμα. (Παραγωγή έρευνας)

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

Ηλικία πατέρα σε χρόνια.	N=40	%
20 - 30	0	0%
30 - 40	4	10%
40 - 50	9	22,5%
50 και άνω	27	67,5%

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.

Ειδικότητα πατέρα	N=40	%
Ανώτερα πληρώματα	23	57,5%
Κατώτερα πληρώματα	17	42,5%

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.

Ηλικία μητέρας	N=40	%
20 - 30	8	20%
30 - 40	15	37,5%
40 - 50	13	32,5%
50 και άνω	8	20%

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.

Εκπαίδευση μητέρας.	N=40	%
Δημοτικό	5	12,5%
Γυμνάσιο	19	47,5%
Λύκειο	6	15%
Ανώτερη και ανώτατη εκπαίδευση	10	25%

ΠΙΝΑΚΑΣ 6.

Επάγγελμα μητέρας	N=40	%
Οικιακά μητέρας	N=40	%
Οικιακά	30	75%
δημόσιοι υπάλληλοι	6	15%
συνταξιούχοι	2	5%
άλλα επαγγέλματα	2	5%

- Στο πίνακα 1. διαπιστώνουμε ο μέσος όρος ηλικίας των ναυτικών του δείγματος ξεπερνά την ηλικία των 50 (67,5%).
- Στον πίνακα 2. παρατηρούμε ότι υπάρχει μία μικρή διαφορά υπέρ του ποσοστού των ναυτικών που ανήκουν στα ανώτερα πληρώματα.
- Στον πίνακα 3, βλέπουμε ότι δεν υπάρχει καμιά σημαντική διαφοροποίηση στην ηλικία των συζύγων των ναυτικών.
- Όσον αφορά την εκπαίδευση της συζύγου του ναυτικού, βλέπουμε ότι ένα μεγάλο ποσοστό (47,5%), ενώ μικρότερα ποσοστά (12,5%, 15%, 25%) είναι απόφοιτοι δημοτικού, γυμνασίου, ανωτέρας και ανώτατης εκπαίδευσης.
- Τέλος, ένα 75% των συζύγων των ναυτικών ασχολείται με τα οικιακά, και μόλις ένα συνολικό ποσοστό 35% εργάζεται.

ΠΙΝΑΚΑΣ 7 - ΕΡΩΤΗΣΗ 1

ΠΙΝΑΚΑΣ 7

Σύνολο παιδιών	N=40	%
1 παιδί	11	27,5%
2 παιδιά	20	50%
3 και περισσότερα	9	22,5%

- Στο παραπάνω πίνακα, είναι αξιοσημείωτο το ποσοστό 50% των οικογενειών των ναυτικών που έχουν 3 παιδιά. Ακολουθεί ένα 27,5% με τις οικογένειες των ναυτικών που έχουν 1 παιδί και το 22,5% με τις οικογένειες που έχουν τρία 4 και περισσότερα παιδιά.

ΠΙΝΑΚΑΣ 8 - ΕΡΩΤΗΣΗ 1

Ηλικία παιδιών	N=40	%
0 - 12	9	22,5%
12 -18	21	52,5%
19 και άνω	10	25%

- Διαπιστώνουμε ότι στο δείγμα μας ένα ποσοστό 52,5% των οικογενειών των ναυτικών έχουν παιδιά ηλικίας 12 - 18 χρόνων. Ακολουθεί το 25% με παιδιά 19 και άνω και το 22,5% με παιδιά ηλικίας 0 - 12 χρόνων.

ΠΙΝΑΚΑΣ 9 - ΕΡΩΤΗΣΗ 1

**Υπαρξη άλλων ατόμων
που συγκατοικούσαν μαζί με την οικογένεια.**

N=40	0%
-------------	-----------

Στο δείγμα μας δεν υπήρχαν άλλα άτομα να συγκατοικούν με τις οικογένειες των ναυτικών.

ΠΙΝΑΚΑΣ 10 - ΕΡΩΤΗΣΗ 2

ΠΙΝΑΚΑΣ 4

Είδος κατοικίας	N=40	%
Ιδιοκτήτη	40	100%
Ενοικιαζόμενη		

- Δεν υπήρχαν οικογένειες ναυτικών στο δείγμα μας να κατοικούν σε ενοικιαζόμενη κατοικία.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΙΙ - ΕΡΩΤΗΣΗ 3

	N=40	%
- Σύνολο κατοικιών που συστεγάζονται με κατοικίες συγγενών	18	45%
- Κατοικίες που βρίσκονται σε ναυτική απόσταση με συγγενών.	5	12,5%
- Ξεμονωμένες κατοικίες	17	42,5%

- Διαπιστώνουμε ότι ένα ποσοστό 45% του συνόλου των οικογενειών των ναυτικών συστεγάζεται με κατοικίες συγγενών τους. Ακολουθεί ένα 42,5% οικογενειών που οι κατοικίες τους είναι απομακρυσμένες από κατοικίες συγγενών. Τέλος, ένα 12,5% των κατοικιών των ναυτικών βρίσκεται σε ναυτική απόσταση με συγγενών του.

ΠΙΝΑΚΑΣ 12 - ΕΡΩΤΗΣΗ 4

Οικονομική κατάσταση	N=40	%
200.000-500.000	12	30%
500.000-1.000.000	20	50%
1.000.000 και άνω	8	20%

Ένα ποσοστό 50% του δείγματος των οικογενειών έχουν μηνιαίο εισόδημα που ανέρχεται στις 500.000-1.000.000. Ακολουθεί ένα 30% με μηνιαίο εισόδημα από 200.000-500.000 και τέλος, ένα 20% με μηνιαίο εισόδημα από 1.000.000 και άνω.

ΠΙΝΑΚΑΣ 13 - ΕΡΩΤΗΣΗ 5

Μέσος όρος απουσίας του πατέρα ναυτικού σε μήνες	N=40	%
6-8 μήνες	32	80%
9-15 μήνες	8	20%

- Ένα 80% των ναυτικών του δείγματος της έρευνας απουσιάζει από το σπίτι του από 6-8 μήνες. Ακολουθεί ένα 20% ναυτικών που απουσιάζουν από το σπίτι του 9-15 μήνες.

ΠΙΝΑΚΑΣ 14 - ΕΡΩΤΗΣΗ 6

Κίνητρα επιλογής συζύγου ναυτικού	N=40	%
α. Απόφαση στην οποία είχαν συνειδητοποιηθεί οι δυσκο- λίες.	23	57,5%
β. Απόφαση που θα εξασφάλιζε άνετη διαβίωση.	7	17,5%
γ. Απόφαση στην οποία δεν είχαν συνειδητοποιηθεί οι δυσκολίες.	10	25%

Στην ερώτηση 6, ένα 57,5% του συνόλου των συζύγων ναυτικών απάντησε ότι δεν είχε συνειδητοποιήσει τις δυσκολίες. Ακολουθεί ένα 27,5%, σύνολο δείγματος για το οποίο η συγκεκριμένη απόφαση έγινε κατόπιν συνειδητοποίησης των δυσκολιών. Τέλος, ένα 17,5% δηλώνει ότι ήταν μια απόφαση που θα εξασφάλιζε μια άνετη διαβίωση.

ΠΙΝΑΚΑΣ 15 - ΕΡΩΤΗΣΗ 7

-θα αναφέρουμε τις σημαντικότερες διαφοροποιήσεις που παρατηρούνται στον παρακάτω πίνακα, επιχειρώντας μια συγκριτική εξέταση των αλλαγών που διαπιστώνονται στη ανακάλυψη των ευθυνών ανάλογα με τις δύο διαφορετικές χρονικές φάσεις που βρίσκεται η οικογένεια του ναυτικού α. Την περίοδο που ο ναυτικός βρίσκεται κοντά στην οικογένειά του.

β. Σε περιόδους που ο ναυτικός ταξιδεύει.

α. Περίοδο που ο ναυτικός βρίσκεται κοντά στην οικογένειά του. Γενικότερα, διαπιστώνουμε ότι τη συγκεκριμένη περίοδο, οι αποφάσεις για τα περισσότερα θέματα του σπιτιού παίρνονται κατόπιν κοινών αποφάσεων. Στα μόνα σημεία που υπάρχει μία μικρή διαφοροποίηση είναι στο θέμα επιλογής της διασκέδασης, όπου παρατηρείται ανά 52,5% σύζυγοι ναυτικών να αποφασίζει μόνο του για τον τρόπο διασκέδασης, καθώς και κάποια αυξημένα ποσοστά - έναντι των υπολοίπων - 40% και 37,5% όσον αφορά την πραγματοποίηση αλλαγών στο σπίτι και αποφάσεις που αφορούν τη διαπαιδαγωγή των παιδιών.

β. Σε περιόδους που ο ναυτικός ταξιδεύει.

Κατά πλειοψηφία, οι αποφάσεις για θέματα που αφορούν το σπίτι παίρνονται από τη σύζυγο του ναυτικού. Παρατηρούμε, αύξηση όλων των αντίστοιχων ποσοστών. Ακόμη, διαπιστώνουμε ότι στην πραγματοποίηση σημαντικών αγορών η γυναίκα του ναυτικού μπορεί κατά ένα 30% να αποφασίσει μόνη της, κάτι που δεν ισχύει στην

αντίστροφη περίπτωση (0%).

N=40

Σε περιόδους που ο σύζυγος--ναυτικός
βρίσκεται στην οικογένειά του

Σε περιόδους που ο ναυτικός
ταξιδεύει

	Μόνη μου		Από κοινού		Μόνη μου		Από κοινού	
	Μόνη μου	%	Από κοινού	%	Μόνη μου	%	Από κοινού	%
1. Πραγματοποίηση αλλαγών στο σπίτι π.χ. αλλαγή διακόσμ.	16	40 %	24	60 %	32	80 %	8	20 %
2. Συντήρηση του σπιτιού σας	8	20 %	32	80 %	33	82,5%	7	17,5%
3. Οικονομική διαχείριση	7	17,5%	33	82,5%	28	70 %	12	30 %
4. Αντιμετώπιση οικονομικών προβλημάτων	5	12,5%	35	87,5%	20	50 %	20	50 %
5. Πραγματοποίηση σημαντικών αγορών	0	0	40	100 %	12	30 %	28	70 %
6. Εκπλήρωση κοινωνικών υποχρεώσεων	10	25 %	30	75 %	35	87,5%	5	12,5%
7. Επιλογή τρόπου διασκέδασης	21	52,5%	19	47,5%	33	82,5%	7	17,5%
8. Θέματα που αφορούν τη δια-παιδαγώγηση των παιδιών.	15	37,5%	25	62,5%	27	67,5%	13	32,5%

ΠΙΝΑΚΑΣ 16 - ΕΡΩΤΗΣΗ 8

Α. Ποιός κρατάει το νοικοκυριό	Σε περιόδους που ο ναυτικός ταξιδεύει.	N=40	%
1. Τα αναλαμβάνει η γυναίκα του ναυτικού		37	92,5%
2. τη βοηθάνε τα παιδιά της		3	7,5%
3. τη βοηθάει κάποιος συγγενής		0	-
4. άλλο άτομο		0	-

B. Σε περιόδους που ο ναυτικός βρίσκεται στην οικογένειά του.	N=40	%
1. Τα αναλαμβάνει μόνη της	24	60%
2. Τα αναλαμβάνει από κοινού	16	40%
3. Βοηθούν τα παιδιά της	0	-
4. Άλλο άτομο	0	-

- Σε περιόδους που ο ναυτικός ταξιδεύει η σύζυγός του αναλαμβάνει κατά ένα 92,5% το νοικοκυριό και σε ένα 7,5% υπάρχει βοήθεια από τα παιδιά της.
- Σε περιόδους που ο ναυτικός βρίσκεται στην οικογένειά του ένα 60% εξακολουθεί να τα αναλαμβάνει μόνη της και κατά ένα 40% υπάρχει βοήθεια από το σύζυγό της.

ΠΙΝΑΚΑΣ 17 - ΕΡΩΤΗΣΗ 9

Γυναίκα ναυτικού - ΕΡΓΑΣΙΑ	ΝΑΙ	%	ΟΧΙ	
1. Είναι εφικτό για τη σύζυγό του ναυτικού να συνεχίσει την εργασία της.	24	60%	16	40%
2. Να βρει δουλειά κατά τη διάρκεια του γάμου της.	33	82,5%	7	17,5%

Ένα ποσοστό του συνόλου των ερωτηθέντων των συζύγων γυναικών απάντησε ότι είναι εφικτό η σύζυγος του ναυτικού να συνεχίσει την εργασία της. Ακόμη, ένα 82,5% απάντησε ότι είναι εύκολο να βρει δουλειά κατά τη διάρκεια του γάμου της. Σε αυτήν την περίπτωση, θεωρείται ότι η εργασία της είναι ένα παράγοντας επιβοηθητικός στην αντιμετώπιση, των προβλημάτων της. Στις αρνητικές απαντήσεις, προβάλλεται η άρνηση του ναυτικού και οι υποχρεώσεις της καθημερινής της ζωής ως κατασταλτικοί παράγοντες στην εργασία της γυναίκας του ναυτικού.

ΠΙΝΑΚΑΣ 18 - ΕΡΩΤΗΣΗ 10

Ιδανικά στην οικογένεια του ναυτικού		%
1. Ικανοποιητική σχέση στο ζευγάρι	32	80 %
2. Η διαπαιδαγώγηση των παιδιών	35	87,5 %
3. Η απόκτηση υλικών αγαθών	31	77,5 %
4. Η επαφή με φίλους και συγγενείς	22	55 %
5. Πραγματοποίηση ταξιδιών	5	12,5 %

Η ερώτηση 10 απαιτούσε την ιεράρχηση ιδανικών στην οικογένεια του ναυτικού. Ένα 87,5% των απαντήσεων ιεραρχούν τη διαπαιδαγώγηση των παιδιών ως ένα πρωταρχικό ιδανικό στις οικογένειες των ναυτικών. Ακολουθεί με 80% η ικανοποιητική σχέση στο ζευγάρι, με 77,5% την απόκτηση υλικών αγαθών και με 55% η επαφή με φίλους και συγγενείς.

ΠΙΝΑΚΑΣ 19 - ΕΡΩΤΗΣΗ 11

Αν η αμοιβή του ναυτικού είναι ικανοποιητική	N = 40	%
ΝΑΙ	37	12,5 %
ΟΧΙ	3	7,5 %

Στην ερώτηση 11, ένα 92,5% θεωρεί ικανοποιητική την αμοιβή του ναυτικού.

ΠΙΝΑΚΑΣ 20 - ΕΡΩΤΗΣΗ 12

Οι δαπάνες που γίνονται στην οικογένεια του ναυτικού είναι υπερβολικές	N = 40	%
ΝΑΙ	27	67,5 %
ΟΧΙ	13	32,5 %

Στην παραπάνω ερώτηση ένα 67,5% απάντησε ότι οι δαπάνες που πραγματοποιούνται στην οικογένεια του ναυτικού είναι υπερβολικές. Η ερώτηση σε αυτήν την περίπτωση, ήταν ανοιχτή και οι απαντήσεις που δόθηκαν το αιτιολόγησαν ως εξής: α) η μοναξιά οδηγεί τη σύζυγο ναυτικού σε σπατάλη β) ο υψηλός μισθός του ναυτικού ωθεί τη σύζυγο του ναυτικού σε σπατάλες γ) η επιστροφή του ναυτικού στο σπίτι του συχνά συνοδεύεται με αρκετές δαπάνες που αποσκοπούν στη διασκέδαση της οικογένειας.

ΠΙΝΑΚΑΣ 21 - ΕΡΩΤΗΣΗ 13

Επικοινωνία με το σύζυγο ναυτικό	N = 40	%
1. μέσω τηλεφωνικής επικοινωνίας	31	77,5 %
2. μέσω αλληλογραφίας	3	7,5 %
3. με την πραγματοποίηση επισκέψεων στο καράβι	6	15 %

Η επικοινωνία του ζευγαριού μιας ναυτικής οικογένειας εξασφαλίζεται κατά 77,5% μέσω τηλεφωνικής επικοινωνίας.

ΠΙΝΑΚΑΣ 22 - ΕΡΩΤΗΣΗ 14

Λειτουργία της μορφής της επικοινωνίας	N = 40	%
1. βοηθάει στην επίλυση των προ- βλημάτων που παρουσιάζονται	10	25%
2. επιβαρύνει τη σύζυγο	27	67,5 %
3. δεν παίζει ρόλο	3	7,5 %

Σύμφωνα με τη γνώμη των συζύγων των ναυτικών η συγκεκριμένη μορφή επικοινωνίας επιβαρύνει τη σύζυγο (67,5%). Ένα 25% του συνόλου των ερωτηθέντων συζύγων ναυτικών πιστεύει ότι βοηθάει στην επίλυση των προβλημάτων που παρουσιάζονται και το 7,5% ότι δεν παίζει ρόλο.

ΠΙΝΑΚΑΣ 23 - ΕΡΩΤΗΣΗ 15

Η άσκηση του επαγγέλματος του ναυτικού επιρεάζει την προσωπι- κότητα του ναυτικού	N = 40	%
ΝΑΙ	36	90 %
ΟΧΙ	4	10 %

Ένα 90% των ερωτηθέντων συζύγων ναυτικών πιστεύει ότι η άσκηση του επαγγέλματος του ναυτικού επιδρά στην προσωπικότητα του ναυτικού.

ΠΙΝΑΚΑΣ 24 - ΕΡΩΤΗΣΗ 16

Αν η προσαρμογή του ναυτικού στην οικογένειά του είναι εύκολη	N = 40	%
ΝΑΙ	11	27,5 %
ΟΧΙ	29	72,5 %

Στο αν η προσαρμογή του ναυτικού είναι εύκολη στην οικογένειά του ένα 72,5% απάντησε αρνητικά. Η μακροχρόνια απουσία, θεωρείται, ότι αποξενώνει τον ναυτικό από την οικογένειά του.

ΠΙΝΑΚΑΣ 25 - ΕΡΩΤΗΣΗ 17

Τα προβλήματα στη σχέση του ζευγαριού της οικογένειας του ναυτικού		
α. προβλήματα ζηλοτυπίας	16	40 %
β. διαφωνίες από τη κακή διαχείριση των οικονομικών από τη σύζυγο	25	62,5 %
γ. διαφωνίες για τη διαπαιδαγώγηση των παιδιών	27	67,5 %
δ. διαφωνίες για την άσκηση ελέγχου από το κοινωνικό περιβάλλον της συζύγου	16	40 %
ε. συγκρούσεις λόγω έλλειψης αναγνώρισης αναγκών της συζύγου	16	40 %

Η ερώτηση 17 ζητούσε την ιεράρχηση των προβλημάτων στη σχέση του ζευγαριού του ναυτικού. Το 67,5% των απαντήσεων θεωρούν ως πρόβλημα στη σχέση του ζευγαριού τις διαφωνίες για τη διαπαιδαγώγηση των παιδιών. Ακολουθούν οι διαφωνίες για τη κακή διαχείριση των οικονομικών από τη σύζυγο (62,5%). Στο ίδιο επίπεδο βρίσκονται τα προβλήματα ζηλοτυπίας, διαφωνίες από την άσκηση ελέγχου από το κοινωνικό περιβάλλον της συζύγου και οι συγκρούσεις λόγω έλλειψης αναγνώρισης των αναγκών της συζύγου.

ΠΙΝΑΚΑΣ 26 - ΕΡΩΤΗΣΗ 18

Επιπτώσεις στην ψυχική υγεία της συζύγου του ναυτικού	%	
α. καταθλιπτική διάθεση	32	80 %
β. προβλήματα ύπνου	32	80 %
γ. κόπωση - αδυναμία	9	22,5 %
δ. ενασχόληση με ιδέες αυτοκτονίας	0	0 %
ε. ψυχικό άγχος	39	97,5 %
στ. έντονο σωματικό άγχος	5	12,5 %
ζ. δεν έχει επιπτώσεις στην ψυχική της υγεία	2	5 %

Σύμφωνα με τη γνώμη των συζύγων ναυτικών ο τρόπος ζωής τους έχει επιπτώσεις στη ψυχική τους υγεία προκαλώντας ψυχικό άγχος (97,5%), προβλήματα ύπνου (80%) και καταθλιπτική διάθεση (80%). Ακολουθούν τα προβλήματα κόπωσης - αδυναμίας (22,5%) και έντονο σωματικό άγχος (12,5%).

ΠΙΝΑΚΑΣ 27 - ΕΡΩΤΗΣΗ 19

Προβλήματα που αντιμετωπίζει η σύζυγος του ναυτικού		
α. την ευθύνη της διαπαιδαγώγησης των παιδιών	37	92,5 %
β. Τα συναισθήματα μοναξιάς	40	100 %
γ. Την κοινωνική απομόνωση	36	90 %
δ. Την ευθύνη για τη διεκπεραίωση όλων των υποθέσεων του σπιτιού	40	100 %
ε. τον κοινωνικό έλεγχο που ασκούν οι συγγενείς του συζύγου	6	15 %
στ. τη σεξουαλική αποχή για μεγάλο χρονικό διάστημα	12	30 %

Η ερώτηση 19 ζητούσε την ιεράρχηση των προβλημάτων που αντιμετωπίζει η σύζυγος του ναυτικού. Τα συναισθήματα μοναξιάς και η ευθύνη για τη διεκπεραίωση όλων των υποθέσεων του σπιτιού αποτελούν τα βασικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζει η σύζυγος του ναυτικού. Ακολουθούν η ευθύνη της διαπαιδαγώγησης των παιδιών και η κοινωνική απομόνωση. Η σεξουαλική αποχή θεωρείται πρόβλημα, σύμφωνα με τη γνώμη των συζύγων των ναυτικών κατά ένα 30%. Τέλος, ο κοινωνικός έλεγχος που ασκούν οι συγγενείς της συζύγου δεν θεωρείται σημαντικό πρόβλημα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 28 - ΕΡΩΤΗΣΗ 20

**Επίδραση απουσίας του πατέρα ναυτικού
στα παιδιά**

%

ΝΑΙ	9	22,5 %
ΟΧΙ	31	77,5 %

ΠΙΝΑΚΑΣ 29 - ΕΡΩΤΗΣΗ 21

**Αν τα παιδιά του ναυτικού είναι
επιρρεπή**

α. σε προβλήματα προσαρμογής	4	10 %
β. προβλήματα ύπνου	5	12,5 %
γ. αυξημένους φόβους ή άγχη	23	57,5 %
δ. συναισθηματική ανασφάλεια	35	87,5 %
ε. έντονες κρίσεις στην εφηβεία	9	22,5 %

Στην ερώτηση 21 το 87,5% των συζύγων των ναυτικών (του δείγματος) πιστεύει ότι τα παιδιά των ναυτικών είναι επιρρεπή σε προβλήματα συναισθηματικής ανασφάλειας. Το 57,5% των ερωτηθέντων θεωρεί ότι τα παιδιά των ναυτικών έχουν αυξημένους φόβους ή άγχη. Ακολουθούν τα προβλήματα έντονων κρίσεων στην εφηβεία, τα προβλήματα ύπνου και τα προβλήματα προσαρμογής.

Όσον αφορά τις υποχρεώσεις των παιδιών των ναυτικών στην οικογένειά του ένα 92,5% θεωρεί ότι πρέπει να στηρίζουν συναισθηματικά τη μητέρα κατά τη διάρκεια της απουσίας του πατέρα. Το 70% του συνόλου των απαντήσεων θεωρούν ότι τα παιδιά των ναυτικών πρέπει να φροντίζουν τα μικρότερα αδέρφια. Το 55% θέλει τα παιδιά των ναυτικών να ασχολείται ενεργά με τα προβλήματα της οικογένειάς του. Στο ίδιο επίπεδο βρίσκεται η συμμετοχή των παιδιών των ναυτικών στις δουλειές του σπιτιού και στις κοινωνικές υποχρεώσεις της οικογένειας.

Τέλος, ένα 32,5% πιστεύει ότι τα παιδιά των ναυτικών πρέπει να διεκπεραιώνει εργασίες που αφορούν οικονομικά θέματα του σπιτιού.

ΠΙΝΑΚΑΣ 32 - ΕΡΩΤΗΣΗ 24

Αν η στάση της μητέρας επιδρά	N = 40	%
α. εικόνα που έχει για τον πατέρα του	33	82,5 %
β. τη μείωση του άγχους	6	15 %
γ. δεν επηρεάζει τίποτα	1	2,5 %

Παρατηρούμε ότι το 82,5% του συνόλου των ερωτηθέντων συζύγων ναυτικών πιστεύει ότι η στάση της μητέρας επηρεάζει την εικόνα που έχει για τον πατέρα του. Ένα 15% πιστεύει ότι η στάση της μητέρας βοηθάει στη μείωση του άγχους.

ΠΙΝΑΚΑΣ 33 - ΕΡΩΤΗΣΗ 25**Αν θα επέτρεπαν στο παιδί****τους να γίνει ναυτικός****N = 40****%**

ΝΑΙ	8	20,6 %
ΟΧΙ	32	80 %

Το 80% των συζύγων των ναυτικών δεν θα επέτρεπε στο παιδί τους να γίνει ναυτικός. Οι απαντήσεις που δικαιολογούν αυτήν την άρνηση θέτουν ότι δεν θα επιθυμούσαν να δημιουργηθεί άλλη μια οικογένεια που θα αντιμετώπιζε τα ίδια προβλήματα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 34 - ΕΡΩΤΗΣΗ 26**Ρόλος πατέρα ναυτικού****N =40****%**

1. ικανοποίηση των υλικών αναγκών	25	62,5 %
2. προσφορά αγάπης	10	25 %
3. δε συμμετέχει	5	12,5 %

Σε αυτήν την ερώτηση ένα 62,5% απάντησε ότι ο πατέρας ναυτικός παίζει το ρόλο του διατροφέα, ικανοποιώντας τις υλικές ανάγκες των παιδιών. Το 25% θεωρεί ότι ο ρόλος του πατέρα ναυτικού είναι να προσφέρει αγάπη. Τέλος, το 12,5% πιστεύει ότι δε συμμετέχει.

ΠΙΝΑΚΑΣ 35 - ΕΡΩΤΗΣΗ 27

α. Αν η παρούσα μορφή ιατροφαρμακευτικής κάλυψης είναι ικανοποιητική

N = 40**%**

1 ΝΑΙ	14	35 %
2 ΟΧΙ	26	65 %

β. Κοινωνικών υπηρεσιών

N = 40**%**

1 ΝΑΙ	12	30 %
2 ΟΧΙ	28	70 %

Οι σύζυγοί των θεωρούν ικανοποιητική την ιατροφαρμακευτική περίθαλψη κατά ένα 35% και ένα 30% την κοινωνική μέριμνα των οικογενειών των ναυτικών.

νες υπηρεσίες που θα επιθυμούσαν να είχαν οι σύζυγοι των ναυτικών από μια τέτοια υπηρεσία.

Η συμβουλευτική σε θέματα συζυγικών σχέσεων ακολουθεί με ποσοστό 67,5%. Τέλος, ένα 50% θα επιθυμούσε τη συμμετοχή του σε ψυχαγωγικές δραστηριότητες και ένα 20% θα ήθελε να συμμετάσχει σε ομάδες αυτοβοήθειας.

V. ΠΕΡΙΛΗΨΗ - ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ

A. ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σκοπός της μελέτης και της έρευνας που πραγματοποιήθηκε ήταν η προσέγγιση από ψυχοκοινωνική σκοπιά των προβλημάτων που αντιμετωπίζει η οικογένειά του ναυτικού. Για την περάτωση του συγκεκριμένου σκοπού, έγινε μια εκτενή βιβλιογραφική ανασκόπηση σχετικών συγγραμμάτων. Οι ενότητες που εξετάστηκαν, περιληπτικά, ήταν οι ακόλουθες:

- α) Η δομή της οικογένειας του ναυτικού.
- β) Ο ναυτικός (κίνητρα επιλογής του συγκεκριμένου επαγγέλματος, επιδράσεις που δέχεται από την άσκηση του, πως διαμορφώνεται η ζωή του μέσα στην οικογένειά του
- γ) Η γυναίκα του ναυτικού (ποιά κίνητρα ώθησαν στην επιλογή ενός συζύγου ναυτικού, πως διαμορφώνεται η σχέση της με το σύζυγο της και το παιδί, πως ο τρόπος ζωής της επηρεάζει τη ψυχική της υγεία.
- δ) Η εξέλιξη του παιδιού στην οικογένειά του ναυτικού.
- ε) Μέθοδοι ψυχοθεραπευτικής παρέμβασης στην οικογένεια του ναυτικού.
- στ) Η κοινωνικοπρονοιακή μέριμνα των Ελλήνων Ναυτικών και των οικογενειών τους.
- ζ) Ο ρόλος στην αντιμετώπιση αυτών των προβλημάτων.

Στη συνέχεια, ακολούθησε η ερευνητική μελέτη της παρούσας εργασίας, η οποία εξετάζει τις στάσεις και τις γνώμες των συζύγων των ναυτικών για την οικογένειά του ναυτικού.

Β. Συμπεράσματα

Παρακάτω, θα αναφερθούμε στα σημαντικότερα αποτελέσματα της έρευνας, επιχειρώντας την πραγματοποίηση των απαραίτητων συσχετίσεων με τα στοιχεία που παρουσιάζονται στη βιβλιογραφική ανασκόπηση. Η αναφορά στα συμπεράσματα θα πραγματοποιηθεί βάση των ήδη υπάρχουσων ενότητων.

α) Η οικογένεια του Ναυτικού.

Αναφορικά, με τα στοιχεία που μας δόθηκαν γενικότερα για την οικογένειά του ναυτικού, διαπιστώνουμε τα εξής:

- Στις οικογένειες των ναυτικών δεν συγκατοικούν άλλα άτομα. Σε αυτό το σημείο υπάρχει ταύτιση με τα στοιχεία που παρουσιάζει η Χανελοπούλου για την πυρηνική δομή που έχει διαμορφωθεί στην οικογένειά του ναυτικού, και την απουσία της άλλοτε διαδομένης εκτεταμένης της μορφής.
- Το σύνολο του δείγματος απάντησε ότι κατοικεί σε ιδιόκτητη κατοικία (ερώτηση 2) και το 50% ότι το μηνιαίο εισόδημα της οικογένειάς τους ξεκινά από 500.000 - 1.000.000. (ερώτηση 4.). Στη συνέχεια, ένα 92,5% απάντησε ότι η αμοιβή του ναυτικού είναι ικανοποιητική (ερώτηση 11). Αυτά τα στοιχεία, βρίσκονται σε άμεση συνάφεια, με εκείνα που έχουν παραθέσει οι Π. Βλάχου και ο Ν. Τσελέντης, σε σχετικές τους συνεντεύξεις.

- Το 67,5% του δείγματος των συζύγων των ναυτικών πιστεύει ότι στις οικογένειες των ναυτικών γίνονται υπερβολικές δαπάνες. Οι απαντήσεις που δόθηκαν πάνω σε αυτό αιτιολογώντας το είναι οι εξής:
- α) Τα συναισθήματα μοναξιάς που αισθάνεται η σύζυγος του ναυτικού κατά τη διάρκεια της απουσίας του συζύγου της.
- β) Ο υψηλός μισθός του ναυτικού.
- γ) Η επιστροφή του ναυτικού στο σπίτι του συνοδεύεται από αρκετές δαπάνες με σκοπό τη ψυχαγωγία της οικογένειας. (ερώτηση 12). Η Π.Βλάχου, αναφέρει σε σχετικό της έγγραφό ότι η μοναξιά που αισθάνεται η σύζυγος του ναυτικού, την ωθεί, συχνά, σε αλόγιστες δαπάνες.
- Τέλος, το 45% του συνόλου των οικογενειών συστεγάζεται με κατοικίες συγγενών τους. Ένα 42,5% διαθέτουν κατοικίες που είναι απομακρυσμένες από κατοικίες συγγενών τους. Τέλος, ένα 12,5% βρίσκεται σε απόσταση, από κατοικίες συγγενών. Εντούτοις, δεν μπορούμε να προβούμε σε ερμηνεία των παραπάνω αποτελέσματα, αφού - λόγω μεθοδολογικού σφάλματος στην σύνταξή του ερωτηματολογίου - δεν γνωρίζουμε ποιά είναι η γνώμη των συζύγων των ναυτικών για τη χρησιμότητα αυτή της συστέγασης ή της κοντινής απόστασης των κατοικιών.

β) Ο Ναυτικός.

- Βάση των στοιχείων της έρευνας το 67,5% των ναυτικών του δείγματος ήταν πάνω από την ηλικία των 50 χρόνων. Ακολουθούσε ένα 22,5% ηλικίας 40 - 50 χρόνων, ένα 10% 30 - 40 χρόνων και ένα 0% ηλικίας 30 - 40 χρόνων. Αντιλαμβανόμαστε, ότι ο πληθυσμός των ναυτικών παρουσιάζει μια σημαντική έκπτωση, όσον αφορά τα νέα άτομα που θέλουν να ασχοληθούν με το συγκεκριμένο επάγγελμα. Σε αυτό συμφωνεί και ο κ. Τσελέντης, διευθυντής των δημοσίων σχέσεων της Π.Η.Ο που τονίζει τη σημαντική μείωση του αριθμού εισαγωγής νέων σπουδαστών στις σχολές του εμπορικού ναυτικού, λόγω του ότι η στεριά δίνει πολύ περισσότερες ευκαιρίες για επαγγελματική αποκατάσταση στους νέους. (ερώτηση 3).
- Ο μέσος όρος απουσίας των ναυτικών, στη πλειοψηφία δείγματος (80%) είναι 6 - 8 μήνες. Μόνον ένα 20% απουσιάζει από τους 9 - 15 μήνες.
- Το 90% του συνόλου των ερωτηθέντων συζύγων ναυτικών πιστεύουν ότι η άσκηση του επαγγέλματος του ναυτικού επηρεάζει την προσωπικότητα. Η Π. Βλάχου (1981) αναφέρει πάνω σε αυτό ότι η θέση που κατέχει ο ναυτικός στην ομάδα του πληρώματος επηρεάζει τον τρόπο που σχετίζεται με την οικογένειά του. Σύμφωνα, με την εισήγηση μελών της Σχολής Γονέων του Γαλαξειδίου, η ζωή των ναυτικών επιβάλλει εκ των πραγμάτων της έλλειψης κοινωνικότητας κάτι που έχει άμεσες επιπτώσεις στη ψυχοσύνθεση του ναυτικού.
- Το 72,5% των συζυγων των ναυτικών πιστεύουν ότι η προ-

σαρμογή του ναυτικού είναι δύσκολη στην οικογένειά του. Πάνω σ' αυτό, Minuchin αναφέρει ότι η μακροχρόνια απουσία του ναυτικού από το σπίτι του συνεπάγεται και τη διαφοροποίηση της δομής της οικογένειας του.

Η οικογένεια μαθαίνει να στηρίζεται πάνω στις δυνάμεις της μητέρας και των παιδιών, με αποτέλεσμα ο πατέρας να αποκλείεται ουσιαστικά από το γονεϊκό και συζυγικό υποσύστημα. Με τα παραπάνω, συμφωνούν η Π. Βλάχου και τα πρώην μέλη της Σχολής Γονέων Γαλαξειδίου σε σχετικές τους εισηγήσεις.

- Τέλος, ένα 62,5% των συζύγων των ναυτικών πιστεύει ότι ο ρόλος του πατέρα ναυτικού περιορίζεται στην κάλυψη των υλικών αναγκών των παιδιών του.

γ. Η σύζυγος του ναυτικού.

- Στο δείγμα μας το 37,5% των συζύγων των ναυτικών ήταν ηλικίας 30 - 40 χρονών, το 32,5% ηλικίας 40 - 50 χρονών. Το 47,5% είχαν τελειώσει το γυμνάσιο, το 25% ανώτερη ή ανώτατη εκπαίδευση. Ακόμη, το 75% ασχολείται με τα οικιακά, και το υπόλοιπο 35% εργάζεται. Το μεγάλο ποσοστό των συζύγων των ναυτικών που ασχολούνται με τα οικιακά, οφείλεται στο ότι, λόγω της δομής της "οιονεί" μονογονεϊκής οικογένειας, η σύζυγος πρέπει να αναλάβει επιπρόσθετες εκτελεστικές και καθοδηγητικές λειτουργίες που είναι, πιθανόν, να μην της επιτρέπουν λόγω έλλειψης χρόνου, να ασχοληθεί με μια επιπρόσθετη εργασία.
- Στην ερώτηση 9 για το (α) αν είναι εφικτό για τη σύζυγό του ναυτικού να συνεχίσει την εργασία της και β) να βρει μια δουλειά κατά τη διάρκεια του γάμου της ένα 60% και 80% αντίστοιχα απάντησε θετικά. Σε αυτήν την περίπτωση οι σύζυγοι των ναυτικών πιστεύουν ότι η εργασία αποτελεί μία διέξοδο στα προβλήματα που αντιμετωπίζουν καθημερινά λόγω των επιβεβαρυμένων υποχρεώσεων τους. Αξίζει, όμως, να παρατηρήσουμε ότι στο δείγμα μας μονάχα ένα 25% εργάζεται, κάτι που σημαίνει ότι τη συγκεκριμένη απάντηση την έδωσαν, κατά το πλείστον, οι σύζυγοι ναυτικών, οι οποίες ασχολούνται με τα οικιακά. Πιθανότατα, η εργασία, λοιπόν, να έχει θετικές επιδράσεις αλλά είναι δυνατόν και να αποτελεί έναν ανασταλτικό παράγοντα στη ζωή της συζύγου του ναυτικού.

- Όσον αφορά τις υποχρεώσεις της συζύγου του ναυτικού διαπιστώνουμε (ερώτηση 17) ότι σε περιόδους που η σύζυγος του ναυτικού είναι μόνη της, αφού ο σύζυγος ταξιδεύει αναλαμβάνει, σχεδόν, ολοκληρωτικά όλες τις αποφάσεις μόνη της για το σπίτι. Με την επιστροφή του ναυτικού στο σπίτι του παρατηρούμε μια μείωση στα αντίστοιχα ποσοστά. Αντιλαμβανόμαστε, ότι η υπερφότωση της συζύγου του ναυτικού με ένα μεγάλο σύνολο ευθυνών, τις οποίες είναι υποχρεωμένη να διεκπαιρέσει μόνη της, σε συνδυασμό με τη μακρόχρονη απουσία του συζύγου της και τη δυσκολία της επικοινωνίας μαζί του αποτελούν ανασταλτικούς παράγοντες στην εξασφάλιση της ψυχικής της υγείας. Γι' αυτό ένα 80%, πιστεύει ότι η σύζυγός του ναυτικού έχει καταθλιπτική διάθεση και προβλήματα ύπνου, το 97,5% ότι έχει έντονο ψυχικό άγχος και το 22,5% ότι παρουσιάζει κόπωση και αδυναμία.
 - Στην ερώτηση των προβλημάτων που αντιμετωπίζει η σύζυγός του ναυτικού, τα σημαντικότερα είναι τα συναισθήματα μοναξιάς και η ευθύνη για την διεκπαιρέωση όλων των υποχρεώσεων του σπιτιού (100%). Ακολουθεί, η ευθύνη της διαπαιδαγώγησης των παιδιών με (92,5%) και η κοινωνική απομόνωση που συνεπάγεται συχνά η ζωή της (90%).
- Όσον αφορά, το πρόβλημα της σεξουαλικής αποχής για μεγάλο χρονικό διάστημα ένα 30% το θεωρεί ως πρόβλημα. Στην ουσία, το συγκεκριμένο υποερώτημα ενέχει

αρκετά ταμπού, που δυσχαιρένουν την αποδοχή του ως πρόβλημα.

- Επίσης, η στάση της μητέρας επηρεάζει την εικόνα που έχει το παιδί για τον πατέρα του (82,5%). Το συγκεκριμένο συμπέρασμα ταυτίζεται με τα αποτελέσματα των αντίστοιχων ερευνών που αναφέρονται στη βιβλιογραφική μας ανασκόπηση.
- Μονάχα ένα 20% των συζύγων των ναυτικών θα επέτρεπαν στα παιδιά τους να ακολουθήσουν το ίδιο επάγγελμα. Πάνω σε αυτό, οι περισσότερες γυναίκες απάντησαν ότι δεν θα ήθελαν να δημιουργηθεί μια οικογένεια στην οποία θα υπάρχουν τα ίδια προβλήματα.
- Στην ερώτηση 6, το 57,5% απάντησε ότι η επιλογή ενός συζύγου ναυτικού ήταν μια απόφαση στην οποία δεν είχαν συνειδητοποιηθεί οι δυσκολίες. Το συγκεκριμένο είδος γάμου ενέχει περισσότερες πιθανότητες να αντιμετωπίζει αρκετές δυσκολίες, αφού η σύζυγός του ναυτικού καλείται να προσαρμοστεί σε στρεσογόνες καταστάσεις συχνών αποχωρισμών, υπερευθυνών κ.λ.π.

(δ) Τα παιδιά του ναυτικού.

- Το 50% του συνόλου των ερωτηθέντων γυναικών απάντησε ότι η οικογένεια τους έχει δύο παιδιά. Το 27% απάντησε ότι έχει 1 παιδί και το 22,5% τρία και περισσότερα. Η Π. Βλάχου είχε τονίσει σε σχετικό της έγγραφο ότι στην οικογένεια του ναυτικού είναι συχνό, φαινόμενο να συναντήσεις δύο παιδιά. Πάνω σε αυτό, θα μπορούσαμε να υποθέσουμε ότι η ύπαρξη δύο παιδιών παρέχει τη δυνατότητα στη σύζυγο του ναυτικού να εξυπηρετήσει ευκολότερα τις ανάγκες τους, συγκριτικά, με το αν ήταν περισσότερα από την άλλη, εξασφαλίζει στη μητέρα και σύζυγο ναυτικού ότι δεν θα είναι μόνη της περίπτωση που το ένα από τα δύο παιδιά πρέπει να φύγει.
- Το 77,5% του συνόλου του δείγματος θεωρεί ότι η απουσία του πατέρα επιδρά στην εξέλιξη των παιδιών. Η συγκεκριμένη γνώμη βρίσκεται σε ταύτιση με τα αποτελέσματα των αντίστοιχων ερευνών που παρατίθενται στη βιβλιογραφική ανασκόπηση και αναφέρονται στις επιπτώσεις της απουσίας του πατέρα στη γνωστική, συναισθηματική εξέλιξη του παιδιού, στα προβλήματα συμπεριφοράς ή ταύτισης φύλου και τέλος, σε ψυχοπαθολογικές εκδηλώσεις.
- Όσον αφορά, πιο εξειδικευμένα, τη γνώμη των συζύγων των ναυτικών για τα προβλήματα που αντιμετωπισθούν τα παιδιά το 87,5% απάντησε ότι είναι η συναισθηματική ανασφάλεια και το 57,5% οι αυξημένοι φόβοι και τα άγχη. Ακολουθεί, το 22,5% που πιστεύει ότι είναι οι

είναι οι έντονες κρίσεις στην εφηβεία, το 12,5% τα προβλήματα ύπνου και το 10% τα προβλήματα προσαρμογής. Οι γνώμες των συζύγων των ναυτικών πάνω σε αυτό το θέμα βρίσκονται σε ταύτιση με τα αντίστοιχα στοιχεία ερευνών και μελετών οι οποίες αναφέρονται στην επίδραση της απουσίας του πατέρα στη ψυχική υγεία του παιδιού.

- Στην ερώτηση 22 στην οποία εξετάζεται η γνώμη της συζύγου του ναυτικού για το αν η απουσία του πατέρα επηρεάζει περισσότερο τα αγόρια από τα κορίτσια, το 72,5% απάντησε ότι πιστεύουν ότι τα επηρεάζει εξίσου. Σε αυτό, έχουμε να συμπληρώσουμε ότι παρόλο που τα παιδιά του ναυτικού, επηρεάζονται εξίσου, ωστόσο διαφοροποιούνται οι επιδράσεις που δέχονται ανάλογα με το φύλο τους. Έτσι, όπως είδαμε οι έρευνες έχουν αναδείξει την ύπαρξη συσχέτισης.

Ανάμεσα στην απουσία του πατέρα και την υλοθέτηση του ανδρικού φύλου στα αγόρια (Lamb and Stevenson, 1978). Ενώ οι επιπτώσεις της απουσίας του πατέρα στα κορίτσια εκδηλώνονται συχνότερα την περίοδο της εφηβείας, με δυσκολίες στις σχέσεις τους με τους άνδρες και στη δημιουργία δεσμού (Hethenigaten, 1972, Lamb et all 1972).

Επίσης, όσον αφορά τα συναισθήματα προβλήματα, έχει διαπιστωθεί ότι τα κορίτσια που δέχονται την εμπειρία της απουσίας του πατέρα έχουν μεγαλύτερη ανάγκη για κοινωνική αποδοχή.

- Μέσα από την ερώτηση 23 φαίνεται ότι τα παιδιά των

των ναυτικών έχουν αυξημένες υποχρεώσεις στην οικογένειά του παίζοντας όπως ο Minuchin είχε παρατηρήσει έναν συμπληρωματικό γονεϊκό ρόλο.

Το 92,5% του συνόλου των ερωτηθέντων συζύγων ναυτικών πιστεύει ότι τα παιδιά πρέπει να στηρίζουν συναισθηματικά τη μητέρα τους όταν ο πατέρας τους απουσιάζει το 70% απάντησε ότι θα πρέπει να ασχολείται με τη φροντίδα των μικρότερων αδερφών. Και το 55% ότι θα πρέπει να ασχολούνται ενεργά με τα προβλήματα του σπιτιού. Το 42,5% θεωρεί ότι τα παιδιά των ναυτικών τα πρέπει να συμμετέχουν στις δουλειές του σπιτιού και στις κοινωνικές υποχρεώσεις της οικογένειας και το 32,5% ότι θα πρέπει να διεκπαιρώνει εργασίες που αφορούν τα οικονομικά θέματα του σπιτιού.

Πάνω σ' αυτά, μπορούμε να αναρωτηθούμε το κατά πόσο εύκολο είναι για ένα παιδί ναυτικού να είναι ομαλά προσαρμοσμένο σε ένα οικογενειακό περιβάλλον όταν πρέπει να αντιμετωπίζει το κενό και τις αντίστοιχες επιπτώσεις της απουσίας του πατρικού προτύπου και παράλληλα να ανταπεξέλθει σε υποχρεώσεις αυξημένες συγκριτικά με την ηλικία του, και τη θέση του στην οικογένεια.

(ε) Ιατροφαρμακευτική και κοινωνικού μέριμνα για τους ναυτικούς.

Αναφορικά, με τα στοιχεία που μας παρέθεσαν οι υπεύθυνοι του Οίκου Ήαύτου και της Διεύθυνσης Πρόνοιας του Υ.Ε.Η. σχετικά με το υψηλό επίπεδο της ποιότητας της ιατροφαρμακευτικής κάλυψης των αναγκών του πληθυσμού των ναυτικών και των οικογενειών του, διαπιστώνουμε μια σημαντική διαφορά σε σχέση με αυτά που πιστεύουν οι σύζυγοι των ναυτικών για αυτό το θέμα. Έτσι, το 65% δηλώνει ότι δεν είναι ικανοποιημένο από την ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, δηλώνοντας τη δυσaréσκεια τους για τις συνεχιζόμενες περικοπές στην ασφάλισή του, την έλλειψη κατάλληλων γιατρών κ.λ.π.

- Επίσης, το 70% δεν θεωρεί ικανοποιητική τις παροχές της κοινωνικές υπηρεσίας για τους ναυτικούς.

- Τέλος, οι σύζυγοι των ναυτικών κατά ένα 97,5% έκριναν απαραίτητη την ύπαρξη μιας εξειδικευμένης υπηρεσίας για τα προβλήματα των ναυτικών. Η συμβουλευτική σε θέματα διαπαιδαγώγησης και η παροχή πληροφοριών για τις διευκολύνσεις, τις οποίες δικαιούνται η οικογένεια του ναυτικού είναι οι πρωταρχικές παρεχόμενες υπηρεσίες που θα επιθυμούσαν να είχαν οι σύζυγοι των ναυτικών από μια τέτοια υπηρεσία. Ακολουθεί, η συμβουλευτική σε θέματα συζυγικών σχέσεων (67,5%). Το 50% θα επιθυμούσε να συμμετάσχει σε ψυχαγωγικές δραστηριότητες και το 20% θα ήθελε να συμμετάσχει σε ομάδες αυτοβοήθειας.

Καταλαβαίνουμε, ότι η ύπαρξη μιας εξειδικευμένης κοι-

νωνικής υπηρεσίας για την αντιμετώπιση όλων αυτών των προβλημάτων αποτελεί μαι αναγκαιότητα στις οικογένειες των ναυτικών.

Γ. Εισηγήσεις

Προτάσεις για κοινωνική πολιτική

Βάση των συμπερασμάτων μας από την βιβλιογραφική και ερευνητική μας εργασία, προτείνουμε ορισμένα ενδεικτικά μέτρα που θα μπορούσαν να μελετηθούν στη χώρα μας με ανώτερο σκοπό την ανάπτυξη μιας ολοκληρωμένης πολιτικής για τις οικογένειες των ναυτικών.

1. Έρευνα

Κατ' αρχήν θα πρέπει να πραγματοποιηθεί στη χώρα μας μια ολοκληρωμένη και εκτεταμένη έρευνα από ειδικούς φορείς (π.χ. το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών), για τον εντοπισμό των οικογενειών του ναυτικού στην Ελλάδα - των αναγκών που απορρέουν από αυτές, τα ιδιαίτερα προβλήματά τους κλπ.

β. Οι Κ.Α. θα είναι τα αρμόδια όργανα για το σχεδιασμό και την εκπόνηση μιας τέτοιας έρευνας.

2. Σύλλογοι Συζύγων Ναυτικών

α. Δημιουργία Συλλόγων Οικογενειών του Ναυτικού, στις πόλεις που θα υπάρχει ένας υψηλός βαθμός συζύγων ναυτικών, για την άσκηση πίεσης και τη διεκδίκηση δικαιωμάτων για μια καλύτερη ποιότητα ζωής.

β. Η απασχόληση Κ.Α. στους Συλλόγους (όπως και στους υπόλοιπους φορείς πρόνοιας των ναυτικών), θα βοηθούσε στην ενίσχυση της επίλυσης των προβλημάτων που αφορούν τις οικογένειες αυτές και η συνεργασία με τις κατάλληλες υπηρεσίες θα οδηγούσε στην πραγμάτωση των αναγκαίων

αλλαγών.

3. Ιατροφαρμακευτική Περίθαλψη

Όσον αφορά την ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, προτείνουμε, αρχικά, την εξάλειψη της ανισότητας που υπάρχει στη νοσηλεία των ναυτικών, - η οποία επιβαρύνει τους ναυτικούς των ανωτέρων πληρωμάτων. Επίσης, θα πρέπει να δοθεί μεγαλύτερη προσοχή στο πρόβλημα που δημιουργείται στα παιδιά των ναυτικών που φοιτούν σε κάποια σχολή, όταν η αντίστοιχη ιατροφαρμακευτική τους περίθαλψη τα καλύπτει, αυστηρά, μονάχα για τον προκαθορισμένο από το πρόγραμμα σπουδών, χρονικό διάστημα. Σε αυτό το σημείο, θα μπορούσε, πιστεύω, να δοθεί μια χρονική παράταση στην ασφάλισή του, σε ενδεχόμενο, είναι υποχρεωμένα να επαναλάβουν την παρακολούθηση κάποιου εξαμήνου του.

β. Θα ήταν απαραίτητη η δημιουργία μιας κοινωνικής υπηρεσίας μέσα στο φορέα του Οίκου Ναύτου με την παράλληλη στελέχυσή της από τα κύρια όργανα άσκησης της κοινωνικής εργασίας, τους Κ.Α. Με αυτό τον τρόπο, προβλήματα που έχουν να αντιμετωπίσουν οι υπάλληλοι του Τμήματος Προστασίας, θα επιλύονται με τρόπο συστηματικό και μεθοδικό.

4. Διανομή ενημερωτικών φυλλαδίων

Η διανομή ενημερωτικών φυλλαδίων στις συζύγους των ναυτικών θα έδινε απαντήσεις στα ερωτήματα που αντιμετωπίζουν όταν βρεθούν σε καταστάσεις που απαιτούν γνώσεις στα δικαιώματά τους, στις παρεχόμενες υπηρεσίες

της κοινότητας, στα επιδόματα που δικαιούνται κλπ.

5. Οργάνωση και εφαρμογή ειδικών προγραμμάτων στο χώρο του σχολείου

α. Το σχολείο αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους φορείς κοινωνικοποίησης, (συχνά εμφανίζονται αρκετά προβλήματα, γνωστικά, συμπεριφορές, κλπ.) Οι παιδαγωγοί θα πρέπει να είναι ενήμεροι αυτών των ειδικών αναγκών που αντιμετωπίζουν τα παιδιά των ναυτικών, ανάλογα, να ενισχύουν περισσότερο τις προσπάθειες αυτών των παιδιών.

β. Η απασχόληση Κ.Α. ευαισθητοποιημένων πάνω στα προβλήματα που αντιμετωπίζουν τα παιδιά των ναυτικών στο χώρο του σχολείου, θα λειτουργούσε θετικά ως προς την ουσιαστική αντιμετώπισή τους.

γ. Μέσα στα πλαίσια του μαθήματος επαγγελματικού προσανατολισμού, θα μπορούσε να δοθεί έμφαση στα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα του επαγγέλματος του ναυτικού προκειμένου η επιλογή του συγκεκριμένου επαγγέλματος να γίνεται κατόπιν ώριμης σκέψης των συνεπειών που θα επακολουθήσουν.

δ. Τέλος, στο χώρο του σχολείου θα μπορούσαν να λειτουργήσουν πιλοτικά προγράμματα ομαδικής συμβουλευτικής για παιδιά ναυτικών, με σκοπό την υποστήριξή τους στην προσαρμογή τους α. στις ιδιαιτερότητες του επαγγέλματος του πατέρα τους και β. στο χώρο του σχολείου. (αναφορά σε εφαρμογή σχετικού προγράμματος βρίσκεται στο κεφάλαιο της βιβλιογραφικής ανασκόπησης "Μοντέλλα ψυχοθερα-

πευτικών παρεμβάσεων - "Ομαδική συμβουλευτική σε παιδιά ναυτικών").

5. Εξασφάλιση ορισμένων διευκολύνσεων στο Ναυτικό

- Να δοθεί η ευκαιρία από το Υπουργείο Εμπορικής Ναυτιλίας, μέσω των κατάλληλων τροποποιήσεων, ο ναυτικός να έχει συχνότερη επικοινωνία με την οικογένειά του. Επίσης, πρέπει να εκλείψει ο διαχωρισμός του δικαιώματος που έχει μονάχα ο ναυτικός των ανωτέρων πληρωμάτων να φέρνει τη γυναίκα του ή τα παιδιά του στο καράβι, ώστε να ισχύει ισότιμα για όλα τα μέλη του караβιού.
- Να δημιουργηθούν σταθμοί στα κυριώτερα λιμάνια που πηγαίνουν τα ελληνικά πλοία ώστε να υπάρχει δυνατότητα επιλύσεως και συζητήσεως των προβλημάτων των ναυτικών.
- Θα πρέπει να ενισχυθεί και να επεκταθεί ο θεσμός της Εστίας Ναυτικών, προκειμένου να διευκολύνει τις ανάγκες του ναυτικού και της οικογένειάς του.
- Να επιδοτείται το διάστημα της ανεργίας του ασθενή ναυτικού.
- Να γίνεται ενημέρωση του ναυτικού και της οικογένειάς του, μέσω ειδικών φυλλαδίων, για τη προσφορά του κάθε φορέα.

6. Οργάνωση

Υπηρεσίας στήριξης της οικογένειας του ναυτικού

Κρίνεται απαραίτητη η ύπαρξη μιας εξειδικευμένης υπηρεσίας που θα αποσκοπεί στην αντιμετώπιση των ψυχοκοινωνικών προβλημάτων που αντιμετωπίζει η οικογένεια του ναυτικού περιλαμβάνοντας τα εξής:

- Παρέμβαση σε επίπεδο σχέσεων για την "επιδιόρθωση" του λειτουργικού επιπέδου της οικογένειας του ναυτικού και την ψυχοκοινωνική στήριξη των μελών της.
- Δραστηριότητες συμβουλευτικού χαρακτήρα όπως είναι η ατομική και η οικογενειακή θεραπεία, η συμβουλευτική γονέων κλπ.
- Υπηρεσίες οικογενειακού προγραμματισμού
- Προγράμματα που θα απευθύνονται στην ενίσχυση οικογενειών με παιδί που έχει κάποιο μειονέκτημα.
- Δραστηριότητες για την αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου της μητέρας και του παιδιού, μέρος των οποίων θα προσφέρει ψυχαγωγία σε αυτά τα μέλη. Υπηρεσίες για την αντιμετώπιση εκτάκτων αναγκών (π.χ. υπηρεσίες οικογενειακού βοηθού).
- Ανάπτυξη της κοινωνικής εργασίας στα πλαίσια των θεραπευτικών επιδιώξεων και παρεμβάσεων στο χώρο της οικογένειας του ναυτικού. Για την επίτευξη της παραπάνω επιδίωξης θα πρέπει να ληφθούν τα παρακάτω μέτρα:
 - α) Εναρμόνιση των προγραμμάτων εκπαίδευσης κοινωνικών λειτουργών προς τις ανάγκες του πληθυσμού των οικογενειών των ναυτικών.

β) Πρακτική άσκηση σπουδαστών σε υπηρεσίες που θα ασχολούνται με τα προβλήματα των ναυτικών και των οικογενειών τους.

γ) Ενίσχυση του προγράμματος σπουδών των Κοινωνικών Λειτουργών με μεταπτυχιακά προγράμματα, εξειδικευμένα στη θεραπεία οικογενειών. Με αυτόν τον τρόπο, η άσκηση της Κ. Ε. σε θεραπευτικό πλαίσιο θα ήταν εφικτή.

Η υπάρχουσα κατάσταση στις οικογένειες των ναυτικών σε αυτήν τη κατηγορία χαρακτηρίζεται όπως είδαμε από την ουσιαστική έλλειψη μονάδων προσφοράς κοινωνικών υπηρεσιών στο επίπεδο αυτό. Οι κρατικές υπηρεσίες (Υπουργείο Ναυτιλίας, Οίκος Ναύτου, Εστία Ναυτικών) προσφέρουν καθαρά ιατροφαρμακευτικές και Προνιακές υπηρεσίες χωρίς όμως να καλύπτουν τις ανάγκες αυτού του είδους οικογένειας.

7. Δημιουργία συμπληρωματικών υπηρεσιών για την ενίσχυση της οικογένειας των ναυτικών.

Τέτοιες υπηρεσίες θα μπορούσαν να ήταν:

- Κέντρα ημέρας για παιδιά οποιασδήποτε κατηγορίας
- Βρεφονηπιακούς Σταθμούς
- Προγράμματα ημερήσιας απασχόλησης παιδιών ναυτικών που οι μητέρες τους δουλεύουν
- Κατασκηνώσεις.
- Ειδικοί σταθμοί κλειστής περίθαλψης φροντίδας παιδιών ναυτικών για σύντομο χρονικό διάστημα.
- Κέντρα ημέρας για παιδιά διαφόρων κατηγοριών (με ειδικές ανάγκες). Η ύπαρξη μονάχα ενός τέτοιου κέντρου για τα παιδιά των ναυτικών με ειδικές ανάγκες, το οποίο στηρίζεται αποκλειστικά στην πρωτοβουλία των γονέων των ναυτικών οικογενειών, αποδεικνύει την έλλειψη της κρατικής μέριμνας για αυτό το θέμα. Η συγκεκριμένη υπηρεσία ("ΑΡΓΩ") αποσκοπεί στην προέκταση των υπηρεσιών της με τη λειτουργία εξειδικευμένης συμβουλευτικής-υποστηρικτικής μονάδας για την οικογένεια του ναυτικού. Προτείνεται, η δημιουργία τέτοιων οργανωμένων μονάδων και σε άλλες πόλεις-λιμάνια που έχουν διαπιστωθεί οι ανάλογες ανάγκες.
- Βρεφονηπιακοί και Παιδικοί Σταθμοί.

Οι μητέρες-σύζυγοι ναυτικών που είναι εργαζόμενες έχουν ανάγκη βοήθειας στη φύλαξη των παιδιών τους για ορισμένες ώρες την ημέρα και, συχνά, δεν έχουν άλλες προτιμότερες εναλλακτικές λύσεις, όπως είναι η φροντίδα

του παιδιού από ένα συγγενικό πρόσωπο. Ο οίκος Παύτου θα μπορούσε να αναλάβει την πρωτοβουλία ίδρυσης ενός παιδικού σταθμού, που θα εξυπηρετούσε τις ανάγκες των εργαζομένων συζύγων ναυτικών, επιλύοντας κατά αυτόν τον τρόπο το πρόβλημα της χαμηλής πληρότητας των θέσεων στους κρατικούς παιδικούς σταθμούς.

Εξάλλου, η επάνδρωση των ιδρυμάτων ημερήσιας περίθαλψης βρεφών και νηπίων με ανδρικό προσωπικό, θα βοηθούσε το παιδί του ναυτικού, όπως άλλωστε και κάθε παιδί χωρίς πατέρα, γιατί θα έδινε ένα υποκατάστατο της πατρικής αγάπης και ενδιαφέροντος στο παιδί, που στερείται για μεγάλο χρονικό διάστημα τον πατέρα του. Άλλωστε, το πρόβλημα έχει εντοπιστεί διεθνώς, γι' αυτό παρατηρούνται και νέες τάσεις για επάνδρωση αυτών των ιδρυμάτων με άντρες.

Προγράμματα απασχόλησης και προστασίας παιδιών σχολικής ηλικίας

Η εφαρμογή τέτοιου είδους προγραμμάτων θα διευκόλυνε αρκετά τις συζύγους-μητέρες ναυτικών που έχουν παιδιά παιδικής ηλικίας. Τέτοιου είδους προγράμματα θα μπορούσαν να λειτουργήσουν είτε από τους αντίστοιχους φορείς που διαπραγματεύονται ζητήματα των ναυτικών είτε στα πλαίσια της Τοπικής Αυτοδιοίκησης.

Παιδικές Κατασκηνώσεις

Ο Οίκος Παύτου οργανώνει και λειτουργεί σύμφωνα με τις αντίστοιχες διατάξεις παιδικές κατασκηνώσεις για τα παιδιά των ναυτικών. Κάτι που θα μπορούσαμε να προτείνουμε είναι ο θεσμός των κατασκηνώσεων να επεκταθεί στα ανάπηρα παιδιά των ναυτικών, τα οποία έχουν τις ίδιες και μεγαλύτερες ανάγκες από τα φυσιολογικά.

Ειδικοί Σταθμοί Κλειστής Περίθαλψης

Η λειτουργία τέτοιων σταθμών θα αναλάμβανε υπεύθυνα τη φύλαξη και τη φροντίδα παιδιών ναυτικών οικογενειών, προκειμένου να δοθεί η δυνατότητα στη μητέρα να επισκεφτεί το σύζυγό της εκτός Ελλάδας. Με αυτόν τον τρόπο, θα μπορούσε να δοθεί λύση σ' ένα σημαντικό πρόβλημα που αντιμετωπίζουν οι σύζυγοι των ναυτικών, όταν αντιμετωπίζουν την άρνηση από το οικογενειακό τους περιβάλλον στο να αναλάβει τη φροντίδα του παιδιού τους για τη διάρκεια απουσίας τους από την Ελλάδα.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α

Σταθές και γνήσιες συζητήσεις ναυτικών για την οικογένεια του ναυτικού

Συμπληρώνεται από ουσύζυγους ναυτικών.

Ηλικία πατέρα.....
 Εξικότητα πατέρα.....
 Τόπος διαμονής.....

ΗΜΕΡ/ΜΙΑ ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΗΣ
 Ηλικία μητέρας.....
 Εκπαίδευση μητέρας.....
 Επάγγελμα μητέρας.....

Πόσα παιδιά έχετε...
 ΦΥΛΟ ΗΛΙΚΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ

-Υπάρχουν άλλα άτομα που μένουν αυτή τη στιγμή μαζί σας. ναι_ όχι_
 -Αν ναι ,ποιά;.....

2Η κατοικία σας είναι: α. ενοικιαζόμενη . -
 β. ιδιόκτητη . -

3Η κατοικία σας α.ουστεγάζεται στο ίδιο κτίριο με συγγενών σας; ναι_ όχι_
 β.βρίσκεται σε κοντινή απόσταση με συγγενών σας. ναι_ όχι_

4.Το μηνιαίο εισόδημα της οικογένειάς ανέρχεται στις: α. 200.000 -500.000 _
 β.500.000-1000.000 _
 γ.1000.000 και άνω

5.Παίς είναι μέσος όρος απουσίας του αζύγου σας; _ _ μήνες

6.Η επιλογή ενός ουσύζυγου ναυτικού ήταν: α.μια απόφαση για την οποία δεν είχα συναδητοποιήσει τις δυσκολίες . -
 β.κάτι που πίστευα ότι θα μου εξασφάλιζε μια άνετη διαβίωση . -
 γ.μια απόφαση για την οποία είχα συναδητοποιήσει τις δυσκολίες . -

7.Παίς αποφασίζει για θέματα που αφορούν:

Σε περιόδους που ο ούζυγος σας βρίσκεται κοντά σας		Σε περιόδους που ο ούζυγος σας ταξιδεύει	
Μόνη μου	Από κοινού	Μόνη μου	Από κοινού

1.Πραγματοποίηση αλλαγών στο σπίτι π.χ. αλλαγή διακόσμησης
 2.Συντήρηση του σπιτιού σας;

σε περιόδους που ο σύζυγός σας βρίσκεται κοντά σας.

σε περιόδους που ο σύζυγός σας ταξιδεύει.

M A.K M A.K

- 3 Οικονομική διαχείριση
- 4 Αντιμέτωση οικονομικών προβλημάτων
- 5 Πραγματοποίηση σημαντικών αγορών
- 6 Εκπλήρωση κοινωνικών υποχρεώσεων
- 7 Επιλογή τρόπου διασκέδασης
- 8 Θέματα που αφορούν τη διαπαιδαγώγηση των παιδιών σας

8. Παιός κρατάει το νοικοκυριό στο σπίτι σας:
 α σε περιόδους που ο σύζυγός σας ταξιδεύει

- 1 τα αναλαμβάνω μόνη μου _
- 2 με βοηθάνε τα παιδιά μου _
- 3 με βοηθά κάποιος συγγενής _
- 4 άλλο άτομο _

β σε περιόδους που ο σύζυγός βρίσκεται κοντά σας.

- 1 τα αναλαμβάνω όλα μόνη μου _
- 2 τα αναλαμβάνουμε από κοινού _
- 3 με βοηθάνε τα παιδιά μου _
- 4 άλλο άτομο _

9 Πιστεύετε ότι είναι εφικτό για μια σύζυγο ναυτικού:

- α να συνεχίσει να ασκεί την εργασία της κατά τη διάρκεια του γάμου της. ναι _ όχι _
- β να βρει μια δουλειά κατά τη διάρκεια του γάμου της. ναι _ όχι _

- Αν όχι, γιατί: _____
 α _____
 β _____

10. Τι πιστεύετε ότι θεωρούνται από τα παρακάτω σημαντικά σε μια οικογένεια ναυτικού.
 Ιεραρχήστε κατά σειρά προτεραιότητας

- 1 Η απόκτηση υλικών αγαθών π.χ αγορά αυτοκινήτου, το χτίσιμο ενός σπιτιού _
- 2 η διασκέδαση _
- 3 η επαφή με φίλους ή συγγενείς _
- 4 η διαπαιδαγώγηση των παιδιών _
- 5 η πραγματοποίηση ταξιδιών _
- 6 η ικανοποιητική σχέση του ζευγαριού _
- 7 κάτι άλλο, αναφέρατε _____

11 Πιστεύετε ότι η άμοιβη του ναυτικού μπορεί να εξασφαλίσει μια πιο άνετη διαβίωση στα μέλη της συγκριτικά με τα περισσότερα επαγγέλματα; ναι _ όχι _

12 θεωρείτε ότι στις οικογένειες των ναυτικών συχνά γίνονται αλόγιστες δαπάνες; ναι _ όχι _
 Αν ναι, γιατί: _____

13. Η επικοινωνία με το σύζυγο κατά τη διάρκεια της απουσίας του, εξασφαλίζεται μέσω τηλεφωνικής επικοινωνίας _

2 μέσω αλληλογραφίας -

3 με την πραγματοποίηση επισκεψέων σας στο καράβι και παραμονή σας σε αυτό -

4 άλλο -----

14 θεωρείτε ότι η συγκεκριμένη μορφή επικοινωνίας έχει ως αποτέλεσμα

1 την επίλυση από κοινού των διαφορών προβλημάτων που παρουσιάζονται στην οικογένεια σας -

2 την επιβάρυνση της συζύγου με την ανάληψη όλων των ευθυνών του σπιτιού -

15 Πιστεύετε ότι η άσκηση του επαγγέλματος του ναυτικού επηρεάζει την προσωπικότητα του;

να - όχι -

16 Θεωρείτε ότι ο σύζυγος και πατέρας ναυτικός προσαρμόζεται εύκολα στην οικογένεια του

όταν επιστρέφει από το καράβι; να - όχι -

- Αν όχι, γιατί: -----

17 Ποιά είναι κατά τη γνώμη σας τα σημαντικότερα προβλήματα που προκύπτουν στη σχέση του ζευγαριού μιας οικογένειας ναυτικού;

α. προβλήματα ζυλοτυπίας από το σύζυγο -

β. διαφωνίες που προκύπτουν από την κακή

διαχείριση των οικονομικών από τη σύζυγο -

γ. διαφωνίες για τη διαπαιδαγώγηση των παιδιών

δ. διαφωνίες για την άσκηση ελέγχου από

το κοινωνικό περιβάλλον του συζύγου -

ε. ευγκρούσεις λόγω της έλλειψης αναγνώρισης των

αναγκών της συζύγου -

- Άλλα -----

18 Θεωρείτε ότι ο τρόπος ζωής μιας συζύγου ναυτικού έχει επιπτώσεις στη ψυχική της υγεία όπως:

ακαταθλιπτική διάθεση (συναισθήματα

λύπης, απελπισίας) -

β. προβλήματα ύπνου -

γ. κόπωση, αδυναμία -

δ. έντονη ενασχόληση με ιδέες αυτοκτονίας -

ε. έντονο ψυχικό άγχος (αίσθημα έντασης και νευρικότητας) -

στ. έντονο σωματικό άγχος -

ζ. άλλα -----

η. δεν πιστεύω ότι έχει επιπτώσεις στη ψυχική της υγεία -

19 Πώς εκτιμάτε, κατά σας, σοβαρότητα τα προβλήματα που μια σύζυγος ναυτικού πρέπει να αντιμετωπίσει, κατά την απουσία του συζύγου της:

παιδιών -

α. την ευθύνη της διαπαιδαγώγησης των

β. τα συναισθήματα μοναξιάς -

γ. την κοινωνική απομόνωση -

δ. την ευθύνη για την διακπαρέωση όλων

των υποθέσεων του σπιτιού -

ετον κοινωνικό έλεγχο που ασκούν οι
συγγενείς του συζύγου της
στ. την σεξουαλική αποχή για μεγάλο χρονικό
διάστημα _

ζ. άλλα.....

η τίποτε από τα παραπάνω.

20 Πιστεύετε ότι η μακροχρόνια απουσία του πατέρα από την οικογένεια του επιδρά στην ομαλή
ανάπτυξη των παιδιών του. ναι _ όχι _

Αν ναι ,με ποιόν τρόπο;.....
.....
.....

21. Θεωρείτε ότι τα παιδιά των ναυτικών είναι επηρεπή σε:

α.σε προβλήματα προσαρμογής στο
σχολείο _

β. προβλήματα ύπνου _

γ. αυξημένους φόβους ή άγχη _

δ.δυνασθηματική ανασφάλεια _

ε.έντονες κρίσεις στην εφηβεία _

στ.κάτι άλλο;.....

.....
.....

22 Πιστεύετε ότι η απουσία του πατέρα επηρεάζει περισσότερο τα αγόρια από τα κορίτσια:

α. ναι _

β. όχι _

γ.δεν πιστεύω ότι τα
επηρεάζει _

δ. τα επηρεάζει εξίσου _

23 Παιές είναι κατά τη γνώμη σας οι υποχρεώσεις των παιδιών σε μια οικογένεια ναυτικού
κατά τη διάρκεια απουσίας του πατέρα τους :

α.συμμετοχή στις δουλειές του σπιτιού _

β.διακπαρέωση εργασιών που αφορούν τα
οικονομικά θέματα του σπιτιού _

γ.φροντίδα των μικρότερων αδερφών _

δ.δυνασθηματική στήριξη της μητέρας

κατά την απουσία του πατέρα _

ε.ενεργή ενασχόληση τους με τα προβλήματα
του σπιτιού _

στ.συμμετοχή τους στις κοινωνικές υποχρεώσεις
της οικογένειας _

ζ. άλλες.....

η τίποτε από τα παραπάνω _

24 Θεωρείτε ότι η στάση σας προς την απουσία του πατέρα στο σπίτι επηρεάζει

α. την αγωγή που το παιδί έχει σχηματίσει

για τον ίδιο _
β. τη μείωση του άγχους του παιδιού _
γ. δεν επηρεάζει τίποτα _

25. Θα επιτρέπατε στο παιδί σας να γίνει ναυτικός; ναι _ όχι _

Αν όχι, γιατί: _____

26. Εκτιμάτε ότι η διαπαιδαγώγηση των παιδιών είναι κάτι που βαραίνει περισσότερο τη σύζυγο του ναυτικού από ότι τον ίδιο; ναι _ όχι _

27. Με ποιόν τρόπο πιστεύετε ότι ο πατέρας ναυτικός συμμετέχει στη διαμόρφωση της προσωπικότητας των παιδιών του. : _____

Ρυθμίζοντας τον χρόνο που περνάει το παιδί στο σπίτι.
Προσφέροντας του την αγάπη.
Υποστηρίζοντας την ανάπτυξη.
Χειρίζοντας τον χρόνο του παιδιού τους πιο ελεύθερα.
Επισημαίνοντας τον πρότυπο χαρακτήρα.
Αναλαμβάνοντας τις ευθύνες.
Προσφέροντας του την αγάπη.
Προσφέροντας του την αγάπη.
(Επισημαίνοντας τα αποτελέσματα)

28. Θεωρείτε ότι η παρούσα μορφή κοινωνικών και ιατροφαρμακευτικών υπηρεσιών, επαρκεί για την κάλυψη των αναγκών των οικογενειών των ναυτικών ;

ναι _ όχι _

Αν όχι, τι ελλείψεις επισημαίνετε: _____

29. Θεωρείτε ότι η οικογένεια του ναυτικού έχει ανάγκη στήριξης από μια εξειδικευμένη υπηρεσία :

ναι _ όχι _

Αν ναι, ποια είδους βοήθεια θα ζητούσατε (κατά σειρά προτεραιότητας):

α. συμβουλευτική σε θέματα συζυγικών σχέσεων _

β. συμβουλευτική σε θέματα διαπαιδαγώγησης των παιδιών _

γ. παροχή πληροφοριών για τις διευκολύνσεις που δικαιούται η οικογένεια του ναυτικού _

δ. συμμετοχή σε ψυχαγωγικές δραστηριότητες πχ εκδηλώσεις, εκδρομές _

ε. συμμετοχή σε ομάδες αυτοβοήθειας _

στ. άλλα: _____

ΣΑΣ ΕΥΧΑΡΙΣΤΩ ΠΑ ΤΟ ΧΡΟΝΟ ΠΟΥ ΔΙΑΘΕΣΑΤΕ. ΠΑΡΑΚΑΛΩ ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΤΕ ΠΑΡΑΚΑΤΩ ΤΟ ΑΝ ΕΠΙΘΥΜΕΤΕ ΝΑ ΣΑΣ ΑΠΟΣΤΑΛΟΥΝ ΤΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΗΣ.

ΝΑΙ _

ΟΧΙ _

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ.....
.....

ΤΗΛΕΦΩΝΟ.....

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ.....
.....
.....
.....

.....

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β

1. -Συνέντευξη από την Κ.Α. της Εστίας Ναυτικών (σελ.7)

Κα. Βλάχου

(28/6/96)

Η συνέντευξη πραγματοποιήθηκε στο χώρο της Εστίας Ναυτικών. Η υπεύθυνη της Εστίας Ναυτικών, κα Βλάχου, έδωσε όλες τις πληροφορίες που ήταν απαραίτητες για την αρχική διερεύνηση του θέματος και παράλληλα για την παραπομπή μου στους υπόλοιπους αρμόδιους φορείς και υπηρεσίες που ασχολούνται με την αντιμετώπιση και ενίσχυση των οικογενειών των Ναυτικών.

Σύμφωνα με την άποψη της κα Βλάχου ο ναυτικός και η οικογένειά του αποτελούν μια, αναμφισβήτητα, ιδιαίτερη κοινωνική ομάδα και κατ' επέκτασιν έχουν ανάγκη ειδικής μεταχείρισης από τους αρμόδιους φορείς.

Η Ελλάδα τοποθετείται μεταξύ των πρώτων Ναυτικών χωρών και ως εκ τούτου το Υ.Ε.Ν. και ο εφοπλιστικός κόσμος βλέποντας τη σπουδαιότητα και τα οικονομικά οφέλη που είναι δυνατόν να προκύψουν από τη σωστή μεταχείριση του έμψυχου υλικού των πλοίων προσπάθησαν και προσπαθούν να προάγουν την οικονομική, πνευματική και κοινωνική κατάσταση των ναυτικών.

Σε ερώτηση που έγινε, σχετική, με τους σκοπούς της λειτουργίας της Εστίας Ναυτικών δόθηκαν οι εξής πληροφορίες:

Η Εστία Ναυτικών δημιουργήθηκε το 1973 και λειτούργησε από το 1977. Οι πόροι της εστίας είναι οι μηνιαίες ναυτικές εισφορές των Ελλήνων Ναυτικών και των εφοπλιστών αντιστοίχως για το διάστημα που είναι ναυτολογημέ-

νοι .

Οι σκοποί και οι αρμοδιότητες της εστίας Ναυτικών ορίζονται ως οι ακόλουθοι :

Ι Η Εστία Ναυτικών έχει ως σκοπό :

- α) Την παροχή, σε ναυτικούς που βρίσκονται μακριά από τα σπίτια τους, προσωρινής διαμονής και την ίδρυση και λειτουργία για αυτούς αιθουσών ψυχαγωγίας και βιβλιοθηκών .
- β) Τη ψυχαγωγία των ναυτικών και των οικογενειών τους μέσω της οργάνωσης εκδρομών, ταξιδιών, και υπολοίπων μορφωτικών και καλλιτεχνικών εκδηλώσεων και τη δωρεάν παροχή θεατρικών εισιτηρίων .
- γ) Την παροχή δωρεάν νομικών συμβούλων .
- δ) Τη χορήγηση χρηματικών βραβείων σε παιδιά ναυτικών φοιτητές που φοιτούν στα ανώτερα εκπαιδευτικά ιδρύματα και στις σχολές του Ε.Ν .
- ε) Τη χορήγηση επιδομάτων γάμου σε κόρες ναυτικών .
- στ) Τη χορήγηση εκτάκτου οικονομικής ενίσχυσης σε ναυτικούς που την έχουν ανάγκη .
- ζ) Την αντιμετώπιση των δαπανών παλινοστήσεως των μεμονωμένων ναυτικών ή πληρωμάτων των ελληνικών ή συμβεβλημένων ασφαλιστικώς μετά του Ναυτικού Απομαχικού Ταμείου πλοίων ξένης σημαίας και την παροχή οποιαδήποτε οικονομικής, δικαστηριακής ή άλλης μορφής συμπαράστασης .
- η) Την οικονομική ενίσχυση των επαγγελματικών σωματείων των ναυτικών .
- θ) Τη συμπάρασταση στις οικογένειες και ιδιαίτερως στα

παιδιά των ναυτικών κατά τη διάρκεια της ναυτολόγη-
σης των ναυτικών.

Εν συνεχεία, ακολούθησε ερώτηση που αναφερόταν στον υπολογισμό των οικογενειών των Ναυτικών. Οι Έλληνες Ναυτικοί, γύρω στο 1970, υπολογίζονται γύρω στις 120.000. Με την πάροδο του χρόνου παρατηρείται αισθητή μείωση του προαναφερόμενου αριθμού, κάτι που οφείλεται στην αντίστοιχη μείωση των ενδιαφερομένων ατόμων που στοχεύουν στην άσκηση του συγκεκριμένου επαγγέλματος.

Σε ερώτηση που πραγματοποιήθηκε, σχετικά με το αν η κατάσταση της υγείας των ναυτικών και των οικογενειών παρουσιάζει κάποια ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, η κα. Βλάχου απάντησε θετικά. Ο μακροχρόνιος αποχωρισμός, στοιχείο εμφανές στην οικογένεια του ναυτικού επιδρά στη δημιουργία ψυχώσεων ή νευρώσεων καθώς, επίσης, και στη δημιουργία έλκων στομάχου, αφροδίσιων νοσημάτων, καρδιοπαθειών και δερματικών.

Ο φορέας που καλύπτει την ιατροφαρμακευτική κάλυψη κάλυψη των ναυτικών είναι ο Οίκος Παύτου. Συγκεκριμένα, ο Ο.Π. καλύπτει την ιατροφαρμακευτική και νοσοκομειακή περίθαλψη, κατασκηνώσεις, επιδόματα γεννήσεως και θανάτου, λουτροθεραπείες, δώρα Χριστουγέννων και Πάσχα στους πρόσφατα απολυόμενους τα διαστήματα αυτά.

Δυσκολία, αντιμετωπίζει η ναυτική οικογένεια όταν υπάρχουν παιδιά με πνευματικές και σωματικές αναπηρίες. Πολλές φορές ο σύζυγος είναι πιθανόν να θεωρεί τη σύζυγό του υπεύθυνη για το ανάπηρο παιδί καταλήγοντας έτσι σε κλονισμό των συζυγικών σχέσεων.

Όσον αφορά τις οικονομικές συνθήκες που επικρατούν στις οικογένειες των Ναυτικών, η κα Βλάχου τις κρίνει κρίνει ικανοποιητικές σε σχέση με των υπόλοιπων εργαζομένων. Ένα πρόβλημα όμως εντοπίζεται στη σύνταξη των ναυτικών που είναι σαφώς χαμηλότερη συγκριτικά με τις κρατήσεις που γίνονται στους μισθούς τους. Επίσης, υπάρχουν ναυτικές οικογένειες που υποφέρουν λόγω της κακής οικονομικής διαχείρισης ή από αμέλεια του ναυτικού να στείλει χρήματα στην οικογένεια του. Εν τούτοις, οι ναυτιλιακές εταιρίες υποχρεώνουν τους ναυτικούς να δηλώνουν την οικογενειακή τους κατάσταση.

Επίσης, έχει παρατηρηθεί ότι αρκετές σύζυγοι ναυτικών προσπαθώντας να αντισταθμίσουν το αίσθημα της μοναξιάς προβαίνουν σε αλόγιστες δαπάνες με αποτέλεσμα να παρουσιάζονται οικονομικά προβλήματα στην οικογένεια.

Ένα άλλο είδος οικονομικού προβλήματος που εστιάζει η κα. Βλάχου, είναι η έλλειψη χορήγησης επιδόματος όταν ο ναυτικός θα παραμείνει υποχρεωτικά άνεργος, για μεγάλο χρονικό διάστημα, λόγω ασθένειας ή ατυχήματος.

Όσον αφορά τα ιδιαίτερα ψυχοκοινωνικά προβλήματα που αντιμετωπίζει η οικογένεια του ναυτικού λόγω των μακροχρόνιων χωρισμών του πατέρα και συζύγου ναυτικού η κα. Βλάχου, τα εντοπίζει στη μοναξιά και στην ανασφάλεια που αισθάνεται, αναπόφευκτο, η σύζυγος του ναυτικού και στις επιπτώσεις της έλλειψης πατρικού προτύπου στο παιδί. Η σύζυγος του ναυτικού είναι αναγκασμένη να αναλαμβάνει παντός είδος πρωτοβουλίες και αποφάσεις για το κάθε τι που αφορά την οικογένεια της. Η ανάληψη

ενός ενεργητικού ρόλου από τη σύζυγο του ναυτικού έχει ως αποτέλεσμα, τη δημιουργία διαφωνιών όταν ο ναυτικός επιστρέφει στο σπίτι του. Τα προβλήματα μπορεί να είναι εντονώτερα όταν ο σύζυγος κατέχει μια υψηλή θέση στο πλήρωμα π.χ. καπετάνιος, Α' μηχανικός, κάτι που τον κάνει να μη δέχεται εύκολα τις κατευθύνσεις που του δίνει η σύζυγός του. Επίσης, η απουσία του συζύγου και η αμφιβολία περί συζυγικής πίστωσης μπορεί, ενδεχομένως, να διαταράξει τις συζυγικές σχέσεις του ζευγαριού.

Λόγω της απουσίας του πατέρα, η ψυχαγωγία της οικογένειας μπορεί να είναι μειωμένη επειδή η μητέρα μπορεί να σκέπτεται τις δυσκολίες προκειμένου να ξεκινήσει μόνη της με τα παιδιά της για τη ψυχαγωγία τους. Άλλωστε, δεν υπάρχουν ειδικά προγράμματα και ευκαιρίες για τη σύζυγο και για τα παιδιά που να αναπληρούν κατά κάποιο τρόπο τη μοναξιά που δημιουργεί η απουσία του πατέρα. Ακόμη, σε περίπτωση που η σύζυγος είναι εργαζόμενη, δεν είναι εύκολο να βρεθεί ο κατάλληλος σταθμός για τα παιδιά και ακόμη είναι δυσκολότερο να αφήσει το παιδί της έστω και για δέκα μέρες, προκειμένου να συναντήσει το σύζυγό της.

Ένα άλλο εξίσου σημαντικό θέμα που εντόπισε η κα Βλάχου είναι το εξής- έχει μεγάλη σημασία η μητέρα να έχει καταφέρει να αντιμετωπίσει τα προσωπικά της προβλήματα προκειμένου να είναι σε θέση να μεγαλώσει σωστά τα παιδιά της. Συχνά συμβαίνει τα παιδιά των ναυτικών να υποφέρουν πραγματικά, με αποτέλεσμα όταν φθάνουν στη εφηβεία να δημιουργούνται έντονες συγκρούσεις και να

παρουσιάζουν αντικοινωνική συμπεριφορά. Τα προβλήματα είναι εντονότερα στην πόλη παρά στο νησί ή στην επαρχία επειδή στην πρωτεύουσα είναι συγκεντρωμένος ο περισσότερος ναυτικός κόσμος και υπάρχει ο ανταγωνισμός και η σύγκριση.

Επίσης, σύμφωνα με την άποψη της κα. Βλάχου στα παιδιά των ναυτικών έχουμε ετησίως πολλές ψυχώσεις. Πολλές οικογένειες θα έπρεπε να συνεργάζονται με κέντρα ψυχικής υγιεινής.

Πρόβλημα, επίσης, αποτελεί και η δυσκολία της συχνής επικοινωνίας του ναυτικού με την οικογένειά του και της οικογένειάς του με τον ναυτικό. Το τηλέφωνο, το Telex ή το τηλεγράφημα μπορεί να αποτελούν πρακτικές δυσκολίες, όμως εφ' όσον δεν καλλιεργείται η συχνή αλληλογραφία το χάσμα που δημιουργείται είναι μεγάλο.

Ακόμη, τα προβλήματα μεγαλώνουν όταν στην οικογένεια υπάρχει ένα ανάπηρο παιδί. Η μητέρα, τότε, πραγματικά χαρακτηρίζεται ηρωίδα που εντελώς μόνη της αντιμετωπίζει τα περισσότερα βάρη.

Η κα Βλάχου, τελειώνοντας, επεσήμανε την αναγκαιότητα δημιουργίας νέων φορέων με την παράλληλη ενδυνάμωση των υπάρχοντων υπηρεσιών και την στελέχωσή τους με Κ.Α. με στόχο την όσο δυνατόν αποτελεσματικότερη ενίσχυση και στήριξη των οικογενειών των ναυτικών.

2. Συνέντευξη από τη διευθύντρια της διεύθυνσης πρόνοιας των Ναυτικών, του Υπουργείου Εμπορικής Ναυτιλίας, κα Καβαθά Ευγενία.

4/7/96

Η κα Καβαθά παρέθεσε σημαντικές πληροφορίες όσον αφορά το δίκτυο των ιατροκοινωνικών υπηρεσιών που εποπτεύει η διεύθυνση πρόνοιας Ναυτικών (Δ.Π.Ν) καθώς επίσης και μία εμπειριστατωμένη άποψη για τις υπηρεσίες που παρέχονται στους ναυτικούς.

Η Διεύθυνση Πρόνοιας Ναυτικών (Δ.Π.Ν) είναι η υπηρεσία του ΥΕΝ που εποπτεύει τους προνοιακούς οργανισμούς των ναυτικών, οι οποίοι είναι ο Οίκος Ναύτου, ο Ειδικός Λογαριασμός Οικογενειακών Επιδομάτων Ναυτικών και η Εστία Ναυτικών.

Α. Ο Οίκος Ναύτου (Ο.Ν) είναι Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου (Ν.Π.ΔΔ) που ιδρύθηκε το 1927 και απετέλεσε την πρώτη προσπάθεια παροχής στοιχειώδους βοήθειας στους σχετικά λίγους τότε άνεργους ναυτικούς της περιοχής Πειραιά. Χάτω από την εποπτεία του Υ.Ε.Ν εξελίχθηκε και σήμερα είναι ένα μεγάλο ασφαλιστικό ίδρυμα υγείας των ναυτικών σε όλη την Ελλάδα με έδρα τον Πειραιά και 115 παραρτήματα στην επαρχία από τα οποία και καλύπτεται ένα ευρύ φάσμα παροχών προστασίας στους εν ενεργεία και συνταξιούχους ναυτικούς και τις οικογένειές τους.

Β. Ο Ειδικός Λογαριασμός Οικογενειακών Επιδομάτων (ΕΛΟΕΝ) είναι νομικό πρόσωπο δικαίου (Ν.Π.ΔΔ), συστάθηκε το 1980 με τον Ν. 1085/80 και άρχισε να λειτουργεί το 1983 ως αναδιανεμητικός για την καταβολή στους ναυ-

τικούς οικογενειακών επιδομάτων (επιδομάτων τέκνων).

Η λειτουργία του έχει ανατεθεί στην Εστία Ναυτικών (Ε.Ν.) στην οποία έχει συσταθεί ίδιος και αυτοτελής ομόνυμος κλάδος (κλάδος Ε.Α.Ο.Ε.Ν). Ετησίως, χορηγεί επιδόματα τέκνων σε περίπου 22.000 ναυτικούς στους οποίους και κατανέμεται το ποσό 2,8 δισεκατομμυρίων περίπου, ανάλογα με τον αριθμό των παιδιών και τις ημέρες εργασίας τους κατά τον χρόνο που αφορά το επίδομα.

Πόροι το ΕΛΟΕΝ είναι εισφορές ναυτικών και πλοιοκτητών, προβλέπονται στις συλλογικές συμβάσεις εργασίας, εισπράττονται από το ΝΑΤ και αποδίδονται στον ΕΛΟΕΝ. Ο ΕΛΟΕΝ διοικείται από πενταμελές Διοικητικό Συμβούλιο τριετούς θητείας, συγκροτείται με απόφαση του Υπουργού Ε.Ν και μετέχει Κυβερνητικός Επίτροπος.

Γ. Η εστία Ναυτικών (Ε.Ν) είναι Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου (Ν.Π.Ι.Α) μη υπαγόμενο στον ευρύ δημόσιο τομέα, ιδρύθηκε το έτος 1973 με το Ν.Α. 92/73 με σκοπό την βελτίωση της οικονομικής, πνευματικής και κοινωνικής κατάστασης των ναυτικών. Πόροι της Ε.Ν. είναι οι εισφορές ναυτικών και πλοιοκτητών, προβλέπονται στις συλλογικές συμβάσεις εργασίας, εισπράττονται από το ΝΑΤ και αποδίδονται στη Ε.Ν. Επίσης, διάφορες δωρεές κληρονομίες και κληροδοτήματα της Ε.Ν.

Η κα Καβαθά επεσήμανε ότι οι παροχές για τους ναυτικούς και τις οικογένειές τους είναι ιδιαίτερα αυξημένες, συγκριτικά με τα άλλα ταμεία των υπολοίπων εργαζομένων. Αυτό συμβαίνει λόγω, του ότι το επάγγελμα του ναυτικού έχει αρκετές ιδιαιτερότητες δυσκολίες και κι-

νδύνους. Σε αυτή την οδό κινούνται και όλες οι τροποποιήσεις που πραγματοποιούνται στις νομοθετικές ρυθμίσεις, που κατοχυρώνουν την όσο δυνατόν περισσότερο ευνοϊκή μεταχείριση των ναυτικών, λόγω του ανθυγιεινού του επαγγέλματος τους.

Περαιτέρω, ακολούθησε μια συζήτηση, στην οποία συμμετείχε τμηματάρχης του Δ.Π. του Υ.Ε.Η. και σύζυγος ναυτικού, που αφορούσε τα ιδιαίτερα προβλήματα που αντιμετωπίζει η οικογένεια του Ναυτικού. Δύο από τα σημαντικότερα θέματα που τέθηκαν στην συγκεκριμένη συζήτηση αφορούσαν τους εξής τομείς:

- α- Τους λόγους που οδηγούν μια γυναίκα να παντρευτεί έναν ναυτικό
- β- Τους λόγους που δεν έχει πραγματοποιηθεί καμμία αποτελεσματική ενέργεια για τη στήριξη των οικογενειών του ναυτικού.

Αρχικά, όσον αφορά το πρώτο θέμα η πραγματοποίηση ενός γάμου μ' έναν ναυτικό μπορεί να γίνει επειδή σε ορισμένες περιοχές της Ελλάδος υπάρχει παράδοση στις ναυτικές οικογένειες και επιδίωξη της οικονομικής άνεσης που εξασφαλίζει η δημιουργία μιας τέτοιας οικογένειας π.χ. Η Σίος, είναι κατεξοχήν ναυτικό νησί, η απόκτηση υλικών αγαθών προβάλεται ως ένα από τα πρωταρχικά ιδανικά στις οικογένειες των ναυτικών. Με αυτόν τον τρόπο η τέλεση ενός τέτοιου γάμου μπορεί να υποκινείται από την εξασφάλιση της άνετης διαβίωσης που θα προσφέρει στις συζύγους των ναυτικών.

Επίσης, είναι αξιοσημείωτο ότι υπάρχει μια ακόμη κα-

τηγορία γυναικών στις οποίες δεν είναι εμφανείς οι δυσκολίες που θα προκύψουν απ' το γάμο μ' έναν ναυτικό. Σε αυτή την κατηγορία επικρατεί κατά το πλείστον μια εξειδανίδευση του μελλοντικού τρόπου ζωής και συμβίωσης με το ναυτικό π.χ. η σύζυγος ναυτικού φαντάζεται ότι θα έχει τη δυνατότητα να ταξιδεύει συνέχεια με το σύζυγό της.

Όσον αφορά το δεύτερο θέμα που τονίστηκε, ιδιαίτερα στη συζήτηση δόθηκε η ακόλουθη εξήγηση. Τα προβλήματα της οικογένειας των ναυτικών δεν έχουν γίνει ευρύτερα γνωστά λόγω του ότι κάτι τέτοιο θα σήμαινε, παράλληλα, την αποδοχή της αποτυχίας της συζύγου του ναυτικού στην διεκπαιρέωση των σημαντικών ευθυνών που της έχουν ανατεθεί. Πρόκειται για έναν προσδιορισμένο ρόλο που τους έχει αποδοθεί η κοινωνική παράδοση του επαγγέλματος του ναυτικού και ακολουθείται από τη βασική υποχρέωση της εκπλήρωσης με επιτυχία όλων των υποχρεώσεων που ενυπάρχουν σε αυτόν.

Τέλος, θίχτηκαν και άλλα υπαρκτά προβλήματα της οικογένειας του Ναυτικού όπως είναι τα προβλήματα που δημιουργούνται στις σχέσεις του ζευγαριού, η δυσκολία του ναυτικού να προσαρμοστεί στις συνθήκες που επικρατούν στην οικογένειά του κ.τ.λ.

3. Συνέντευξη από τη παιδοψυχίατρο Κυριακή Σούκου

6/7/96

Η κα. Κυριακή Σούκου είναι παιδοψυχίατρος, συμβεβλημένη με τον Οίκο Παύτου. Εργάζεται στο ειδικό σχολείο

για παιδιά Ναυτικών με ειδικές ανάγκες "ΑΡΓΩ" και επι-
μελείται την εκτέλεση κοινωνικής έρευνας που πραγματο-
ποιείται με θέμα "Στάσεις και γνώμες γονέων Ναυτικών
οικογενειών για την επαγγελματική ένταξη Νοητικά Υστε-
ρούντων Ατόμων με μέση και ελαφρά νοητική υστέρηση".

Μέσα από τη συνέντευξη δόθηκαν στοιχεία όσον αφορά
τα ψυχοπαθολογικά προβλήματα που παρουσιάζουν τα παιδιά
των Ναυτικών και πληροφορίες σχετικές με τη λειτουργία
του "ΑΡΓΩ" και τους σκοπούς που επιδιώκει μέσα από την
πραγματοποίηση της προαναφερόμενης έρευνας.

Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις της κα. Σούκου τα παιδιά
των ναυτικών παρουσιάζουν αυξημένα ψυχοπαθολογικά προ-
βλήματα συγκριτικά με παιδιά οικογενειών συμβεβλημένα
με άλλα ταμεία. Ενδεικτικά ήταν τα στοιχεία που παρου-
σιάζονται μέσα από τις ιατρικές καταστάσεις εξέτασης
παιδιών ναυτικών οικογενειών. Τα αγόρια εμφανίζουν κατά
το διπλάσιο ποσοστό προβλήματα συγκριτικά με τα κορί-
τσια.

Έντονα είναι τα προβλήματα των μαθησιακών δυσκο-
λιών, δυσκολίες προσαρμογής στο σχολείο, άγχος αποχωρι-
σμού, δυσκολίες στη συγκέντρωση, δυσκολίες στο λόγο,
δυσκολίες στην ανάγνωση, εγκόπριση, έντονες αντιδράσεις
στην εφηβεία, χαμηλή αυτοεκτίμηση. Η κα Σούκου τονίζει
τη δυσκολία μιας συζύγου ναυτικού να μεγαλώσει ένα παι-
δί με νοητική καθυστέρηση ή κάποια άλλη αναπηρία. Το
βάρος των ευθυνών της μεγαλώνει.

Όσον αφορά το "Αργώ" πρόκειται για το Σωματείο Γο-
νέων Ναυτικών Προστασίας και επαγγελματικής Παιδιών με

Ειδικές Ανάγκες. Λειτουργεί από το 1985 με μοναδικό σκοπό την παροχή κάθε είδους βοήθεια στα παιδιά των ναυτικών που έχουν ειδικά προβλήματα και συνεπώς ανάγκη ειδικής φροντίδας.

Ιδρύθηκε κυρίως από μητέρες παιδιών με ειδικές ανάγκες, αφού στην ναυτική οικογένεια με τη συχνή απουσία του πατέρα αυτές είναι που σηκώνουν το βάρος του ειδικού αυτού προβλήματος. Και είναι πάνω από 500 οι περιπτώσεις παιδιών με ειδικές ανάγκες στο χώρο των ναυτικών.

Το "ΑΡΓΩ" επιχειρεί, μέσα από την προαναφερόμενη έρευνα να διευρύνει την ένταξη και την ποικιλία των υπηρεσιών του. Σε αυτή τους την προσπάθεια οφείλουν αρχικά να χαρτογραφήσουν τον πληθυσμό τους και να καταγράψουν τις ανάγκες τους.

Απώτερος στόχος του "ΑΡΓΩ" είναι η δημιουργία συμβουλευτικού σταθμού, που μεταξύ των άλλων φιλοδοξεί να παρέχει τις ακόλουθες υπηρεσίες στα Α.Μ.Ε.Α. και τις οικογένειές τους.

- Υποστηρικτικές
- Ψυχοθεραπεία / Θεραπευτική παρέμβαση
- Ειδική αγωγή / Αγωγή του λόγου
- Δημιουργική Απασχόληση
- Μελέτη και προσαρμογή χώρου και του χώρου εργασίας των Α.Μ.Ε.Α. ώστε να ανταποκρίνονται στις ανάγκες τους.

Τέλος, μέσα από τη συνάντηση που είχα με την κα Σούκου ανταλλάχθηκαν γόνιμες απόψεις σχετικά με το θέμα μελέτης και καθορίστηκε ένα πλαίσιο μελλοντικής συνεργ-

γασίας μας.

4. Συνέντευξη από την κα Μακρή, Διευθύντρια
του Ναυτικού Απομάχιμου Ταμείου

10/7/96

Το Ν.Α.Τ., σύμφωνα με τη κα Μακρή, αποτελεί τον συνταξιοδοτικό φορέα των Ναυτικών. Ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι ναυτικοί - και ιδιαίτερα εκείνοι που ανήκουν στα Ανώτερα Πληρώματα - είναι η αναντιστοιχία του ποσού της συντάξεως του Ναυτικού σε σχέση με τις κρατήσεις που γίνονται στο μισθό του.

Αξίζει να σημειωθεί ότι το 1986, το ΝΑΤ είχε τον ίδιο αριθμό πλοίων με αυτόν που υπήρχε πριν από 25 χρόνια (1200) και τον ίδιο αριθμό ναυτικών 80.000, αλλά τότε οι συνταξιούχοι ήταν 16.000 ενώ το 1987 ήταν 44.000. Τότε το ΝΑΤ είχε πλεόνασμα 45.000.000, ενώ το 1987 θα είχε έλλειμα 35 δισεκ.

Σήμερα οι οικογένειες του συνταξιούχου ναυτικού ανέρχονται στις 59.000 και το έλλειμα του ΝΑΤ στα 72 δισ.

Σήμερα το κατώτατο όριο συντάξεων είναι πάνω από 80.000 και καταβάλλονται προσπάθειες για την ικανοποίηση του πάγιου αιτήματος των ναυτεργατών, δηλαδή την προσαύξηση στο ποσό της συντάξεως το 55% και την εξάλειψη της ανακολουθίας που μέχρι πρότινος, ίσχυε.

5. Συνέντευξη από την προϊστάμενη του τμήματος Προστασίας του Οίκου Ναύτου, κα. Φουντουλάκη.

11/7/96

Η κα. Φουντουλάκη παρέθεσε πληροφορίες για τη λειτουργία και τους σκοπούς που εξυπηρετεί ο οίκος Ναύτου τη θεώρηση της πάνω στα προβλήματα των Ελλήνων ναυτικών και των οικογενειών τους και τις επισημάνσεις της πάνω στις ελλείψεις που εμφανίζει το δίκτυο κάλυψης αναγκών αυτής της ειδικής κατηγορίας εργαζομένων.

Ο Οίκος Ναύτου αποτελεί ένα μεγάλο ασφαλιστικό ίδρυμα υγείας των ναυτικών με έδρα το Πειραιά και με 85-90 παραρτήματα. Ο τόπος παραρτημάτων του Ο.Ν. καθορίζεται από το χώρο διαμονής των ναυτικών.

Η ιατροφαρμακευτική κάλυψη των ναυτικών λόγω της ιδιαιτερότητας του επαγγέλματος καλύπτεται με δύο τρόπους:

- α) για με τους εργαζόμενους ναυτικούς από τον εργοδότη τους. Ο Κώδικας Ιδιωτικού Ναυτικού Δικαίου καθορίζει τις υποχρεώσεις της ναυτιλιακής εταιρείας προς τον εργαζόμενο ναυτικό.
- β) για τους άνεργους, τους συνταξιούχους αλλά και τις οικογένειες όλων των ναυτικών και των συνταξιούχων από τον οίκο Ναύτου.

Τα επιδόματα που παρέχονται στους ναυτικούς κατατάσσονται σε τρεις κατηγορίες:

- α) τα οίκη νοσηλείας στο σπίτι
- β) τα παιδιά με ειδικές ανάγκες
- γ) παραπληγικούς - τετραπληγικούς

Το ποσό των επιδομάτων κρίνεται ικανοποιητικό συγκριτικά με τα αντίστοιχα επιδόματα της Πρόνοιας και του ΙΚΑ. Όσον αφορά την ποιότητα και τις παροχές ιατροφαρμακευτικής κάλυψης που δίνονται στους ναυτικούς, είναι αρκετά ευνοϊκές συγκριτικά με τις αντίστοιχες παροχές άλλων ασφαλιστικών ταμείων. Οι λόγοι, που οδηγούν σε αυτή τη διαφοροποίηση είναι οι ιδιαιτερότητες του επαγγέλματος του ναυτικού, που συνιστούν ένα επάγγελμα αρκετά δύσκολο και ανθυγιεινό, το οποίο ασκείται από μια μεγάλη κατηγορία εργαζομένων.

Εμφανή παραδείγματα της παραπάνω διαπίστωσης είναι η ύπαρξη μεγαλύτερης πιθανότητας νοσηλείας των ναυτικών στο εξωτερικό συγκριτικά με άλλα ταμεία. Ο Οίκος Παύτου καλύπτει σε αυτή την περίπτωση ένα 80% των εξόδων του ασφαλισμένου, σε περίπτωση που ανήκει στα ανώτερα πληρώματα και 100% στα κατώτερα πληρώματα.

Σύμφωνα, με τις εκτιμήσεις της κα Φουντουλάκη οι ναυτικοί αποτελούν μια μεγάλη κατηγορία εργαζομένων, που είναι υποχρεωμένοι να υφίστανται πολλές δυσκολίες και κινδύνους κατά τη διάρκεια άσκησης της εργασίας τους. Ακόμη, σοβαρές δυσκολίες αντιμετωπίζουν οι συνταξιούχοι ναυτικοί, ιδιαίτερα εκείνοι που τους έχουν εγκαταλείψει οι οικογένειές τους. Η οικογένεια του ναυτικού αντιμετωπίζει σημαντικές δυσκολίες που προκύπτουν από την έλλειψη πατέρα-συζύγου από την οικογένεια.

Τα κίνητρα που οδηγούν ένα άτομο στην επιλογή του συγκεκριμένου επαγγέλματος είναι κατά την άποψη της κα Φουντουλάκη, ο μεγάλος μισθός που εξασφαλίζει η ναυτι-

λία συγκριτικά με άλλα επαγγέλματα. Επίσης, συχνά συμβαίνει άτομα να στρέφονται προς τη θάλασσα όταν έχουν αποτύχει σε άλλου είδους εργασίας ή στερούνται πολλών εφοδίων ή ολοκληρωμένης εκπαίδευσης.

Όσον αφορά την ερώτηση που έγινε για το αν υπάρχουν διαφοροποιήσεις σε κοινωνικό μορφωτικό επίπεδο στις οικογένειες των Ναυτικών των ανωτέρων με των κατωτέρων πληρωμάτων, η κα Φουντουλάκη απάντησε ότι αυτό που έχει διαπιστωθεί είναι η ύπαρξη διαφορετικών αξιώσεων στις συζύγους καπετάνιων ή πρώτων μηχανικών σε σχέση με τις συζύγους ναυτικών κατωτέρων πληρωμάτων. Συχνά, παρατηρείται διαφοροποίηση στο κοινωνικό - μορφωτικό επίπεδο των συζύγων, - χωρίς όμως κάτι τέτοιο να θεωρείται απόλυτο.

- Τέλος, σε ερώτηση που έγινε σχετική με το αν υπάρχει κοινωνική υπηρεσία στον Οίκο Ναύτου, η κα Φουντουλάκη απάντησε ότι το έργο της συγκεκριμένης υπηρεσίας καλύπτεται από το τμήμα προστασίας. Έκρινε απαραίτητη, την ύπαρξη Κοινωνικών Λειτουργιών αφού "τα κοινωνικά προβλήματα των ναυτικών και των οικογενειών του είναι πολλά". Εντούτοις, η δημιουργία μιας κοινωνικής υπηρεσίας είναι κάτι που θα μπορούσε να προωθηθεί μέσα από τις πιέσεις των συνδικαλιστικών οργάνων των ναυτικών και όχι μέσα από την ίδια την υπηρεσία.

**6. Συνέντευξη από το διευθυντή δημοσίων σχέσεων της
Πανελληνίας Ναυτικής Ομοσπονδίας, κο Τσελέντη
12/7/96**

Ο κος Τσελέντης παρέθεσε αρκετές πληροφορίες για το επάγγελμα του ναυτικού, τα προβλήματα της εργασίας του, τους σκοπούς και τη λειτουργία της Π.Ν.Ο., καθώς επίσης, και τη δική του θεώρηση για τα κίνητρα επιλογής του συγκεκριμένου επαγγέλματος και για τη διαμόρφωση της παρούσας κατάστασης της ναυτιλίας στην Ελλάδα.

Η Π.Ν.Ο. αποτελεί το συνδικαλιστικό όργανο των Ελλήνων Ναυτικών και αποτελεί ένα από τα δεκατέσσερα πρωτοβάθμια σωματεία τους. Οι σκοποί του είναι η προώθηση των συμφερόντων των μελών της στο εργασιακό τους χώρο και η εξασφάλιση ικανοποιητικών συνθηκών εργασίας.

Το επάγγελμα του ναυτικού εξασφαλίζει υψηλές αποδοχές στον εργαζόμενο. Ο βασικός μισθός ξεκινά από 200.000 δρχ. έως 1.700.000 μηνιαίως, αποτελώντας ένα ισχυρό κίνητρο για τα νέα άτομα. Εντούτοις, είναι αξιοσημείωτο, ότι δεν παρατηρείται πλέον η ίδια ανταπόκριση στον αριθμό των νεοεισαχθέντων σπουδαστών στις σχολές του Εμπορικού Ναυτικού. Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις του κος Τσελέντη η αισθητή μείωση του αριθμού των εργαζομένων στο χώρο του ναυτικού οφείλεται στο γεγονός ότι η "στεριά" εξασφαλίζει, πλέον, αρκετές ευκαιρίες επαγγελματικής αποκατάστασης. Παλιότερα, το επάγγελμα του ναυτικού αποτελούσε ένα εξειδανικευμένο όνειρο πολλών νέων ατόμων που στόχευαν στη σύντομη επαγγελματική αποκατάσταση και σε υψηλούς μισθούς. Συγκεκριμένα, κατά τη φά-

ση 1962-73 λαμβάνει χώρα μια σημαντική αναδιάρθρωση της ελληνικής βιομηχανίας προς όφελος των κλάδων της "βαριάς" βιομηχανίας.

Η ανοδική φάση του βιομηχανικού τομέα, με την παράλληλη άνοδο που παρατηρείται στο επίπεδο της συνολικής οικονομίας, έχει ως αποτέλεσμα την ισομερή ανάπτυξη της ελληνικής ναυτιλίας. Έτσι, την συγκεκριμένη περίοδο παρατηρείται μια σημαντική αύξηση των ατόμων που στρέφονται προς το χώρο της ναυτιλίας και το επάγγελμα του ναυτικού.

Ο χρόνος απουσίας του ναυτικού από την οικογένεια του καθορίζεται από το είδος του πλοίου, στο οποίο θα εργασθεί. Διαπιστώνουμε την ύπαρξη πέντε κατηγοριών του ναυτικού.

α. ναυτολόγηση σε φορτηγά-δεξαμενόπλοια.

β. ναυτολόγηση σε μεσογειακά ποστάλια.

γ. ναυτολόγηση σε μεσογειακά φορτηγά.

δ. ναυτολόγηση σε ακτοπλοϊκά-φορτηγά.

ε. ναυτολόγηση σε ακτοπλοϊκά-φορτηγά.

Η μεγαλύτερη διάρκεια εργασίας του ναυτικού εντοπίζεται στην εργασία του στην πρώτη κατηγορία που αναλογεί το ελάχιστο σε 6-7 μήνες. Στη περίοδο εργασίας του ναυτικού στο πλοίο η επαφή του με την οικογένειά του είναι κάτι που καθορίζεται από τον εργοδότη του, δηλαδή τη ναυτιλιακή εταιρεία. Παρατηρείται μια διαφοροποίηση στις δυνατότητες που παρέχονται στην επαφή των εργαζομένων με τις οικογένειές τους, ανάλογα με την ειδικότητα του ναυτικού στο καράβι. Δηλαδή, στους αξιωματικούς ή υπαξιωματικούς του εμπορικού ναυτικού παρέχεται η δυ-

νατότητα να πάρουν μαζί τους τη σύζυγό τους για κάποιο χρονικό διάστημα (ή πολλές φορές και ένα παιδί). Δεν ισχύει το ίδιο, όμως, στους εργαζόμενους των κατωτέρων πληρωμάτων.

Τέλος, σε ερώτηση που έγινε για το αν οι ναυτιλιακές - εταιρείες εργοδότες συμβάλουν με κάποιους τρόπους στην βελτίωση της οικογένειας του ναυτικού ο κος Τσελέντης απάντησε ότι συγκροτημένες εταιρείες οργανώνουν προγράμματα κοινωνικής αντίληψης όπως είναι οι εκδηλώσεις για τις οικογένειες των ναυτικών, κατασκηνώσεις για τα παιδιά ναυτικών και εκδρομές (αναφορά στις εταιρείες της Ferris Haries και του Ωνάση). Η συχνότητα, όμως, οργάνωσης τέτοιων προγραμμάτων είναι πολύ μικρή.

7. Συνέντευξη από το ψυχίατρο Κ.Ψ.Υ. Πειραιά

Κον Η. Δέγλερη

15/7/96

Ο κος Η. Δέγλερης, ψυχίατρος, έδωσε αρκετά στοιχεία όσον αφορά τα κριτήρια εκλογής του συγκεκριμένου επαγγέλματος, στα είδη ψυχικών παθήσεων που παρουσιάζουν οι ναυτικοί και οι οικογένειές τους, ποιά είναι η παρούσα μορφή αντιμετώπισης αυτών των προβλημάτων και πού αποδίδεται η έλλειψη προβολής των προβλημάτων των συγκεκριμένων οικογενειών στην ευρύτερη κοινότητα.

Αρχικά, σύμφωνα πάντα με τις εκτιμήσεις του κου Η. Δέγλερη, πίσω από την επιλογή του συγκεκριμένου επαγγέλματος μπορεί να προϋπάρχουν ψυχοπαθολογικά αίτια όπως είναι οι έντονοι μηχανισμοί φυγής, καθώς επίσης

τάση για ομοφυλοφιλία, χαρτοπαιξία, χρήσης ψυχοδραστικών ουσιών.

Όσον αφορά τα είδη ψυχικών παθήσεων που παρουσιάζουν οι Ναυτικοί και οι οικογένειές τους, θα μπορούσαμε να επισημάνουμε τα εξής: Ο ναυτικός δεν εμφανίζει κάποια ιδιαιτερότητα στα ποσοστά ψυχώσεων συγκριτικά με εργαζόμενους σε άλλους τομείς. Η σύζυγος του Ναυτικού, εμφανίζει συχνά κατάθλιψη αντιδραστικής μορφής.

Η αιτιολογία της συγκεκριμένης διαπίστωσης αποδίδεται στο ότι η σύζυγος του ναυτικού είναι εκ των πραγμάτων υποχρεωμένη να παίζει ένα διπλό ρόλο, στην οικογένειά της, λόγω της απουσίας του συζύγου της, - το ρόλο της μητέρας και του πατέρα, - αναλαμβάνει εξ ολοκλήρου, την οικονομική διαχείριση. Ο ρόλος της ενέχει αρκετή εξουσία, κάτι που έχει σαν αποτέλεσμα τη δημιουργία έντονων συγκρούσεων με το σύζυγό της, όταν ο τελευταίος επιστρέφει στο σπίτι του. Εξίσου έντονη είναι η κρίση που δημιουργείται στο ζευγάρι όταν ο ναυτικός συνταξιοδοτείται και αναμένει να αναλάβει τη θέση που του αναλογεί μέσα στην οικογένειά του. Η ένταση που πηγάζει είναι μεγάλη.

Επίσης, μια άλλη αξιωσημείωτη που έγινε από το κ. Ν. Δέγλερη είναι η διαφοροποίηση της διάγνωσης των πελατισών σύζυγων ναυτικών ανάλογα με τη θέση του συζύγου του στο πλήρωμα. Έχει, λοιπόν, διαπιστωθεί ότι οι σύζυγοι των ναυτικών που κατατάσσονται στα ανώτερα πληρώματα είναι, πιθανόν, να ζητήσουν βοήθεια ακόμη και αν προυπάρχει ένα μικρό πρόβλημα, ψυχικής υγείας. Απενά-

ντίας, οι σύζυγοι των κατωτέρων πληρωμάτων θα ζητήσουν βοήθεια όταν θα υπάρχει ένα σοβαρό πρόβλημα ψυχικής υγείας όπως είναι η ψύχωση.

Αυτή η επισήμανση, αποδίδεται στη διαφοροποίηση του μορφωτικού, κοινωνικού ή οικονομικού επιπέδου που παρατηρείται στις συζύγους των ναυτικών των ανώτερων με των κατώτερων πληρωμάτων.

Ακόμη ένα άλλο, αξιοσημείωτο στοιχείο, που ανέφερε ο κ. Η.Δ., είναι η ύπαρξη αρκετών Ταμπού σε αυτού του είδους τις οικογένειες που τις εξαναγκάζουν, τελικώς, να απομονώνονται επιδεικνύοντας μια διαφορετική εικόνα.

Μέσα από τη θεραπεία που εφαρμόζει το Κ.Ψ.Υ (Οικογενειακή θεραπεία - assertiveness training) επιδιώκεται η ανασυγκρότηση της οικογένειας με την ενίσχυση της επικοινωνίας συζύγων, την ενδυνάμωση της επικοινωνίας του πατέρα ναυτικού με τα παιδιά του.

Τελειώνοντας, τονίστηκε η σπουδαιότητα πραγματοποίησης ειδικών πιλοτικών προγραμμάτων στο Τομέα της Ψυχικής Υγείας των οικογενειών των Ναυτικών, με αρωγούς τους μαζικούς φορείς της πόλης (επιμελητήρια, Ναυτιλιακές Ενώσεις, Ασφαλιστικούς Οργανισμούς, Εκκλησία), που θα έχουν ως απώτερο στόχο τους την παροχή προληπτικών ψυχοκοινωνικών υπηρεσιών.

8. Συνέντευξη από την κα Αποστόλου την Κ.Α. της υπηρεσίας κοινοτικής Ψυχιατρικής Κ.Ψ.Υ. Πειραιά

17/7/96

Η κα Αποστόλου αναφέρθηκε στα είδη των περιπτώσεων των οικογενειών Ναυτικών που αντιμετωπίζει το ΚΨΥ, στον τρόπο αντιμετώπισης, σε μια προσπάθεια έρευνας που έγινε από το ΚΨΥ για τη μέτρηση των προβλημάτων αυτών των οικογενειών.

Οι σύζυγοι Ναυτικών είναι επιρρεπείς στην αντιδραστική ως αποτέλεσμα των έντονων στρεσογόνων παραγόντων του περιβάλλοντός τους. Οι σύζυγοι των Ναυτικών αναγνωρίζουν τα εμφανή εκλυτικά γεγονότα και το στρες που βιώνουν καθημερινά. Η διακύμανση των συμπτωμάτων τους εξαρτάται κυρίως από ψυχολογικούς και περιβαλλοντικούς παράγοντες.

Η αντιμετώπιση αυτού του είδους των περιπτώσεων δε διαφέρει με εκείνη άλλων περιστατικών.

Το ΚΨΥ είχε κάνει μια προσπάθεια μέτρησης της συχνότητας παρουσίασης κατάθλιψης στις συζύγους ναυτικών. Για αυτόν τον σκοπό, θα γινόταν χρήση της κλίμακας Hamilton σε δείγμα συζύγων ναυτικών. Η πραγματοποίηση, τελικά, της έρευνας ανεστάλει λόγω της έλλειψης αντίστοιχου ενδιαφέροντος από τους αρμόδιους φορείς που ασχολούνται με τα θέματα των ναυτικών.

9. Συνέντευξη από την κα Α. Κατσαίτη, (μέλος σχολής γονέων Γαλαξειδίου, (1987) και την κα Χουρδάκη, επίτιμη πρόεδρος του τμήματος ψυχολογίας στην Κρήτη.

(Οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν μέσω τηλεφωνικής επικοινωνίας, λόγω πρακτικών, κυρίως, δυσκολιών. Οι ημερομηνίες περάτωσης των συνεντεύξεων παρατίθενται μέσα στο κείμενο).

Στις 7/7/96 πραγματοποιήθηκε η πρώτη, κατά σειρά, τηλεφωνική μου επικοινωνία με την κα. Α. Κατσαίτη. Η κα. Α. Κατσαίτη ήταν μέλος της Σχολής Γονέων Γαλαξειδίου και συμμετείχε στην εμπειρική έρευνα που είχε διενεργήσει η τότε Σχολή Γονέων Ναυτικών με θέμα "Ο γάμος με σύζυγο Ναυτικό. Τα αποτελέσματα της έρευνας αποτέλεσαν μία εισήγηση, που παρουσιάστηκε στο πανελλήνιο Συνέδριο Σχολών γονέων στο Ρέθυμνο (1986) και έθετε επί τάπητος τα θετικά και τα αρνητικά του γάμου των ναυτικών και τις ανάλογες επιδράσεις του στην ψυχολογία των ναυτικών, των συζύγων και των παιδιών τους.

Σύμφωνα με την κα Κατσαίτη η εισήγηση τους επεσήμανε ότι το κοινωνικό αυτό ζήτημα της οικογενειακής πραγματικότητας ήταν το θέμα που αφορούσε όλους τους Έλληνες Ναυτικούς και τις οικογένειές τους. Η πρόταση, όμως, που έγινε από τη σχολή Γονέων για τη προβολή των συγκεκριμένων θεμάτων και την ευαισθητοποίηση της κοινότητας του Γαλαξειδίου επέφερε μεγάλη αναστάτωση αφού, αρχικά, διαστρεβλώθηκαν τα μηνύματά τους και, στη συνέχεια, καταδίκασαν σε δημόσια καταδίκη τις εισηγήτριες.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Βλάχου Π, έγγραφο ΥΠΕ, ΕΣΤΙΑ ΝΑΥΤΙΚΩΝ, 1981, 1-6.
- Βάκαλιος Θ, Τα προβλήματα της κοινωνίας και του ατόμου
Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων, Αθήνα 1987,
σελ, 255.
- Βάλλα Εύη, "Οι Ζωντοχείρες της Θάλασσας" Οι εικόνες,
1991.
- Δέγλερης Ν, Παράγοντες Επαγγελματικής Αποκατάστασης
Ατόμων με Ψυχικές Διαταραχές, ΕΓΚΕΦΑΛΟΣ, σελ. 46-48.
- Δέγλερης Ν, Θέματα Προληπτικής Ψυχιατρικής, 1994,
σελ. σε409.
- Κανέλη, "Γαλαξίδι και μοναξιά...",
ΤΑ ΝΕΑ, 1987, σελ.31.
- Κανελλόπουλος, Οικογένεια, Μεγάλη Ελληνική
Εγκυκλοπαίδεια, σελ. 18,19, 245-248, 736.
- Κρουσταλάκης, Διαπαιδαγώγηση, Ηία Πορεία Ζωής,
1992, σελ. 69-71.
- Κέντρου Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών,
Εκθέσεις 7 για το πρόγραμμα, 1988-1992, Κοινωνική

Πρόνοια, Αθήνα 1989.

- Μάνου Ν, Βασικά Στοιχεία Κλινικής Ψυχιατρικής, University Studio Press, 1988.
- Ηπόρμπαλη Ε, "Προβλήματα και Διέξοδοι για τις μονογονεϊκές οικογένειες αστικών περιοχών", Εκλογή 1993, σελ.
- Ηήλιου Γ. Ο Ελληνικός Κοινωνικός Μετασχηματισμός, 1988, σελ. 389 - 393.
- Παπαϊωάννου Γ.Α. Νέος Θησαυρός Γνώσεων, Δωρικός, Τόμος ΙΙ, σελ. 67 - 68.
- Παρασκευόπουλος Ιωάννου Ν. Μεθοδολογία για Επιστημονικές Έρευνες, τόμος Ι, 1993 σελ. 41-48, 132-142.
- Παρασκευόπουλος Ιωάννου Ν. Μεθοδολογία Επιστημονικής Έρευνας, Τόμος 2, 1993, σελ. 6-25, 99-125, 147-158, 167- 182.
- Σταθόπουλος Π.Α. Λεξικό Κοινωνικών Επιστημών, 1992.
- Στασινοπούλου, Κράτος Πρόνοιας Gureuberg, 1992 19-27.
- Τσιάντης, Σύγχρονα Θέματα Παιδοψυχιατρικής, 1992, σελ. 416-417.

- Τσαούσης, Η κοινωνία του Ανθρώπου
Εισαγωγή στην Κοινωνιολογία, Gutenberg,
Αθήνα 1985, σελ. 242.

- Κουρδάκη Η., Ψυχολογία της οικογένειας, 1995, 258-264

ΞΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- **Abbe Jean, "Temporary paternal absence and health care Utilization: A cohort - controlled study", Military Medicine, 1986, σελ. 469-472.**

- **Anthony, E.J. "An Experimental Approach to the Psychopathology of Childhood: Encopresis, "British Journal of Medical Psychology, XXX, pp. 146-175.**

- **Bakwin, H., and Bakwin, R. Clinical Management of Behavior Disorders in Children, second edition, Philadelphia: Saunders, 1960.**

- **Bellman, H. "Studies in Encopresis, "Acta., Paed., Scand., Suppl., 170.**

- **Bemprotad, J.R., et al. "Characteristics of Encopretic Patients and Their Families". Journal of American Academy of Child Psychiatry, X,2 (1971).**

- **Billier, H.B. (1971). The mother - child relationship and the father-absent boy's personality development. Merrill-Palmer Quarterly of Behavior and Development, 17(3), 227-241.**

- **Bowlby, John, Separation: Attachment and Loss, Vol. II. New York: Basic Books, 1973.**

- Bowlby, John, Attachment and Loss. Vol. I. New York: Basic Books, 1973.

- Broadhurst, D., Estey, R., Hughes, W., Jenkins, J., Jenkins, J., & Matrin, J. (1980). Child protection in the military communities. U.S. Department of Health and Human Services, DHHS Publication No. 80-30260. Washington, DC: U.S. Government Printing Office.

- Cail, J.D. et al. "Psychogenic Megacoion in Three Preschool Boys, American Journal of Orthopsychiatry, XXXIII (1963).

- Cooper - Kahn Joyce A, "Stucture in the mother and daughter relaticnship and social Knowlegde among girls from single parent", Dissertation Abstracts International, 1986, 47.

- Coopersmith, S. (1981). Self-Esteem, Inventory. Palo Alto, CA: Consulting Pylchologists Press.

- Crumbly, F.E., & Blumenthal, R. S.(1973). Children's reactions to temporaty loss of the father. American, Journal of Psychiatry, 130(7), 778 - 782.

- Freud, Anna, "The Concept of Developmental Lines," In the Psychoanalytic Study of the Child, Vol. XVII. New York: International Univesities Press, 1963.

5. Glueck, Sheldon, and Glueck, Eleanor, **Family Environment and Delinquency**, Boston, Houghton Mifflin, 1962.
- Glueck, Sheldon, and Glueck, Eleanor, **Unraveling Juvenile Delinquency**. Cambridge, Mass. Harvard University Press, 1950.
 - Delinquents in the Making**, New York: Harper and Brothers, 1952.
 - Henock, E., **Vorlesungen uber Kinderkrankheiten: Ein Handbuch fur Arzte und Studierende**, Berlin: Hierswald, 1881.
 - Hoag, J.M., et al. "The Encopretic Child and His Family." **Journal of American Academy of Child Psychiatry**, X, 2 (April 1971).
 - Huschka, H. "The Child's Response to Coercive Bowel Training," **Psychosomatic Medicine**, IV (1942).
 - Jonshon W. Brad "Fater involvement: Impact, etiology and potential solutions", **Journal of Psychology and Christianity**, 1993, 301-311
 - Jones A.P. & Butler, H.C. (1980). A role transition approach to the stresses of organizationally induced family role disruption, **Journal of Marriage and the Family**, 42(2), 367-376.
 - Kanoy Korell. W "Is family that critical?" **Journal of Divorse**, 1984, 97-105.
 - Kanner, L. **Child Psychiatry**, second edition. Spring-

- field, III Charles C Thomas, 1953.
- Kessler, J. "Encopresis: Soiling and Withholding" in **Psychopathology of Childhood**. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, 1966.
 - Levai Marian, "The effect of father's absence on the psychiatric hospitalization of Navy children", **Military Medicine**, 1995, 104-106.
 - Lotha Dawson and John Scanzoni **Sociology of marriage and family**.
 - McCubbin, H. Dahl, B., & Hunter, E. (1976). **Families in the military system**. Beverly Hills, CA: Sage.
 - McGolric and Gerson "Genograms in Family Assessment", p78
 - Head, S.L., & Rekers, G.A. (1979). Role of the father in normal psychosexual development. **Psychological Reports**, 45(3), 923-931.
 - Minuchin Salvador, **Families and Family Therapy**, Harvard University Press Cambridge, Massachusetts, (1974) p97-100, 105-106, 134, 135, 142.
 - Minuchin Salvador, **Family Therapy Techniques**, Harvard University Press Cambridge, England, 1981, 11-27, 18 53-54, 54-55.
 - Mithum Nancy T, "Group Counselling for Navy Children", **School Counselor**, 1991, 372-377.
 - Nancy Taylor Mithum, "Group Counselling for many children" **The school counselor**, 1991.
 - Nice D. Steplen, "The androgynous wife and the military child", **Naval Health Research Center Report**,

1978, 25-37.

- Payne, D.E., and Hussen, P.H. "Parent-Child Relations and Father Identification Among Adolescent Boys," *Journal of Abnormal and Social Psychology* (1952).
- Pederson, F.A. (1966). Relationship between father absence and emotional disturbance in male military dependents. *Herrill-Palmer Quarterly*, 12, 321-331.
- Pototsky, C. "Die Enkopresis," in *Psychogenese und Psychotherapie Körperlicher Symptome*, edited by O. Schwartz, Berlin; Springer, 1925.
- Prugh, D.G., et al. "Toward an Understanding of Psychomatic Concepts in Relation to Illness in Children," in *Modern Perspectives in Child Development*. New York: International Universities Press, 1963.
- Scott, J., & Senay, E. (1973). *Separation and depression*. Washington, DC: American Association for the Advancement of Science.
- Schaengold Marilyn "The relationship between Father absence and encopresis", *Child Welfare*, 1977, 386-394.
- Spelke, E., Zelazo, P., Kagan, J., & Kotlereluck, H. (1973), Father interaction and separation protest. *Developmental Psychology*, 9(1), 83-90.
- Stolz, L. *Father Relations of War-Born Children* Westport, Conn.: Greenwood.
- Ragan, C.K. "A Suggested Model of Social Work Intervention With Parents of the Encopretic Child," master's thesis, *Smith College Studies in Social Work* 1972.

- Richmond, J.B., Eddy, E.J. and Garrard, S. D. "The syndrom of Fecal Soiling and Megacolon, "American Journal of Orthopsychiatry, XXIV (1954).
- Robertson, J. Young Children in Hospital, London: Tavistock, 1958.
- Shane, M. Encopresis in a Latency Boy," in The Psychoanalytic Study of the Child, Vol. XXII, New York: International Universities Press, 1967.
- Shirley, H. F. "Encopresis in Children," Journal of Pediatrics, XII(1938).
- Spitz, R.A. The First Year of Life. New York: International Universities Press, 1965.
- Whiting, J.M.W., and Child, J.L. Child Training and Personality. New Haven, Conn.: Yale University Press, 1953.
- Zeger, L.J. "Familial Factors Related to Encopresis," master's thesis, Smith College Studies in Social Work, 1972.